

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 26 лютага 1988 г. № 9 (3419) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

УНУМАРЫ:

«ІНДЫВІДУАЛЫ»

Нататкі М. ЗАМСКАГА

4, 14–15

«ГІСТОРЫЯ—
ШМАТЖЫЛЬНЫ ПРОВАД...»

Артыкул
В. ГРЫЦКЕВІЧА

5

«СТОЛЬКІ ЗВЕДАЎШЫ
І ПЕРАЖЫЎШЫ...»

Роздум Я. БЯГАНСКАЙ

6–7

ВЕРШЫ

П. ПАНЧАНКІ
С. ГРАХОУСКАГА.

АПАВЯДАННІ
В. АДАМЧЫКА

4, 8–9, 10–11

«Будынак на беразе
Дняпра»

ДВА ЛІСТЫ НА АДНУ ТЭМУ

12

Стары Пінск. Зіма.
Фота А. ШАВЛЮКА.

● Ці не стварыць таварыства «Асвета»?

● Чытач—пра газету

● Дзе тая вуліца...

● Навошта турбавалі прафесара?

Газета «Правда» нядаўна змясціла надзвычай важны для справы абуджэння творчай актыўнасці мас рэдакцыйны артыкул «Дэмакратыя і ініцыятыва». Усцешыла тое, што гадоўная газета краіны становіцца ацэннае малады энергічны рух як моладзі, так і людзей сталага ўзросту на стварэнні нефармальнага патрыятычнага гурткаў і аб'яднанняў. Безумоўна, нам трэба турбавацца аб экалогіі, аб помніках мінуўшчыны і г. д. Але ж наспела патрэба і ў таварыстве, якое б садзейнічала выпраўленню памылак і хвароб у рабоце беларускіх школ, сістэмы дашкольнага і пазашкольнага выхавання цалкам. У краіне дзейнічае Дзіцячы фонд, але ж відавочна, што яму не пад сілу апекаванне над шматнацыянальнай савецкай школай. У той моўнай сітуацыі, якая склалася ў рэспубліцы, школе ўвогуле, і асабліва беларускамоўнай, не абыйсціся без дапамогі грамадскасці. Па сутнасці, аб дзеях пастаянна кляпоціцца, скажам, пісьменнікі, мастакі, студэнты-філолагі і іншыя, наведваюць школьныя калектывы, гурткі, спрыяюць рабоце музеяў, сустрэкаюцца з бацькамі, настаўнікамі. Але, да прыкладу, мінулагадні жывіць-верасень пакізаў, што стыхійны рух энтузіястаў не пераадолее коснасці і фармалізму некаторых устаноў асветы ў справе адкрыцця ў сталіцы школ і класаў з роднай мовай навучання. Мала плёну і ад гутарак з бацькамі дзетка-шасцігодка—без прыцягнення да шырокай раслуначальнай работы ўсёй патрыятычна свядомай грамадскасці рэспублікі. Есць шмат спраў і ў апекаванні сельскімі школамі рэспублікі. Наспела неабходнасць узняць на ўлік метадычную і матэрыяльную базу

соецень і соецень кабінетаў беларускай мовы, у якіх вельмі часта няма самага неабходнага для ўрока, для пазакласнай работы па прадмету. Трэба садзейнічаць памнажэнню школьных музеяў, гасцёўняў, драматычных гурткаў і многаму іншаму. Трэба дапамагачь дзіцячым садкам, у многіх з якіх амаль не гучыць беларуская мова. Школьная рэформа прабукоўвае, дзяржаўныя ўстановы асветы не паспяваюць вырашыць усю комплексную задачу эстэтычнага і маральнага выхавання дзяцей. Чаму ж не прыйсці на дапамогу грамадскасці?

У Заходняй Беларусі з 1921 да 1937 года аж да забароны польскім буржуазным уладам існавала Таварыства беларускай школы (ТБШ). Яно налічвала да 30 тысяч членаў, аб'яднаных у 500 гурткаў практычна па ўсёй Заходняй Беларусі. Мела ТБШ і свае друкаваныя органы, напрыклад, газету «Наш палатка» і інш. (гл. «БелСЭ», т. 10). Вядома, якую прагрэсіўную ролю адыграла ТБШ у распаўсюджванні рэвалюцыйных ідэй сярод працоўных мас, не кажучы ўжо пра культурна-асветніцкую дзейнасць у Заходняй Беларусі. Лічым, што наспела вострая патрэба ў стварэнні аналагічнага ў накіраванасці сваёй культурна-выхаваўчай работы таварыства і цяпер ва ўмовах ідэалагічнай барацьбы з буржуазным светам, наступу агрэсіўнай пошласці, маскультуры, нацыянальна-культурнага нігілізму. Назва такога таварыства магла б быць «Таварыства «Асвета» ці «Таварыства «Беларуская школа». Не чакаючы вашага адказу, паважаная рэдакцыя, мы, група бацькоў мінскіх белару-

скамоўных класаў і груп, а таксама прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі, настаўнікі, студэнты і іншыя, хто не пакідае нас у адзіноце са сваімі нялёгкімі клопатамі ў выхаванні дзяцей без штучнага адрыву ад роднай мовы, паспрабуем стварыць суполку з адзначанымі ў нашым лісце вышэй задачамі. Дарэчы, аб неабходнасці прыцягнення бацькоў і грамадскасці да вырашэння праблем асветы гаварылася на апошнім Пленуме ЦК КПСС аб перабудове вышэйшай і сярэдняй школы.

Першай практычнай справай аўтараў гэтага ліста стала арганізацыя і правядзенне ў 180-ай школе г. Мінска тэатра братніх моў—беларускай і рускай, які адбыўся ў пачатку лютага.

Я. ЦУМАРАУ, В. ЯКІМОВІЧ, Г. МАХАЛЬСКАЯ, Я. СКРЫПЧЫК, В. ШПІЛЕУСКАЯ, М. АЛБУТ, настаўнікі і бацькі вучняў 1-га класа СШ № 180. г. Мінск.

● Паважаныя таварышы!

Гадоў з дваццаць назад пачаў чытаць «ЛіМ». Маніць не буду, у нейкі час, асабліва ў незабыўныя застоўныя гады, перастаў ім цікавіцца—газета стала ардынарнай, не адпавядала сваёй назве і прызначэнню. Цяпер—іншая справа. Кожны тыдзень чакаю «ЛіМ», як свята. Хвалююць амаль усе артыкулы, вострыя спрэчкі і супрацьлеглыя думкі. Толькі такім чынам выкрысталізоўваецца аб'ектыўны погляд на тую ці іншую з'яву. Радуе тое, што людзі розных пакаленняў, і асабліва моладзь, пачалі ці-

кавіцца лёсам роднай мовы, культуры, гісторыі, а, значыць, пачынае расці ўсведамленне сваіх вытокаў. Да болю крапнуў верш «Аджакы» Ніла Гілевіча («ЛіМ», 29 студзеня 1988 г.) Як артыст бяру гэты твор на ўзбраенне.

Нарэшце пачалі згадваць свядома здатныя імёны У. Ігнатоўскага, І. Дварчаніна, У. Пічэты, В. Ластоўскага і іншых. Але ў асноўным пра іх пішуць літаратары, а хацелася б пачуць голас нашых аб'ектыўных гісторыкаў. (Дарэчы, нядаўна выйшла з друку кніга «Дары данайцаў». Дзе водзюкі на яе людзей дасведчаных, якія займаюцца гістарычнай навукай? Няўжо лепш маўчанне?)

І яшчэ. Я працую ў коласаўскім тэатры, які нашы крытыкі ўпарта абыходзяць увагай. Чаму так? Няўжо іх не хвалюе лёс нацыянальнага сцэнічнага мастацтва? Мяркую, што вось так, няўвагай і непавагай да працы людзей, мы і ствараем «правінцыю». Але ж на гастролях за межамі рэспублікі наш тэатр прадстаўляе не адно толькі Віцебск, а ўсю Беларусь.

А. ЛАБАНОК, актёр Акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа. г. Віцебск.

У мяне, як карэннага пінчана, выклікае пачуццё гонару той факт, што менавіта з маім горадам, з Піншчынай звязана станаўленне Коласа-паэта, Коласа-празаіка, Коласа-грамадзяніна, змагага за правы палешукоў «людзьмі звацца». У Пінску ён жыў у 1912—1915 гадах. Тут ён працаваў настаўнікам старшага аддзялення трэцяга Пінскага прыходскага двухкласнага мужчынскага вучылішча (вул. Чыгуначная, 7). Тут ён пазнаёміўся з настаўніцай чыгуначнай школы Марыяй Дамітравой Каменскай, якая ў 1913 годзе стала яго жонкай. У Пінску нарадзіўся іх стабы сын Даніла.

Нягледзячы на тое, што праца ў вучылішчы займала шмат часу, перыяд пражывання ў Пінску быў плённым у творчасці Я. Коласа. У Вільні выходзяць яго першыя празаічныя зборнікі.

У Пінску напісаны ім такія аповяданні, як «Малады дубок», «Дзеравеншчына», «Чыя праўда?», і іншыя. Шэраг неапісаных уражанняў знайшлі адлюстраванне ў напісанай пазней трылогіі «На ростанях». Але мяне засмучае і выклікае недаўменне, што ўжо многія

гады будынак былога трэцяга двухкласнага мужчынскага вучылішча, дзе выкладаў паэт, нагадвае штосьці сярэдняе паміж пустой турмой і закінутым складам. А дом, дзе жыў Колас з сям'ёй, старэе, акрамя мемарыяльнай дошкі, нічога не сведчыць пра тое, што тут жыў вялікі сын Беларусі. А чаму, спытаць, не стварыць у гэтым доме музей паэта?

І вось яшчэ парадокс: спытайце ў пінчана, дзе ў горадзе вуліца Якуба Коласа? У адказ вы прачытаеце толькі здзіўленне ў вачах, бо такой у горадзе або зусім не існуе, а калі і ёсць, то, відаць, і не варта прысвойваць ёй такое ганаровае імя, бо самі гараджане не ведаюць аб яе месцазнаходжанні. Пра помнік паэту і гаварыць не даводзіцца: такой і думкі, відаць, не ўзнікала ў Пінску.

Думаю, даўно ўжо настаў час адкрыць рахунак на стварэнне ў Пінску музея і помніка народнаму паэту і перайменаваць Чыгуначную вуліцу ў вуліцу Якуба Коласа. Тым больш, што на гэтай вуліцы, як гаварылася вышэй, знаходзіцца будынак, дзе настаўнічаў паэт, па гэтай вуліцы ён хадзіў на працу і з працы дадому. Ды і месца для помніка тут някепскае: насупраць будынка былога мужчынскага вучылішча пазмешчаны сквер (праўда, і ён у занябальым стане).

Думалася, арганізацыі і ўстановы горада і раёна з задавальненнем адпрацуюць суботнікі і вырочаныя грошы перавадуюць у «коласаўскі» фонд.

В. ГРЫШКАВЕЦ, г. Пінск.

Трапілася нядаўна ў кіёску кіжачка «Сказ пра Лысцю гару». Есць, значыць, яшчэ порах у парахаўніцах беларускіх літаратараў. Так смяяцца над сваімі недахопамі і недахопамі сяброў (а не хіхікаць у рукаві!) можа толькі добры, адкрыты чалавек, які зычыць сваім сябрам, сваёй мове і літаратуры толькі добра, толькі поступу, парнаскіх вышынь.

Пасля «Тараса на Парнасе» і баек Кандрата Крапівы я даўно ўжо нічога падобнага не чытаў.

Слы вам, здароўя, і пачуцця гумару, дарагія беларускія літаратары.

М. ВЕРАЦІЛА, маляр.

г. Ваўкавыск.

ДЫЯЛОГ У АБКМЕ ПАРТЫІ

Вершы ў гэтай зале гучалі, напэўна, упершыню. Шмат важных абмеркаванняў адбылося тут. Але пазытыўны радкі, што прагучалі ў пачатку сустрэчы членаў бюро абкома КПБ з літаратарамі Гродзеншчыны (іх прапачала маладая паэтка Галіна Самойла), як бы прыўнеслі ў атмосферу сур'ёзнай і дамногага абавязваючай гаворкі дух творчай няязушанасці.

Адкрыў сустрэчу першы сакратар Гродзенскага абкома КПБ Л. Г. Кляціоў. Ён адзначыў, што задача, якая стаіць сёння перад літаратарамі, цалкам спалучаецца з задачай абласной партыйнай арганізацыі—дамагчыся, каб ідэі перабудовы авалодалі кожным чалавекам.

Л. Г. Кляціоў коротка расказаў аб справах працаўніоў Гродзеншчыны, іх удзеле ў працэсе перабудовы, адзначыў, што актыўна працуе абласная пісьменніцкая арганізацыя.

Сакратар абласной арганізацыі Саюза пісьменнікаў БССР Аляксей Карпюк прадставіў удзельнікоў сустрэчы, расказаў пра новыя работы гродзенскіх

літаратараў, адзначыў неабходнасць больш уважлівага стаўлення ідэалагічных інстытутаў да інструмента пісьменніка—мовы. Увага да беларускай мовы дазволіць вырашыць і праблему папулярнасці нашай літаратуры, прытоку маладых надраў у пісьменніцкі шэрагі, падірэсліў прамоўца.

Да канструктыўнай размовы заклікаў прысутных крытык Аляксей Пяткевіч. Ён прапанаваў адкрыць у абласным цэнтры, гарадах Гродзеншчыны школы з навучаннем па ўсіх прадметах на беларускай мове. Справа гэта дзяржаўная, і на адным энтузіязме вырашыць яе немагчыма, падірэсліў прамоўца.

А. Пяткевіч спыніўся таксама на праблемах увенавання памяці Кастуся Каліноўскага, іншых выдатных дзеячў гісторыі і беларускай культуры.

Падтрымала прамоўцу Данута Бічэль-Загнетавя.

Пра адсутнасць нантантаў пісьменніцкай грамадскасці з абласным тэатрам, некаторымі іншымі ідэалагічнымі і культур-

нымі ўстановамі, пра неабходнасць захавання і аднаўлення цэнтра старога Гродна гаварылі Марыя Шаўчонак, Ігар Жуі, Алег Наважылаў, Аляксей Якімовіч.

Востра ставілі пытанні выхавання ў моладзі пачуцця павягі да духоўнай спадчыны Аляксандра Жамойці, Алена Руцкая і іншыя прамоўцы. Гродзенскія пісьменнікі ў стане выпусціць штогадовы альманах, падірэсліў у сваім выступленні Юрка Голуб, але сённяшняй кнігавыдавецкая палітыка аб'ектыўна перашкаджае пісьменніцкай ініцыятыве.

На сустрэчы выступілі таксама Пётр Лісцін, Анатоль Іверс, Анатоль Мацамоў, Віктар Кудлачов.

На пытанні, пастаўленыя пісьменнікамі, адказалі старшыня сакратар абкома КПБ М. М. Бірунова, першы сакратар Гродзенскага гаркома КПБ А. І. Алешын, рэдактар абласной газеты «Гродзенская правда» А. В. Богуч, першы сакратар абкома ЛКСМБ А. А. Крыўдзенка, загадчык аддзела прапаганды і агітацыі абкома КПБ В. П. Таранец.

На сустрэчы выступіў першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Ніл Гілевіч. Ён адзначыў, што адчуў у выступленнях гродзенскіх пісьменнікаў грамадзянскую заклапочанасць існуючымі праблемамі, што ралуче жадаанне іраўніоў вобласці разабрацца ў іх, шукаць шляхі іх вырашэння.

А. НІДЭР, загадчык аддзела газеты «Гродзенская правда».

Вечар адкрывае Максім Танк.

Паэт, драматург, тэатральны дзеяч—танім увайшоў у гісторыю пачынальнік новай беларускай літаратуры Вінцэнт Дуніна-Марцінкевіч. Ягонае пошча на ніве нацыянальнага адраджэння асабліва прывабная. З імем гэтага чалавек і творцы звязаны яркія старонкі беларускага прыгожага пісьменства. У лепшых сваіх творах, такіх, як «Пінская шляхта», «Залёты» і іншыя, пісьменнік выкрываў паразітычную сутнасць царскага чыноўніцтва, праўдзіва адлюстроўваў жыццё тагачаснай вёскі. Есць усе падставы гаварыць пра В. Дуніна-Марцінкевіча як прадаўжальніка лепшых традыцый рускай

сатыры, у прыватнасці М. Гогаля і М. Салтыкова-Шчадрына. Пра ўсё гэта гаварылася на вечары, прысвечаным 180-годдзю з дня нараджэння В. Дуніна-Марцінкевіча, які адбыўся ў Доме літаратара. Адкрыў і вёў вечар старшыня праўлення СП БССР, народны паэт Беларусі Максім Танк. Слова пра жыццёвы і творчы шлях В. Дуніна-Марцінкевіча сказаў донгар філалагічны навуц В. Жураўлёў. Пра асобныя моманты творчасці пісьменніка, ле сувязі з днём сённяшнім, яе актуальнасць і надзеяннасць гаварылі А. Петруськевіч, Г. Нісляў, А. Сабалеўскі, А. Асташонак.

Тэкст і фота Ул. КРУКА.

Паважаная рэдакцыя «ЛіМа»!

Мы, удзельнікі радыёперадачы для моладзі, што прагучала на Гомельскім абласным радыё ў сераду 3 лютага, у 18 гадзін 30 минут, выказваем сваё мякка кажучы, здзіўленне тым, у якім выглядзе яна выйшла ў эфір.

На перадачу былі запрошаны прадстаўнікі неформальных аб'яднанняў моладзі горада. Гаворка ішла аб стварэнні кардынацыйнага савета і аб удзеле моладзі ў вырашэнні некаторых сучасных праблем. У прыватнасці абмяркоўвалася праблема абвалавання Прыпяці.

Як паведамлялася ўжо ў друку, праект абвалавання Прыпяці з мэтай уратавання ад паводкі Палесся патрабуе больш уважлівага разгляду. У сваім цяперашнім выглядзе ён прынясе больш страт, чым набыткаў. Грунтоўная крытыка праекта была змешчана ў часопісе «Родная прырода», №№ 5—6, 1987. Аўтарам артыкула быў, дарэчы, кампэтэнтны чалавек, кандыдат біялагічных навук.

У запісе перадачы гучала думка загадчыка адной з кафедр біялагічнага факультэта

ГДУ, прафесара Б. П. Савіцкага. Прафесар выказаўся супраць злучэння праекта. Аднак ні слоў Савіцкага, ні сваіх уласных аб неабходнасці перагляду праекта мы не пачулі!

Магчыма, рэдактар абласнога радыё лічыць сябе досыць дасведчаным ва ўсім, у тым ліку і ў экалогіі. І навукова абгрунтаваны меркаванні спецыялістаў яму не аўтарытэт! Магчыма, ён адчувае сябе... недасведчаным і жадае сам-насам разабрацца ў складанай сітуацыі, а пакуль на свой пункт гледжання няма дазволу звернуцца, то лепш не пускаць у эфір «невядома кім» праведзеную крытыку.

Натуральна, паўстае пытанне: а навошта ўвогуле ўсе размовы пра дэмакратыю, публічнасць і г. д.? Вось як рэалізавалі гэтыя прынцыпы на Гомельскім радыё. Дзеля запісу турбавалі прафесара Савіцкага, прымуслі ахвяраваць нас нашым асабістым часам — а што ў выніку?

Хочацца верыць, што грамадская думка будзе нарэшце ўлічана пры вырашэнні агульнанародных праблем.

А. ЯЎСЕЕНКА, інжынер,
І. МАРКОЎСКАЯ, бібліятэкар,
У. СЛАБІН, аспірант,
удзельнікі радыёперадачы,
г. Гомель.

17—18 ЛЮТАГА адбыўся Пленум Цэнтральнага Камітэта КПСС. На Пленуме з прамовай «Рэвалюцыйнай перабудове — ідэалогію абнаўлення» выступіў Генеральны сакратар ЦК КПСС М. С. Гарбачоў. У выступленні дадзены глыбокі аналіз новага этапу перабудовы, выкладзена праграма яе ідэалагічнага забеспячэння. Пленум падкрэсліў, што ўся ідэалагічная дзейнасць партыйных арганізацый павінна

ці недаацэнка развіцця і расшырэння дэмакратызацыі ёсць не што іншае, як нявер'е ў народ, у яго сілы і ініцыятывы, яго адданасць дэмакратыі. Рэвалюцыйны пераўтварэнні неабходна закранаюць і пытанні культуры, духоўнага жыцця грамадства. Клопат аб павышэнні агульнай культуры народа вельмі моцна прагучаў на Пленуме. Гаварылася і аб той ролі, якую закліканы адыграваць цяпер літаратура, мастацтва, наогул мастацкая твор-

НА ТЭМУ ДНЯ

НАРОШЧВАЦЬ КУЛЬТУРНЫ ПЛАСТ ПЕРАБУДОВЫ

быць падпарадкавана мабілізацыі працоўных калектываў на вырашэнне галоўных задач перабудовы — ажыццяўленне рэформы, дэмакратызацыі ўсяго грамадскага жыцця, адукацыі і выхавання падрастаючага пакалення.

Пленум разгледзеў пытанне «Аб ходзе перабудовы сярэдняй і вышэйшай школы і задачах партыі па яе ажыццяўленні». З дакладам па гэтым пытанні выступіў член Палітбюро, сакратар ЦК КПСС Я. К. Лігачоў. Удзельнікі Пленума, абмяркоўваючы праблемы паглыблення рэформы народнай асветы, адзначалі, што з перабудовай непасрэдна звязана ўсё, што тычыцца школы, асветы і выхавання. Грамадству, якое ажыццяўляе пераход да якасна новага стану, патрэбна адукаваны, аддадзены сацыялізму, актыўны грамадзянін, які ўмее жыць і працаваць па-новаму. Нішто не праходзіць міма чалавека, нішто не робіцца без чалавека.

Перабудова ўсё глыбей з'яўляецца жыццёвым інтарэсам мільянаў людзей, грамадства наогул. Людзі хочуць лепш зразумець і ўсвядоміць сутнасць і прызначэнне працэсу абнаўлення, блізка і далёкія мэты пераўтварэнняў, вызначыць свае адносіны да іх. Перамены ўспрымаюцца па-рознаму. Складаная гэта справа — адмовіцца ад стэрэатыпаў і «зручных» прывычак, перамагчы абыякавасць, сацыяльную пасіўнасць. У сяго-таго ўзнікаюць сумненні: а ці не адступаем мы ад пазіцыі сацыялізму? Іншаму ж перамены наогул не па душы. Партыя не згладжае «вострыя вуглы», а адкрыта гаворыць аб тым, што перакарэктывы прыхільнікам перабудовы, якіх становіцца ўсё больш і больш, даводзіцца дзейнічаць ў няпростай палітычнай і ідэалагічнай сітуацыі. Нарастаючы падтрымка народа — во ў чым партыя бачыць галоўнае. З трыбуны Пленума ЦК КПСС было яшчэ раз аўтарытэтна заяўлена, што партыя падтрымлівала і будзе падтрымліваць тое, што ідзе на карысць сацыялізму, адхіляла і будзе адхіляць усё, што на шкоду інтарэсам народа.

Перабудова, набіраючы размах і глыбіню, пабуджае супаставіць з запаветамі Леніна шлях пройджаны і шлях, які трэба будзе прайсці.

Асабліва адказнасць кладзецца на сродкі масавай інфармацыі і прапаганды. Замацоўваючы і развіваючы набытае за апошнія гады, яны закліканы паказваць усю складанасць і навізну задач, якія вырашаюцца партыяй і народам, не дапускаць павярхоўных, паспешлівых ацэнак, глыбей і ярчэй расказаць пра вопыт перабудовы.

Выступаючы за рашучую дэмакратызацыю грамадства, партыя заяўляе: непрызнанне

часць. Пытанні павышэння культуры народа ставіліся ў сувязі з неабходнасцю павышэння якасці сярэдняй і вышэйшай адукацыі, і ў сувязі з патрэбамі сучаснага тэхнічнага прагрэсу, і ў сувязі з культурнай пошукі, і, нарэшце, у сувязі з задачамі партыйнай, прапагандысцкай работы. Смелы выхад да людзей, гатоўнасць абмяркоўваць і вырашаць разам з імі самыя розныя праблемы жыцця і працы — гэта і адзнака культуры кіраўніка любога рангу. Без культуры, урэшце, не можа быць дэмакратыі.

Без культуры, па-за культурнай не можа быць і сацыялізму. Гэта ўсвядомлялася партыяй яшчэ ў прадбачанні, напярэдні Кастрычніка. Ажыццяўленне ленінскай праграмы культурнай рэвалюцыі вывела наша грамадства на пэўны вышні культурнага прагрэсу, стала адной з важнейшых яго прадпосылак. Сёння, калі мы вырашаем задачы перабудовы, праблемы духоўнай культуры паўстаюць у многім пановаму. Гэтая навізна вызначаецца сённяшнім паваротам да чалавека, да яго рэальнага аблічча, патэнцыялу, патрэбнасцей — не аб адным хлебе дбае чалавек, і нават не аб сучасных матэрыяльных дабротах, а больш за ўсё жыве ён прадаў і сумленнем, справядлівасцю і свабодай, мараллю і гуманізмам. Па-новаму ставіць задачы і сучасны этап сацыялізму: яго абнаўленне адраджае ва ўсім свеце прывабнасць сацыялістычных каштоўнасцей, ачышчае іх ад разбуральных вынікаў застою, самазадаволенасці і духоўнай нерухомасці. Па-новаму ставіць іх і сучасны свет — свет небывалай інтэнсіўнасці кантактаў і інфармацыі, свет вострага проціборства, але і свет узаемнага ўзбагачэння перадавымі, агульначалавечымі каштоўнасцямі.

Марксізм узнік на прамой дарозе сусветнай культуры. Бальшавізм увабраў у сябе перадавыя гуманістычныя традыцыі вялікай культуры Расіі. Багацце і гуманізм «старой» культуры сталі буйнейшым укладам у сусветную цывілізацыю, іменна жа ёй выхоўваліся людзі, якія ўзначалілі Вялікую Кастрычніцкую сацыялістычную рэвалюцыю. І цяпер мы павінны смела, энергічна нарошчваць і расшыраць культурны пласт перабудовы, выкарыстоўваючы і развіваючы ўсё духоўнае багацце, створанае нашымі папярэднікамі. І сёння не страціла значэння ленінская пастаноўка задачы — узбагачаць сябе «веданнем культуры, створанай усім развіццём чалавецтва».

На Пленуме было падкрэслена, што адзін з галоўных урокаў, які мы павінны ўзяць з мінулага, заключаецца ў наступным: калі ўжо мы рашуча адмаўляемся ад камандна-адміністрацыйных метадаў у эканоміцы, то такія метады ў духоўным прагрэсе грамадства тым

больш непрымальныя. Дэмакратызм, давер'е да людзей, цярпнасць да непрымытнага, да пошукаў, кампэтэнтнасць, добра-змыслівасць, заахочванне ініцыятывы і наватарства, падтрымка талентаў — вось ключавыя прынцыпы партыйнай работы ў п'ятнаццаці культуры, у духоўнай сферы перабудовы.

Працэсы, якія адбываюцца ў духоўнай сферы грамадства і якія садзейнічаюць яе ачышчэнню і ўзбагачэнню, растуе маральнай сілы і стваральнага патэнцыялу, не павінны быць пущаны на самацэн. Дапусціць тут з'явы, несумяшчальныя з нашай ідэалогіяй і мараллю, непрымальна. Інтэрэсы народа, інтарэсы сацыялізму — вось арыенціры перабудовы, у тым ліку і ў духоўнай сферы. Трэба бачыць, што сілы тармажэння існуюць і тут, і можа быць нават мацней, чым у любой іншай сферы. Трэба зразумець, што задачы нашы вялікія і складаныя, што перабудова — гэта работа, работа і яшчэ раз работа. Настойлівая, мужная, штодзённая. Усвядоміць гэта, пранікнуцца адназначнасцю за поспех перабудовы — значыць зрабіць крок наперад і ў духоўным развіцці. Савецкія людзі, савецкая інтэлігенцыя разумеюць гэта, справя пацярпелася сваю падтрымку гэтай партыі.

Партыя цэніць уклад інтэлігенцыі ў перабудову, у паскарэнне навукова-тэхнічнага прагрэсу, у ідэйна-тэарэтычнае асэнсаванне нашага часу, у развіццё грамадскай свядомасці краіны, у мастацкае адлюстраванне ўсяго багацця намераў, пачуццяў, імкненняў і дум савецкіх людзей. На Пленуме была выказана цвёрдая ўпэўненасць: мы працягваем, убачым і пачуем творы, вартыя нашага бурнага часу.

Адметная, унікальная рыса савецкай культуры — шматнацыянальнасць. Народы СССР звязаны агульнасцю гістарычнага лёсу. Гэтая агульнасць — аснова нашага брацтва і роднасці, якія прайшлі праз самыя цяжкія выпрабаванні. Крыніца нашай сілы — у свабодным развіцці нацыянальных культур, узбагачэння духоўным вопытам брацкіх народаў і ўсяго чалавецтва.

На Пленуме было падкрэслена: сапраўдны інтэрнацыяналізм, сапраўдная дружба народаў магчымы толькі пры глыбокай павазе да годнасці, гонару, культуры, мовы і гісторыі кожнага народа, шырокіх сувязях паміж імі. Партыя ўсяляк садзейнічае далейшаму расшырэнню кантактаў нацыянальных культур, іх узаемнаму ўзбагачэнню, іх уздыму і росквіту.

Савецкі патрыятызм — найвялікшая наша каштоўнасць. З ім несумяшчальны любы праўленні нацыяналізму і шавінізму. Веданне і разуменне маштабаў, велічы і чалавечай канкрэтыкі сацыялістычнай рэвалюцыі, поўнай праўды і героікі барацьбы партыі і народа за сацыялізм, абароны сацыялістычнай Айчыны жывяць каранёвую сістэму савецкага патрыятызму. І тут вельмі важнае пытанне — аб'яднанне праз рэвалюцыю і Савецкую ўладу нацыянальнай годнасці і нацыянальнага набытку кожнага народа з інтэрнацыяналізмам сацыялістычнага грамадства.

Дакументы і матэрыялы Пленума ЦК КПСС акрэслілі абсягі і накірункі работы арганізацыі ўстаноў сферы ідэалогіі і культуры, далі шырокую і разам з тым практычную, канкрэтную праграму дзейнасці работнікам сродкаў масавай прапаганды, агітацыі і інфармацыі, дзеячам літаратуры, кіно, тэатра, музыкі, выяўленчага мастацтва. На Пленуме работа іх была ацэнена вельмі высока. Аднак зрабіць ім належыць куды больш. Работнікі духоўнай, ідэалагічнай сферы закліканы прадоўжыць работу па стварэнні ў краіне новай атмасферы, па разнявольванні розумаў, па абуджэнні цікавасці людзей да ўсіх аспектаў перабудовы і акумулявання разнастайных думак, павінны самааддана працаваць ч імёна таго, каб ідэі партыі, ідэі абнаўлення грамадства заваўвалі розумы і душы мільянаў людзей, каб перабудова стала кроўнай справай, патрыятычным абавязкам кожнага грамадзяніна.

ПАВІНШУЙЦЕ ЖАНЧЫН...

Нашы чытачы неаднаразова пісалі аб тым, што ў ніёснах «Саюздруку» нельга знайсці беларускую внішавальную паштоўку. Сапраўды, сярод россыпу малюнічых паштовак да гэтай амаль немагчыма было ўбачыць паштоўку на беларускай мове. Каб аблегчыць гэтыя пошукі, паведамляем, што Пермская

фабрыка Дзяржбанка да свята 8-га Сакавіка выпусціла паштоўку мастака А. Ісанова тыражом 200 тысяч экзэмпляраў і святонны маркіраваны канверт разам з паштоўкай мастака Л. Пахітонава тыражом 100 тысяч экзэмпляраў. Вы іх бачыце на здымку.

А. Савіцкі, І. Шамякін, Л. Прокша, В. Трасцянецкі.

Шэраг сустрэч творчых работнікаў рэспублікі з воінамі прайшлі ў гэтыя дні пад знакам 70-годдзя Савецкіх Узброеных Сіл. Адна з такіх сустрэч у мінулы нядзелю адбылася ў акруговым ДOME афіцэраў. Да абаронцаў Радзімы прыйшлі тыя, у чый творчасці важнае месца займае тэма мужнасці і героізму, хто ў сваіх кнігах расказвае пра подзвіг народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны, а тансама звяртаецца да мірных будняў.

Воіны і афіцэры Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай

акругі шчыра віталі народнага пісьменніка Беларусі І. Шамякіна, старшыню ваенна-шэфскай камісіі СР БССР Л. Прокшу, які вёў сустрэчу, І. Новікава, А. Савіцкага, В. Трасцянецкага, М. Чаргінца, кампазітара А. Чыркуна.

Адбылася гаворка аб адлюстраванні ў беларускай літаратуры тэмы Савецкай Арміі.

Урыўкі з твораў пісьменнікаў чыталі народная артыстка БССР З. Бандарэнка і дыктар Беларускага радыё М. Чырык.

Тэкст і фота
Ул. КРУКА.

ПАЭЗІЯ

Пімен ПАНЧАНКА

РАЗВІТАННЕ

Вялікая дзяржава—
Вялікая ідэя.
І ўсё ж, таварыш мой,

Мазгамі шавяльні:
Каля агню братэрства
Раслі і ліхадзеі,

І расцвітаў
Вялікадзяржаўны шавінізм.
Якія б войны
У нас не перакатваліся,
І як бы акупанты
Не дратавалі зямлю,
Рана ці позна
Народы распраўляліся з катамі,
І зноў аралі і сеялі,
І гаварылі: «Люблю».

Пахлі нашы пожны
Мятаю і рутаю,
А цяпер,
Пасля аграхімічных праполак,
Пахне глеба гербіцыдамі,
А вада атрутаю.
У рацэ—ні плотак, ні язёў,
Ні ў жыцце перапёлак.
А нашы псеўда-асветнікі,
Сабраныя на канцылярскіх
сметніках,

Магутныя бюракраты
Даюць нам цішком парады:
«Гаворыш па-руску—
інтэрнацыяналіст,
Гаворыш па-беларуску—
Нацыяналіст.
Вучы дзяцей французскай,
Англійскай, эсперанта,
Але не беларускай»—
Палюхаюць піраты.
І адучылі
Дзяцей і бацькоў,
І адлучылі
Ад родных народных слоў.

Вучоны не вук
Ці дурнаваты крытык,
Якія паззію
Не разумеюць і не адчуваюць,
То ў жанры даноса,
То пагардліва адкрыта
Мяне з году ў год
Ушчуваюць:
«Каму патрэбна
Тваіх маніфестаў рыторыка!
Трэба пра шчасце пісаць
І далі прасторныя».
А я журуся:
Мала у Беларусі
Разумных гісторыкаў,
Якія любяць і ведаюць
Родную гісторыю.

Яны смяюцца
Над думкамі залатымі:
«Знікае ўсё:
І вучэнні, і мовы, і веры.
Сёння Рым размаўляе
Не на латыні,
А Афіны гавораць
Не на мове Гамера.

Мы спазніліся
На сотні, напэўна, гадоў,
А можа,
На цэлае тысячагоддзе,
Мы забылі пра вольнасць
Старажытных сваіх гарадоў.
Наш цягнік адышоў.
Знікла родная мова
У народзе».

У кожнага ёсць
Свае рэкі—
Дняпро ці Нёман,
Ціхі Дон ці раз'юшаны Енісей.
У сваіх парадзельных лясах
Я не чую
Усхваляваны гоман,
А рака памутнелага часу
Нас нясе і нясе, і нясе...

Пастаю я самотна
Каля полацкай белай Сафіі,
Паблукаю ў Гародні,
Пажуруся ў турава-пінскім
Палессі,

А вочы мае ўжо не плачучы—
Сухія, сухія:
Не чутно мне
З былога
Ні грому,
Ні звону,
Ады толькі казкі
Ды песні...

Родны Янка Купала,
Вы пісалі:
«Я веру: настане...»
Дарагі мой Іван Дамінікавіч,
Не, не настане!
Гэта ўжо не світанне,
Гэта наша настала змярканне,
Гэта з мовай маёй,
Гэта з песняй маёй
Развітанне.

У СУБОТУ, акурат у дзе-
вяць гадзін раніцы, я за-
няў месца за прылаўкам
крытага павільёна сталічнага
Камароўскага рынку. Агледзеў-
ся, сказаў сабе: не хвалюся,
не губляюся, прызвычайвайся.

Справа ад мяне, расклаўшы
тавар, стаяла пажылая пыган-
ка, злева — малады чалавек з
прыкметным прыбалтыйскім ак-
цэнтам, які прадаваў розных
намераў і фасонаў завушніцы,
колцы, кліпсы і бранзалеты.

Я дастаў з торбы і паклаў
на прылавак даве сукенкі, спа-
дніцу, трыкатажную кофточку і
незвычайнай прыгажосці чорны
аксамітавы жаночы пінжак, да
якога, быў упэўнены, адразу
абягуцца пакупнікі з усёй Ка-
мароўкі. Выняў з кішэнкі папер-
кі, на якой папярэдне была за-
пісана дана кожнай рэчы, і па-
чаў чакаць.

Што мяне спачатку бянтэжы-
ла, дык гэта, так сказаць, асар-
тымент майго тавара. Я ведаў,
што «патэнтшык» звычайна
вырабляе і прадае нешта адно
— або штаны, або сарочкі, або
куртки і г. д. А каб адначасова і
тое, і другое, як я, дык гэта,
здавалася мне, выглядае надта
падазрона. Я сказаў пра гэта
ўпаўнаважанаму Савецкага
АБРСМ Віктару Віктаравічу
Курыльскаму, які павінен быў
забеспячаць на рынку маё
«інкогніта», але ён толькі ўсміх-
нуўся:

— Хай вас гэта не турбуе.
Стаўшы за прылавак, я зра-
зумеў, што В. Курыльскі меў
рацыю. Мая пажылая суседка
прадавала, напрыклад, не толькі
цёплыя нейлоныя куртки
саматужнага вырабу, але і фаб-
рычную мужчынскую сарочку,
шкуру андарты, шарцыяны шалі-
кі і яшчэ нешта зборнае. Так
што і са сваімі амаль новымі
сукенкамі, ахвяраванымі для
«эксперымента» мілымі редак-
цыйнымі жанчынамі, не выгля-
даў тут белай варонай. Хоць,
вядома, калі трымацца існую-
чых правілаў, і мне і маёй сус-
седцы належала стаяць са сваі-
мі таварам у тым месцы рын-
ку, які быў адведзены спецы-
яльна для продажу старых рэ-
чаў. Але кабета, як яна мне
расказала, мела патэнт на шыц-
цэ куртак, астатняе, што ляжа-
ла на прылаўку, гатова была
пры першай «небяспецы» ім-
пенна схавача. А я... Я наогул
не меў ніякіх документаў ні на
выраб, ні на продаж, ні нават
на месца за прылаўкам, за якое
таксама трэба плаціць. Мне за-
ставалася толькі спадзявацца
на тое, што фініспектары, па-
пярэджаныя накіонт маёй асо-
бы, на тое папярэджанне не за-
будуцца. І сапраўды, месца,
дзе я стаяў, кантралёры абыхо-
дзілі, выклікаючы тым самым
у маіх суседзяў непадробнае
здзіўленне.

— Што гэта здарылася сёння
з фінагентамі? — пытаўся ў
мяне «ювелір». — Гэта ж яны,
звычайна, на дні па некалькі
разоў падыходзяць...

— Мо ў іх выхадны? — вы-
казаў я не вельмі ўдалую зда-
гадку.

— Выхадны? — перапытаў ён
з іроніяй. — Дык жа я іх усё

наступную пядзелью, абавязкова
прывязу; «Ці можна адсысці
да люстэрка?» «Калі ласка»,
«Пакінуць залог?» «Ды вы што
— я вам веру».

Як было тут не ўспомніць
насяражаныя твары магазін-
ных прадаўшчыц, іх падазро-
ныя позіркы, якімі яны літараль-
на абмацаваюць пакупнікоў. А

на шэсць за метр, — пакрыў-
і галавой, уздышы тыя штаны ў
рукі. — За што такія грошы
дзяруць?

Малады чалавек не надта
вельмі пацягнуў у мяне з рук
сваю аблову і, звужышы вочы,
сказаў:

— Вунь у магазіне гатовага
адзення на Ленінскім праспек-

кантролю» і г. д.
Не магу не ўспомніць тут
своеасабліваю споведзь мала-
дога чалавека, які гандляваў
каля мяне жаночымі курткімі.

— Мы, ведаеце, спачатку
шылі куртки крыху іншага фа-
сону. Узаяў я, значыць, патэнт у
пачатку жніўня, а да канца
месяца з напарнікам пашылі
ўжо больш як дваццаць кур-
так. У верасні і кастрычніку та-
вар браў добра. Зарабляць па-
чалі ў тры разы больш, чым на
асноўнай працы. Праўда, спалі
па 5 — 6 гадзін ў суткі. Гэта
ж, вы думаеце, у нас лёгка не-
шта набыць? Пайшоў у магазін
і купіў? Тканіну, вацін, гузікі,
падшўўку? Але заробак, паўта-
раю, натхняў. Ды ў верасні і
кастрычніку бачым: куртки на-
шы не «ідуць», і «фірму» хоць
зачыняй. Не ўлічылі, бачыце,
кан'юнктуры. З ёй, гэтай ка-
прызнай дамай, трэба абыхо-
дзіцца пачціва. Адным словам,
мы са сваімі курткімі затава-
рыліся. Вырашылі паглядзець,
што бяруць у першую чаргу і ў
нас, у Мінску, і ў іншых гара-
дах. Вырашылі свае запасы
ліквідаваць — прадалі за паў-
цаны, а вырачаны «капітал»
пусцілі на выраб новага асар-
тыменту. Прышла мода на жан-
очыя куртки самых яркіх коле-
раў, з шалікавым каўняром, з
шырокім рукавом ды на ваціне,
каб можна было выйсці ў хо-
лад. Зрабілі адразу куртак пят-
наццаць, вынеслі на Камароўку
і за два дні прадалі. Потым
зрабілі яшчэ партыю, потым
яшчэ адну, адрываюць, як ка-
жуць, з рукамі, вы ж самі ба-
чылі...

Я слухаў яго і думаў: колькі
часу спатрэбілася б дзяржаў-
най швейнай фабрыцы, каб
воць так перарабіць на іншы
фасон які-небудзь выраб? Год
тры? Я не думаю, што фабрыч-
ныя канструктары-мадэльеры
дурнейшыя за гэтых хлопцаў-
саматужнікаў, што швачкі-ма-
тарысткі горш за іх шыюць.
Справа ў тым, што трэба прай-
сці дзесяткі інстанцый, пакуль
табе зацвердзяць новую мадэль.

Гэта толькі адна з праблем.
Мне здаецца, прадпрыемствы
лёгкай прамысловасці наогул не
надта зацікаўлены ў збыцце
сваёй прадукцыі. Ва ўсякім
разе нельга сівярджача, што
гэта з'яўляецца для іх жыццё-
ва неабходнай справай. Купля-
юць сукенкі той фабрыкі ў ма-
газіне — добра, не купляюць
— таксама не трагедыя, яна
не «прагарыць», у банкруты не
трапіць. Давала б толькі вал,
выконвала б план...

Могучы спытаць, чаго гэта
аўтар стукаецца ў адчыненыя
дзверы? Няўжо ён не ведае,
што на дзяржаўных прадпры-
емствах ўводзяцца ў практыку
гаспадарчых разлік, самафіна-
(Змянчэнне на стар. 14—15).

ДАСЛЕДУЕМ ПРАБЛЕМУ

Міхась ЗАМСКІ

«ІНДЫВІДУАЛЫ»

З БЛАКНОТА ЖУРНАЛІСТА

у твар ведаю. Тут яны, тут...

Між тым, тавар мой не
«ішоў». Праўда, у маёй суседкі
— таксама. Мабыць, разоў
дваццаць пакупнікі бралі яе
куртки ў рукі, мацалі, прымер-
валі і... клалі на месца. А ўме-
ла ж прадаваць кабета — і
слоўца трапілае скажа, і камп-
лімент чалавечу накіонт яго
прывабнага аблічча падкіне, а
з якім умельствам расхвальва-
ла тавар: «Зімяня, зімяня
куртка, бери, дорогой, не пажал-
нейш, и жине панравица, такой
муж у нее красны будит в
куртке».

Нарэшце адну куртку яна
прадала. А неўзабаве і дру-
гую. Жанчына, настрой якой
адразу палепшыўся, нахілялася
да мяне і спачувальна спытала:
— Что, залатой, у тебя не бе-
рут?

Я зрабіў няшчасны твар і
развёў рукамі.

— А ты не малчи, ты гаварі:
«Эй, сюда смотри, какой лид-
жак красныи. Вазми пашчупай,
какой крэпки. Нигде такой не
купиш». — вучыла яна мяне...

Я нават не заўважыў, як за
маёй спіной размясціўся з вялі-
кім пакунком жаночых куртак
малады чалавек сімпатычнага
аблічча. Толькі ён тыя куртки
развесіў, як адразу ўтварыўся
натоўп з дзяўчат, якія цягнулі
рукі:

— Мне, мне дайце, я першая
падышла!

За якую гадзіну куртак як не
было, усе прадаліся. І тут сер-
віс быў самы адмысловы. «Цес-
на, не зашпільваецца? Вось гэ-
тую прымерце, яна на памер
большая», «Прабачце, але ру-
жовых больш няма. Калі бу-
дуць? Прыходзьце з раніцы ў

паспрабуй перапытаць нешта...

У ТОЙ жа дзень на Кама-
роўскім рынку прадавала
свае вырабы Мінскае вы-
творчае швейнае аб'яднанне
«Прагрэс». Пад навесам вісела і
ляжала шмат рознага адзення:
паліто, гарнітуры, сукенкі, са-
рочкі, куртки і г. д. За прылаў-
кам сумавалі трое жанчын і
мужчына саліднага аблічча, які
быў над імі, як я зразумеў, на-
чальнікам. Хоць аб'ява абвя-
шчала, што «Прагрэс» вядзе се-
зонны распродаж тавараў, поў-
ная адсутнасць пакупнікоў
сведчыла аб тым, што аб'яд-
нанне трывала ўвайшло ў пала-
су «смертнага сезону».

Я пацікавіўся, чаму так сла-
ба ідзе ў іх гандаль.

— Усіх пераманілі прыватні-
кі, — саркастычна заўважыла
адна з жанчын. — Вы б паціка-
віліся, чым яны гандлююць?
Жах! Хоць бы ўзяць тыя штаны...
Шво на іх крывое, фурні-
тура — горшай не бывае, ад-
ным бяруць — фальшывымі
«лейбамі», якія прышываюць
куды можна і куды нельга. І
бяруць за штаны — семдзсят
пяць — восемдзсят рублёў. Ра-
буюць сярод белага дня!

За паўгадзіны да гэтага я
меў размову з маладым чалаве-
кам гадоў дваццаці трох, які,
адшыоўшыся ад прылаўка і
трымаючы ў руках, дарэчы,
акуратна згорнутыя ў цэлафа-
навы пакет, бялеса-шэрага ко-
леру штаны, ззяў шчаслівай ус-
мешкай.

— Колькі ададу? — спытаў я.
— Танна, семдзсят пяць, —
адказаў хлопеч, вымаючы шта-
ны і гэтак, на вока, прымерва-
ючы на сябе.

— Тканіна так сабе, рублёў

це навезлі штаноў з такой са-
май тканіны, пашытыя на Баб-
руйскай швейнай фабрыцы. Не
бачылі? Каштуюць 60 рублёў. Я
б за іх 30 пашкадаваў. Там жа
нават калашны неаднолька-
выя. А фасон!...

Я расказаў пра гэты выпадак
маім субяседнікам з «Прагрэ-
са». Жанчын пераканаць было,
вядома, архіцяжка, яны зноў
узляся даказваць, што ў іх
шыюць у сто разоў лепей, чым
у прыватнікаў, але кабэт рап-
там гучна перапыніў мужчына,
які неспадзявана стаў на мой
бок.

— Запомніце, таварышы, —
сказаў ён голасам спрактыкава-
нага прамоўцы, — моду нельга
скідаць з рахунку, мода сёння
на рынку праціць баль. Што
грахі ўтойваць, — працягваў ён.
— працавалі мы раней на вал.
Больш валу — лепей усім:
атэльце, аб'яднанню, міністэр-
ству, нарэшце. Гэта і зарплата, і
прэміі, і прагрэсіўкі, і падзякі,
і павышэнні па службе.

Адаўшы ланіну моднай ця-
пер самакрытыцы (у прысутна-
сці карэспандэнта), чалавек, на-
даўшы твару гэткую значнасць,
сказаў:
— Згодна з апошняй паста-
новай Міністэрства бытавога
абслугоўвання, якому мы нале-
жым, будзе пераглядацца ўвесь
асартымент у адпаведнасці з
попытам, з кан'юктурой. Ста-
віцца задача ўзяць рэнтабель-
насць вытворчасці шляхам ук-
раення гаспадарчага разліку і
самафінансавання...

Эх, колькі было ўжо выдадзе-
на розных міністэрскіх пастаноў
аб «пераглядзе», «украенні»,
«паліпшэнні», «прывядзенні ў
адпаведнасць», «узмяцэнні

НАВАТ на лепшых працах гісторыкаў, прысвечаных перыяду феадалізму на Беларусі, лёгка ўбачыць шоры ўсемагчымых абмежаванняў, забарон, замоўчванняў, «агульнапрынятых пунктаў поглядаў» і «даўно вырашаных пытанняў». Даводзіцца сустракацца з ігнараваннем і ўтойваннем гістарычных фактаў, «міфаворчасцю», Міфы нярэдка падмянялі рэальнасць, а спробы «нестандартна» асвятліць мінулае Беларусі, паказаць вострыя, балючыя пункты гісторыі канчаліся прышыбеўскімі воклічамі (магу нагадаць здэклівы водгук спецыяліста па савецкай этнаграфіі на навукова аб'ектыўную кнігу пісьменніка К. Тарасава). На працягу дзесяцігоддзяў тая, ад каго залежала развіццё гістарычнай навукі, не лічылася з яе спецыфікай. Самастойнае значэнне гісторыі адмаўлялася, ёй адводзілі службовую ролю — глумачэнне тых ці іншых ідэалагічных тэзісаў. Замоўчванне пэўных з'яў і імёнаў прыводзіла да з'яўлення на карце гісторыі «белых плямаў», наяўнасць якіх не дазваляе зразумець логіку гістарычнага працэсу. Адзін з персанажаў «Доўгага развіцця» Ю. Трыфанава слухна параўноўвае гісторыю краіны са шматжылным провадам, з якога нельга вырываць асобныя жылы.

Шпаркія і адвольныя змяненні ацэнак гістарычных асоб і падзей, якія ва ўсіх на памяці, выклікалі ў людзей недавер да гістарычнай навукі, сумненні ў тым, ці навука яна ўвогуле, калі круціцца, нібы флюгер.

Шматлікія забароны прывялі да таго, што ў нас выхаваліся новы тып навукоўца, які страціў зваротную сувязь з чытачом, арыентаваўся толькі на начальства і пазбавіўся пачуцця адказнасці за вынікі сваёй працы.

Невыпадкова студзеньскі (1987) Пленум ЦК КПСС адзначыў, што «з тэорыі і грамадазнаўства адышлі прэч дыскусіі і творчая думка, а аўтарытарныя ацэнкі і меркаванні сталі бяспрэчнымі ісцінамі, якія падлягалі толькі каменціраванню». На Усеаюзнай нарадзе загадчыкаў кафедраў грамадскіх навук увосені 1986 г. М. С. Гарбачоў заклікаў грамадазнаўцаў пераадолець існуючую аддаленасць ад пытанняў жыцця.

Звернем увагу на адну з актуальных з'яў сучаснай гістарычнай навукі: на яе дэзінтэграцыю.

У выніку развіцця гістарычнай навукі адбылося яе разгалінаванне на гісторыю сацыяльна-эканамічную, гісторыю права, ваенную, гісторыю мастацтваў, навуны, рабочага руху і г. д. Цяжка аб'яднаць усе гэтыя галіны ведаў у адно, як было налісьці. Навукоўцы ўсяго свету спрачаюцца пра тое, як вывучаць агульную гісторыю адной толькі культуры! Але ж неабходная хоць бы нейкая інтэграцыя разнастайных тэматычных нірункаў гістарычнай навукі.

У Беларусі гэтае разгалінаванне прывяло да таго, што ў Інстытуце гісторыі АН БССР і на кафедрах гісторыі БССР БДУ імя У. І. Леніна вывучаецца галоўным чынам сацыяльна-эканамічная гісторыя. А гісторыя культуры Беларусі займаюцца літаратуразнаўцы, філосафы, мастацтвазнаўцы, фолькларысты, этнографы і г. д. Сацыяльна-эканамічная гісторыя феадалічнай Беларусі вывучана даволі грунтоўна, чаго нельга сказаць пра палітычную гісторыю. А менавіта ў гэтай галіне ўзнікае шмат складаных пытанняў.

Каб зрушыцца з мёртвай кропкі, мы павінны перш-наперш падысці крытычна да ўжо напрацаванага матэрыялу. Спробы ж некаторых навукоўцаў вывесці сябе «з-пад абстрактў» такой крытыкі не адпавядаюць грамадскім інтарэсам і духу часу. Невыпадкова А. Якаўлеў у артыкуле «Дасягненні якасна новага станавішча савецкага грамадства і грамадскія навуны» («Коммунист», 1987 г., № 8) канкрэтна ўказаў на тое, што ў гістарычнай навукі немаля частка вучоных не займаецца самастойным вывучэннем крыніц і распрацоўкай навуковых ідэй, крытычным пераасэнсаваннем састарэлых уяўленняў. Даводзіцца канстатаваць, што на новай аснове адраділася вульгарная сацыялогія. Некаторыя гісторыкі пад выглядам вынаранення драбнатэмнасці прапануюць, па сутнасці, толькі напаяць сацыялагічныя схемы «гістарычна» аформленымі фактычнымі ілюстрацыямі.

Гэтыя ж хібы прысутнічаюць і ў асноўных працах, прысвечаных палітычнай гісторыі феадалічнай Беларусі. Гісторыкі часта адыходзілі ад дыялектычнага метаду Маркса, Энгельса, Леніна, схіляліся ў бок дагматызму. Асобныя прыклады такога падыходу ў гэтай галіне я паспрабаваў паказаць у папярэднім сваім артыкуле ў «ЛіМе». Чаму ж так адбылося? У чым канкрэтныя прычыны застою ў беларускай гістарычнай навукі?

Усім, вядома, што гісторык — спрадвек чалавек залежны. Залежны ад свайго начальства, ад свайго асяроддзя. Гісторык мусіць прыстасоўвацца і да аднаго, і да другога, але ён мусіць у меру сваіх магчымасцей бараніць сваю незалежнасць. Развіццё ў XIX ст. крытычнай дэмакратычнай школы гісторыкаў (ад якой адгалінавалася сваім часам школа гісторыкаў-марксістаў) спрыяла паступоваму вызваленню навукоўцаў-даследчыкаў мінулага ад націску зверху або збоку і вызначыла ўзровень сапраўды навуковых манаграфій і іншых прац. Марксісцкая гістарычная школа мае вялікія дасягненні, між іншым таму, што ў супрацьстаянні «чужой» крытыцы і «сваім» вульгарызатарам абапіраецца на трывалую метадалогію.

Трэба адзначыць заганаі і аднабаковасць асвятлення тых або іншых з'яў, якая вяла да скрыўлення гістарычнага працэсу. Сама па сабе аднабаковасць у выглядзе канцэнтрацыі даследчыцкай увагі да пэўнай тэматыкі не шкодзіць, але калі яе прымяняюць непаслядоўна, гэта вядзе да перабольшвання значэння адных з'яў і замоўчвання іншых. У нас даволі добра вывучана роля каталіцкай царквы ў Беларусі ў XVI—XVII ст. ст. Але «не пашанцавала» уніяцкай і праваслаўнай царквам, што стварае «перакос» у гісторыі рэлігіі. Брэсцкая унія асвятляецца ў сучаснай беларускай гістарыяграфіі ізалявана ад гісторыі ўзаемаадносін каталіцкай і праваслаўнай царкваў, нават без упамінавання Ліёнскай уніі 1275 г. Зацвярдзенне на Беларусі Брэсцкай уніі асвятляецца больш падрабязна, чым яе

Ніяк не зразумець, чаму не створана дасюль Архаграфічная камісія пры АН БССР.

Мы слаба ведаем біяграфіі асобных дзеячаў грамадска-палітычнага і культурнага жыцця краю ў перыяд феадалізму (ды ці ж толькі ў гэты перыяд?). Пяты том выдання «Беларуская ССР. Кароткая энцыклапедыя» дае іх недататкова. Таму прыходзіцца звяртацца да «Польскага біяграфічнага слоўніка», які не заўсёды дае адпаведныя ацэнкі гэтым дзеячам, а таксама далёка яшчэ не завершаны.

У той час, як у літаратуразнаўстве Беларусі вульгарны сацыялагізм падвергнуты сур'ёзнай і абгрунтаванай крытыцы, такое, на жаль, не адбылося яшчэ ў гістарычнай навукі. Сумнай памяці кніга В.К. Шчарбакова «Класавая барацьба і гістарычная навука на Беларусі» (1934), шматлікія ацэнкі якой на доўга сталі эталонамі для беларускай гістарыяграфіі, за паўвека не дачакалася крытычнага разбору.

Крытыка буржуазных праціўнікаў фактычна зводзілася да лаянкі з эпітэтамі «хлуслівы», «ілжывы», «паклёпнік», «зламыслины хлусня», «беспадстаўныя выдумкі», «брудныя спробы», якіх багата ў кнізе А. Абэцэдарскага «У святле неабвержаных фактаў» (1969). Аргументаваных прац у гэтай галіне нішмат, а рэчдывы такога падыходу прыходзіцца нават сёння сустракаць у рэспубліканскім друку. У часы культуры асобы лічылася, што вывучэнне нашых ідэйных праціўнікаў дае ворагу «трыбуны», а гісторык, які палемізуе з ім, нібыта распаўсюджае яго погляды — ў форме прыведзеных у сваёй працы цытат.

Боязь дыскусіі з «праціўнікам» адлюстроўвае глыбокі недавер да ўласнага грамадства, перакананне ў ягонай фактычнай падатлівасці да «варожых» тэзісаў, наўвагу, насуперак сваім словам, да глыбіні тых перамен, якія адбыліся сярод нашага народа за семдзесят год Савецкай улады.

Антыгістарызм праяўляецца ў павярхоўнасці ацэнак, схематызме, анахранічным, пазакласавым праецыраванні сённяшніх з'яў на з'явы мінулага. Гэта можа адмоўна ўплываць на інтэрнацыяналістычнае выхаванне. Напрыклад, натуральнае імкненне беларусаў да супрацоўніцтва з братнім рускім народам у сацыялістычную эпоху штучна праецыруюць на ранейшыя перыяды, не разумеючы, што гэта адлюстроўвае, па сутнасці, неаславістычныя погляды дваранскіх і буржуазных гісторыкаў.

Я ўпэўнены, што ідэі інтэрнацыяналізму выхоўваюцца не на штучным прыпісанні беларускім сялянам і гараджанам у мінулыя стагоддзі іманентнай цягі трапіць пад падданства рускага цара, як гэта імкнуліся даказаць у неаславістычным стылі некаторыя гісторыкі кафедры гісторыі БССР БДУ, а на рэальных, цвярозых фактах сапраўднай асіміляцыі рускімі тых беларусаў, якія перасяліліся ў Расію, і беларусамі тых рускіх, якія ўцякалі ў наш край ад прыгнёту цара. Шкада, толькі, што пра апошнюю з'яву нашы гісторыкі не пішучы (нібыта гэта пашкодзіць ідэі інтэрнацыяналізму), бо не могуць дапусціць думкі, каб на Беларусь уцякалі жыхары Расіі.

Хочацца пагадзіцца з Ю. Паляковым, які піша: «Асноўнае цяпер — шыра і пераканаўча, пазбягаючы далёкіх ад навукі крайнасцей, не па-бясстрасна-аб'ектывісцку, а па-партыйнаму, на базе абгрунтаванага аналізу гістарычнага вопыту, абапіраючыся на дасягненні гістарыяграфіі, якія ўжо ёсць, раскрыць шырока і поўна старонкі нашай гісторыі». («Літаратурная газета», 28 ліпеня 1987 г.). Менавіта ад актыўнасці гісторыкаў залежыць фарміраванне здаровага гістарычнага мыслення і палітычнай культуры грамадства.

Хто ж будзе выпраўляць памылкі мінулага ў нашай гістарычнай навукі, калі шматгадовая селекцыя са знакам «мінус» прывяла яе ў застоўны стан? Цудоўна не бывае. Чакаць, што раптоўна перабудуюцца тыя, хто дзесяцігоддзямі знаходзіцца ў палоне звыклых уяўленняў пра гісторыю феадалічнага перыяду, наўрад ці выпадае. Працэсы, якія адбываюцца ў глыбінях чалавечай асобы, драматычныя. Яны ідуць у барацьбе са сваімі ўласнымі, усё жыццё вынашанымі перакананнямі і прывычкамі. В. В. Ключоўскі казаў калісьці, што «цвёрдасць перакананняў — часцей інерцыя думкі, чым паслядоўнасць мыслення».

Старая каляіна прывабная сваёй накатанасцю, але ці прывядзе яна да ісціны?

г. Ленінград.

НАШ ДУХОУНЫ СВЕТ: ВЫТОКІ І АВСЯГІ

Валянцін ГРЫЦКЕВІЧ

«ГІСТОРЫЯ-ШМАТЖЫЛЬНЫ ПРОВАД...»

Так, сярод абавязковых «правіл» у жыццё сумленнага гісторыка ўвайшлі: прыныц выкарыстання разнародных сведчанняў, у тым ліку і «процілеглага боку», абавязак уліку літаратуры на іншых мовах, доступ да замежных архіваў і выданняў, неабходнасць сачыць, каб ягоныя веды заўжды былі ўсебаковымі, глыбокімі. Прыгадаем, што ў 20-я гады мы мелі значныя поспехі ў вывучэнні тэорыі і метады гістарыяграфіі і крыніцазнаўства. Але потым, як вядома, запанавала сцвярдженне Сталіна, што прыныц вышэй за факты. На яго думку, дыскусіі былі ўвогуле непатрэбны. З гэтай прычыны даследаванні ў галіне тэорыі і метады гістарыяграфіі, крыніцазнаўства ў 30-я гады былі спынены і адраділіся толькі пасля XX з'езда КПСС.

За апошнія два дзесяцігоддзі спецыялісты па гэтых праблемах выдалі цікавыя працы, збіраюцца час ад часу для абмеркавання сваіх тэарэтычных і метадычных праблем. Але ніводнага разу на крыніцазнаўчых канферэнцыях я не сустракаў беларускіх гісторыкаў (хоць старанна сачу за падзеямі ў крыніцазнаўстве), не чытаў іхніх тэарэтычных і метадычных прац. Самае большае, што з'яўляецца пад іх прозвішчамі — гэта публікацыі па лакальных пытаннях гістарыяграфіі і крыніцазнаўства з пералікам асобных крыніц і даследаванняў, якія, зразумела, не могуць замяніць аналітычны даследаванні ў гэтых абавязковых для гісторыка дысцыплінах. Сучасная беларуская гістарыяграфія, такім чынам, часта зводзілася толькі да пераказу прац гісторыкаў у рэцэнзійным стылі.

Дрэнна выкарыстоўваюцца большасцю гісторыкаў, якія вывучаюць нашу сярэднявечча, дасягненні сучаснай этнаграфіі, што, у сваю чаргу, вядзе да блытаніны ў вызначэнні рэлігійнай і этнічнай прыналежнасці насельніцтва Беларусі, а найперш — да выкрэслвання з беларускай нацыянальнай гісторыі ўсяго, што звязана са шляхтай і магнатствам праз атаксамліванне беларускай шляхты і магнатства з польскімі. Дадзеныя генеалогіі ў такіх выпадках, зразумела, ігнаруюцца.

Здзіўляе адвольны адбор у гістарыяграфіі Беларусі перыяду феадалізму прац заснавальнікаў навуковага камунізму, якія маюць прамое дачыненне да гэтай тэмы. Нават у неблагой увогуле манаграфіі М. Ёска «К. Маркс, Ф. Энгельс і рэвалюцыйная Белоруссия», якая вытрымала два выданні (1977, 1985), не разглядаюцца вельмі важныя для разумення гістарычнага шляху Беларусі працы класікаў марксізму. Асабліва гэта тычыцца раздзела палітычнай гісторыі краю XVIII—XIX стст. У гэтай сувязі варта прыгадаць, што пры Сталіне ў асяроддзі гісторыкаў усё знешнепалітычныя акцыі царызму апраўдваліся з «дзяржаўнага» пункту гледжання, папулярызавалася дзейнасць Івана ІV і Пятра І, ўсіх іхніх нашчадкаў.

скасаванне ў 1839 г. Напрыклад, гаворачы пра ролю ў апошняй справе Ясафата Сямашкі звычайна «забываюць», што ён знішчаў рэлігійныя творы на беларускай мове (на гэтай мове амаль не было каталіцкай і зусім не было праваслаўнай рэлігійнай літаратуры). Не ўлічваюць і адмоўны ацэнак Ясафата Сямашкі з боку А. Герцэна.

Адвольны адбор фактаў і з'яў прывёў да таго, што ў трох дапаможніках для студэнтаў гістарычных факультэтаў (а менавіта дапаможнікі фарміруюць сама-свядомасць будучых гісторыкаў) зніклі шматлікія назвы прац польскамоўных гісторыкаў, нават тых, хто нарадзіўся і працаваў на Беларусі. І калі яшчэ ў двух з іх — «Историческое краеведение Белоруссии» (1980) і «Этнография Белоруссии» (1981) згадваюцца імёны такіх даследчыкаў, дык у трэцяй кнізе — «Историкографин БССР. Эпоха феодализма» (1986) — наогул няма гэтых імёнаў. Не названы там нават такія выданні па гісторыі Беларусі перыяду феадалізму, як кнігі В. Шчарбакова «Сялянскі рух» і казацтва на Беларусі ў эпоху феадалізму» (1935), І. Лочмеля «Очерки истории борьбы белорусского народа против польских панов» (1940).

Можна было неяк зразумець ігнараванне польскамоўнай літаратуры беларускімі гісторыкамі ў 30-ыя гады ў святле тагачасных палітычных адносін між СССР і буржуазнай Польшчай. Але як зразумець такое замоўчванне ў нашы дні, асабліва ў той час, калі кіраўнікі КПСС і ПАРП падпісалі першую ў гісторыі сацыялістычных краін сумесную Дэкларацыю супрацоўніцтва ў галіне ідэалогіі, навукі, культуры?

Лічу тыповай праявай нацыянальнага нігілізму не звяртаць увагу на гісторыю дваранства Беларусі. Дарэчы, рускія і польскія аўтары, Тазбір, Весаюўскі, Бычкова і шмат іншых, сумленна вывучаюць гэтую праблему.

Ніяк нельга зразумець адсутнасць у беларускай гістарыяграфіі прац пра дваранскую рэвалюцыйнасць у краі, пра паўстанне 1794 г., якім кіравалі адзін за другім два ўраджэнцы Беларусі — Касцюшка і Ваўжэцкі, пра паўстанне 1831 г., абмінае ў апошнім выданні шматтомніка «Гісторыя Беларусі» не толькі «экспедыцыі» Міхала Валовіча, — першай спробы спалучыць шляхецкі і сялянскі рэвалюцыйны рух не толькі ў Беларусі, але, здаецца, і ў Расійскай імперыі ўвогуле, — але і імёнаў Валовіча і Ваўжэцкага.

Ніяк не зразумець, чаму ў сумесных планах выдання «Літоўскай метрыкі» — дакументаў канцлярыяў вялікіх князёў Літоўскіх, у вышэйшай ступені карыснай крыніцы па беларускай гісторыі — прымаюць удзел гісторыкі Польшчы, Літвы, Масквы, але не Беларусі.

3 ПОШТЫ АДЗЕЛА КРЫТКІ «ЛіМа»

М. ТАЛОЧКА, друкуючы сваю рэцэнзію, відаць, не чакаў, што яго ацэнка паэтычнага зборніка У. Мазго «Вершаліна» (2.X.87) выкліча такі розгалас. Па-першае, як паведаміў «ЛіМ», абуранае пісьмо да слаў аўтар, па-другое, малады паэт М. Пазнякоў таксама звярнуўся ў рэдакцыю штотыднёвіка з патрабаваннем, каб кнігу У. Мазго працэнзавалі «прафесійна падрыхтаваны чалавек».

Як бы там ні было, але газета надрукавала ліст Уладзіміра Юрэвіча. «Не трэба біць па крылах» (27.XI.87 г.), аўтар якога паспрабаваў вызначыць і станоўчае, і адмоўнае ў памянёным зборніку. Асноўная думка такая: ёсць недарэчнасці, бракуе паэтычнага мыслення, сустракаюцца штампы, аднак увогуле зборнік пакідае нядрэннае ўражанне. Прафесійны крытык заклікае свайго маладзейшага калегу М. Талочку быць больш спагадлівым, уважліва прыглядацца да кожнага слова і радка, не быць такім злосным у адносінах да маладога паэта.

Наконт пазіцыі аўтара зборніка «Вершаліна» У. Мазго. Вось як некаторыя літаратары ўспрымаюць у свой адрас крытыку (зазначым, у многім справядлівую, з чым пагаджаецца і У. Юрэвіч). Паэт становіцца ў позу пакрыўджанага, абвінавачвае газету, што прадставіла свае старонкі для негатыва водгукі на яго кнігу. Самакрытыка, на жаль, у паэта адсутнічае.

Магчыма, я не ўзяўся б за пяро. Але досыць часта заходжу ў гродзенскі магазін «Раніца» — апорны пункт выдавецтва «Мастацкая літаратура». Адзед беларускай літаратуры тут, бадай, самы багаты. Звярнуў увагу на зборнікі маладых паэтаў, паглядзеў на гадзі выдання. Ляжаш іншыя кніжачкі даўно, збіраючы пыл. І не скажаш, што прадаўцы абьякава ставяцца да распаўсюджвання вершаў пачаткоўцаў. Дамаўляюцца з бібліятэкамі, кніжныя кірмашы наладжваюць, на вуліцы выносяць, могуць і ў нагрукку прапанаваць, ды вынікі — не радуюць.

Хашелася б, каб літаратурная моладзь паразважала над гэтымі фактамі, перш чым спысвацца з рукапісамі ў выдавецтва.

Думаецца, далёка не ўсе творы маладых паэтаў, асабліва першыя спробы пяра, трэба выдаваць асобнымі кніжачкамі. Скажам, былі спробы выпускаць пад адной вокладкай творы трох-чатырох аўтараў. Такія зборнікі цікава чытаюцца, ёсць магчымасць параўнання.

Сярод маладых пісьменнікаў ёсць і здольныя, і пасрэдныя. Гэта натуральна. Шкада толькі, што крытыкі хочуць заўсёды быць добранькімі, а значыць, не вельмі патрабавальнымі.

У тым жа нумары «ЛіМа», дзе У. Юрэвіч піша пра У. Мазго, змешчана і справаздача з адкрытага партыйнага сходу СП БССР, на якім Г. Каржанеўская гаварыла пра нездаровыя адносіны да крытыкі ў пісьменніцкім асяроддзі. Маўляў, як толькі «ЛіМ» надрукуе крытычны артыкул, так і пачынаецца асада рэдакцыі, гучаш тэлефонныя званкі, абвясненні і скаргі. Слушная заўвага, што клопат тут не пра развіццё літаратуры, перабудову ў пісьменніцкім асяроддзі, а пра «гонар мундзіра».

В. ЗАДАЛЯ,
журналіст.

г. Гродна

ДАВЕДАУСЯ пра будучае выданне «Снарбаў сусветнай літаратуры» і хачу выказаць сваю думку.

Далучаюся да тых, хто за выданне гэтай серыі, і падтрымліваю прапанову рабіць пераклады з арыгінала. У той жа час разумее і таварышаў, якія заклапочаны цяжкасцямі паўнацэннага выдання «Снарбаў...» пры цяперашнім стане перакладчыцкай справы ў Беларусі.

Пісьменнікі разглядаюць праблему з прафесійнага пункту гледжання, але хаваецца за ёю і значны сацыяльны аспект. Бо пісьменнік, перакладчык — гэта вяршыня і ўзор моўнай культуры народа. Чым вышэй агульны ўзровень моўнай культуры народа, тым больш таленавітых прадстаўнікоў у радах творчай інтэлігенцыі. Праблема з надрамі перакладчыкаў адлюстроўвае неспрыяльную сітуацыю, якая сілалася ў моўнай культуры беларусаў, і ўключае ў сябе два ўзаемазвязаныя аспекты: узровень валодання роднай мовай і ўзровень валодання мовамі іншых народаў. Гарадское насельніцтва Беларусі размаўляе на руска-беларускай трасяніцы, практычна ніхто з выпускнікоў сярэдняй школы і ВНУ не валодае замежнымі мовамі; з вывучэннем моў народаў СССР сітуацыя увогуле складаная. Натуральна, што такі ўзровень моўнай культуры цяжка назваць здавальняючым.

Пытанне развіцця ўласна беларускай мовы і літаратуры, папулярнасці іх сярод іншых народаў залежыць таксама ад узроўню ўзаемазвязанай і ўзаемаздзейня з культурай гэтых народаў. Гэты працэс важны для нашай краіны, Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, таму што гэта не толькі пытанне прафесійнай дзейнасці літаратараў, але і пытанне развіцця і ўдасканалення інтэрнацыянальных зносін.

Беларускамоўнага чытача ў малым аб'ёме і недастаткова аператыўна знаёмляць з навінкамі літаратур савецкіх рэспублік. Нельга ж увесць час чаканьня, пакуль гэтыя навінкі з'явіцца ў перакладах на рускую мову ў выдавецтвах Ленінграда і Масквы. Узв'язваюць культур нават у асяроддзі літаратурнай інтэлігенцыі застаецца на ўзроўні другаснага і павярхоўнага ўспрыняцця, бо гаварыць пра глыбокае разуменне культуры другога народа, не ведаючы яго мовы і не маючы магчымасці знайсці адпаведны эквівалент у роднай мове, нельга.

Вядома, сітуацыю, якая ўзнікла ў сувязі з выданнем «Снарбаў...», як разавую праблему пераадолеюць. Але трэба глядзець у будучыню, трэба думаць пра паліпальнае штодзённае інфармаванне чытачоў Беларусі аб здабытках савецкай літаратуры і культуры.

Лічу, што зыходным і апорным пунктам у вырашэнні пастаўленых праблем было б стварэнне ў рэспубліцы інстытута моў народаў СССР. У дадзенай навукальнай установе можна было б вывучаць даснавала дзве мовы: беларускую (з правам пасля заканчэння выкладаць у школе) і мову адной з рэспублік Савецкага Саюза, дапоўненую вывучэннем гісторыі і культуры той жа рэспублікі. Неабходна таксама пашырыць колькасць моўных нафабраў Мінскага інстытута замежных моў і, у першую чаргу, увесці кафедру польскай мовы — мовы народа-суседа з якім нас звязвае гістарычнае мінулае і даўня літаратурны і культурны сувязі.

Я думаю, такое вырашэнне пытання дазволіла б стварыць базу для планамернага фарміравання перакладчыцкіх надраў у Беларусі, адгарнула б новую старонку інтэрнацыянальных зносін паміж рэспублікамі Савецкага Саюза.

А. ШАМАК,
навуковы супрацоўнік
РНМЦ культуры.

ШМАТ ПРЫХІЛЬНІКАУ у сатыры і гумару. І не дзіўна: вострае, дасціпнае слова заўжды было ў пашане ў народзе.

Я не буду ацэньваць агульны стан і якасць сучаснай белару-

скай сатыры і гумару. Проста хачу сказаць некалькі слоў пра тое, што дапамагае сатырыкам і гумарыстам у іх рабоце і што ім перашкаджае.

Некаторыя выданні зусім зжылі са сваіх старонак сатырычныя раздзелы. Праўда, у часопісе «Польмя» аднавілі сатырычны раздзел, ды вырашана друкаваць тут творы... толькі парадыйнага плана.

Рэдкі госць сатыры і гумару і на старонках часопісаў «Малодосць» і «Нёман».

Затое ёсць і іншыя прыклады. Не кажучы пра «Вожык», рэгулярна даюць выпускі сатыры і гумару часопісы «Беларусь» і «Работніца і сялянка», у «Вячэрнім Мінску» ёсць выпуск «Перасмешнік», у газеце «Знамя юности» — «Пятніца», у «Мінскай праўдзе» — «Пачастунак з перцам», у «Советской Белоруссии» — «Смех смехом», у «Звяздзе» — «Смеху варты», у «Сельскай газетзе» — аж два сатырычныя выпускі: «Почта дэда Міхеда» і «Воскреснік».

Рэгулярна публікуюць сатырычныя і гумарыстычныя матэрыялы многія спецыялізаваныя выданні: часопісы «Народное хозяйство Белоруссии», «Сельское хозяйство Белоруссии», «За безопасность движения», «Родная природа» і інш. Хто зацікаўлены ў тым, каб выданне было больш разнастайным, вострым і дасціпным, той знаходзіць і аўтараў, і цікавыя творы. Значыцца, справа не ў дэфіцыце твораў гэтага жанру, а ў адносінах да яго.

Ці варты даказваць, што раздзел сатыры і гумару станоўча ўплывае і на рост тыражу таго ці іншага выдання?

А зірнём на становішча некаторых відаў сатырычнага і гумарыстычнага жанру. Апошнім часам неахвотна бяруць у друк байкі. Асабіста мне, адзін вядомы паэт — работнік рэдакцыі — аднойчы заявіў: «Байка сваё аджыла». Ну, а калі задуму не ўкладзеш у рамкі фельетона ці гумарэскі, калі тут патрэбна байка і толькі яна?

Сей-той з рэдактараў паранейшаму асяроджычае і часам прымушае змяжцаць фельетон, «пастрыгчы іголкі», як кажуць байкапісцы. Здарэцца, што і вясёлым гумарэскам надрукаваць нялёгка — камусьці яна здаецца залішне вясёлай, гуллівай. А сярэдненькі, легкаважкі вершык надрукаваць проста: ён жа нікога не закранае.

Тым не менш, сатырыкам і гумарыстам не трэба баяцца вострых вуглоў. Гэта якраз той выпадак, калі не трэба «рисовать овал», а толькі вугал.

І яшчэ. Мала якія сатырычныя і гумарыстычныя кніжкі, што выходзяць у выдавецтвах, рэцэнзуюцца, асабліва «вожыкаўскія». Вось толькі што выйшла ў бібліятэцы «Вожыка» вядомая да гэтага ў вусным бытаванні паэма «Сказ пра Лысую гару». І, вядома, цікава было б пачуць пра яе думку крытыка.

З другога боку, калі тыражы «вожыкаўскіх» кніжак досыць прыстойныя (дваццаць і больш тысяч экзэмпляраў), то выдавецкія тыражы яўна недастатковыя. На самай справе, што значыць чатыры-пяць тысяч для сатырычнай кніжкі?

І дзесяць, і дваццаць гадоў назад казалі і пісалі, што для паліпальнага работы нашага сатырычнага цэха трэба стварыць у Саюзе пісьменнікаў секцыю сатыры і гумару. Але яе як не было, так і няма. А яна магла б, відаць, іграць сваю ролю ў развіцці жанру і літаратурнага працэсу ў цэлым.

Мікола ВЯРШЫНІН,
інжынер.

г. Мінск.

ВІНШУЕМ!

Спаўняецца 80 гадоў дзіцячай пісьменніцы Ядвізе Бяганскай. Праўленне СП БССР накіравала ёй прывітальны адрас з пажаданнямі добрага здароўя і новых творчых поспехаў.

Супрацоўнікі «ЛіМа» таксама звычайна юбіляру ўсяго самага добрага ў жыцці і творчасці.

Ядвіга БЯГАНСКАЯ

СТОЛЬКІ ЗВЕДАЎШЫ І ПЕРАЖЫЎШЫ...

РОЗДУМ ПЕРАД ЮБІЛЕЕМ

Мне нават не верыцца, што я пражыла такое доўгае і такое багатае на падзеі жыццё. Гэта ж за маеі памяцю адбылася Вялікая Кастрычніцкая рэвалюцыя, адгрымелі гады грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў, нарадзілася першая ў свеце дзяржава працоўных — Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Гэта ж за маеі памяцю Беларусь з правінцыйнай ускраіны былой царскай Расіі ператварылася ў адну з перадавых рэспублік. Гэта ж за маеі памяцю на вуліцах Мінска запалілі першыя электрычныя літары, пабеглі першыя званкі трамвая, успыхнулі блакітныя экраны тэлевізараў. Адным словам, усё, усё, чым ганарыцца сёння наш народ, стваралася на маіх вачах, за маеі памяцю.

Трыццатая гады. Яны вызначалі асаблівым размахам працоўнага энтузіязму савецкага народа. Амаль кожны дзень прыносіў людзям радасныя весткі аб поспехах і перамогах на франтах будаўніцтва. Са старонак газет і часопісаў усміхаліся нам героі працы — ткачыкі сёстры Вінаградывы, шахцёр Стыханаў, машыніст Крыванос і многія, многія іншыя. На неабсяжных прасторах Савецкай краіны вырасталі гіганты прамысловасці: гідастанцыі, шахты, заводы, фабрыкі. Ішла бурным ходам ліквідацыя непісьменнасці, гарачы ўдзел у якой прымала і я.

Для мяне асабіста трыццатая гады пачыналіся таксама вельмі шчасліва. Яшчэ будучы

школьніцай я марыла стаць настаўніцай. Прафесію гэтую я лічыла, ды і зараз лічу адной з самых высакародных і патрэбных людзям. У 1930 годзе я скончыла Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт і была накіравана ў Мінскую ўзроўню школу імя Чарвякова выкладчыкам беларускай мовы і літаратуры. Мара мая збылася, і я была на сёмым небе ад шчасця. Усёй сваёй маладой гарачай душой я аддалася сваёй любімай працы. Школа, дзеці! Ім я належала цалкам, без іх не ўяўляла свайго жыцця. І хутка мае вучні на маю любоў адказалі зусім не меншай сваёй любоўю і ўзнагародзілі мяне самым высокім ганаровым званнем — званнем любімай настаўніцы. Аднак вельмі кароткім было гэтае мае шчасце.

Трыццатая гады. Яны, нібы тая манета, мелі два розныя бакі. Побач з вялікімі здабыткамі самадданай працы народа, побач з нечуваным яго энтузіязмам, побач з вялікімі поспехамі ў будаўніцтве ў краіне ў гэты час пачало адбывацца нешта зусім незразумелае і неверагоднае. 20-я гады давіна Кастрычніка, а ў краіне раптам з'явілася шмат «ворагаў». Адкуль яны ўзяліся, гэтыя людзі: «шпіёны», «дыверсанты», «шкоднікі»? Трыццатая гады сталі гадамі культу Сталіна, гадамі жорсткіх рэпрэсій. Амаль ці не ў кожную сям'ю ўваходзілі яны, несучы з сабою тое жахлівае, што адбірала волю і жыццё, бесчалавечна дратавала гонар чалавека, яго заслугі перад наро-

КРЫТКА, БІБЛІЯГРАФІЯ

Слова, якое працуе

Б. Бур'ян. «І толькі надпіс...» Артыкулы і эсэ. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1987.

Разгорнеш кнігу Барыса Бур'яна «І толькі надпіс...» і адразу пазнаеш почырк аўтара, чалавека захопленнага, па-сапраўдному ўлюбёнага ў літаратуру і мастацтва. Менавіта такім мы ведаем Барыса Іванавіча па сумеснай працы ў «ЛіМе», якой ён аддаў больш дваццаці гадоў, адкуль не так даўно і лайшоў на заслужаны адпачынак.

Кніга гэта таксама ў значнай

меры нараджалася на старонках штотыднёвіка, адным з актыўных аўтараў якога Б. Бур'ян застаецца па сённяшні дзень.

Адкрываецца яна словам пра Пімена Панчанку «Каб пачулі і адгукнуліся». Свядома адмаўляюся вызначыць жанр матэрыялу. Падыдуць сюды і трэдыцыйныя «штрыхі да партэта». Не памылішся, калі

дам, перад Радзімай, перад рэвалюцыяй, веру ў справядлівасць, законнасць. У народзе гэты час называлі «ягоўшчынай». Як вытлумачыць сёння, што гэта такое? Як апісаць стан тысяч і тысяч людзей, якія не ведаючы за сабой ніякай віны, з жахам прыслухоўваліся ўночы да стуку ў дзверы і засыналі толькі пад раніцу, каб увесць наступны дзень з жахам какаць ночы? Як апісаць настрой людзей, які адчувалі бяду, што навясла над іх сем'ямі, і якія не ведалі, як ад яе ратавацца? А чалавек мусіў працаваць, выконваць свае абавязкі, робячы выгляд, што ён абсалютна спакойны, хоць галава яго расколвалася ўсё ад той жа надакучлівай жахлівай думкі: «Што адбываецца ў краіне? Якім гэта чынам сталася, што на 20-ай гадавіне Кастрычніка ў ёй столькі ворагаў? І хто жны, гэтыя ворагі? Людзі, з якімі ты працаваў, якіх дасканалы ведаў: сумленныя, паважаныя, сярод якіх нямала былых папленнікаў Леніна, якія разам з ім будавалі Саветскую ўладу, былі яго вернымі сябрамі». Арышты, арышты, арышты...

Асабліва цяжка было працаваць у гэты час нам, выкладчыкам беларускай мовы і літаратуры. Кожны дзень вырываў з літаратуры то аднаго, то другога пісьменніка. Арыштаваны Гартны, Чарот, Галавач і многія, многія іншыя, каго я так добра ведала. Не маглі я паверыць у тое, што гэтыя людзі сталі раптам «ворагамі народа», «шпіёнамі», «зраднікамі». Помню, як атрымалася ў мяне з Чаротам. Учора я чытала сваім вучням яго вершы, знаёміла з яго біяграфіяй, з накірункам творчасці паэта, а сёння аўтар «Босых на вогнішчы» — «вораг народа». «Што я скажу сваім вучням заўтра, што?» — у роспачы думала я і перад маімі вачамі паўставаў мой 10 «б» клас, усе 37 маіх вучняў, з якімі вось ужо пяць год я штодзень сустракаюся, сяброў, для якіх з'яўляюся вышэйшым аўтарытэтам? Як я пагляджу ў вочы дачці Цішкі Гартнага Галі Жылуновіч і яе брату? Лепш ужо не было б гэтага заўтра, гэтай сустрэчы з вучнямі. Што я скажу ім, калі яны раптам запытаюць, ці веру я ў гэта жахлівае абвінавачванне? А яны могуць задаць мне такое пытанне. Могуць! Як я шкадавала ў тыя дні, што не з'яўляюся матэматыкам або біёлагам.

А тым часам хваля арыштаў нарасталала, набірала сілу і, здавалася, што хутка не будзе ў горадзе ніводнай сям'і, якую б не спасцігла страшная гора. Сярод настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры таксама аказалася нямала «ворагаў народа». Трапіў за краты і мой таварыш па працы Навум Ігнатавіч Шэўчык.

У маі 1937 года дакацілася бяда і да нашага парoga. У дарозе паміж Мінскам і Гор-

кім быў арыштаваны мой муж, які ехаў у адведкі да маці і сястры. А ў жніўні забралі раптам майго бацьку — аднаго з лепшых машыністаў беларускай чыгункі. Усе мае намаганні адшукаць іх след, выслаць перадачу або ліст былі дарэчнымі. Я пісала заявы ў пракуратуру, Сталіну, Кагановічу, які займаў у той час пасаду наркома шляхоў зносін, але адказу не атрымлівала. Больш таго, у НКУС мяне папярэдзілі: калі я не адмоўлюся ад мужа і бацькі і не перастану пісаць заявы, дык таксама апынуся за кратамі астрага. Нарэшце начальнік чыгуначнага аддзела НКУС Глебаў злітаваўся і паабяцаў мне спатканне з бацькам, а калі я з'явілася на гэтае абяцанне спатканне шостага лістапада, напярэдадні святкавання дваццатай гадавіны Кастрычніка, мяне арыштавалі. За сценамі астрага грывелі аркестры, дэманстранты славілі «вялікага» Сталіна, несучы яго партрэты, а мы ў роспачы думалі, што з нам будзе заўтра і хто ён, гэты «вялікі» і «мудры» правадыр народаў Сталін?

Следства! Што ўяўляла яно сабой у тыя жахлівыя часы бяспраўя? Кідалі за краты ні ў чым не вінаватага чалавека і катавалі, дамагаючыся так званых «прызнанняў». Катавалі пазбаўленнем сну, вады, прымушалі стаяць суткамі па сярод пакоя, выкручвалі рукі, палохалі расстрэлам, прыстаўляючы дула пісталета да скроні, і проста білі, білі жорстка, бязлітасна. І нарэшце, пасля ўсіх гэтых жудасных катаванняў абвясцілі прыгавор тройкі і адпраўлялі на расстрэл, у астраг або ў лагер.

Так здарылася і са мной. Пасля спробы скончыць жыццё самагубствам у камеры смяротнікаў мяне вывелі, абвясцілі суровы прыгавор: 10 год лагера ў аддаленых мясцінах СССР. За што? Па якому праву?

А пасля была доўгая дарога ў калымскі лагер. Дарога праз мора аж да самай бухты Нагаева, на базе якой стаіць Магадан. І ўсю дарогу адборны мат і зняважлівыя воклічы варты, здзек з жаночай і чалавечай годнасці. А высокае начальства? Я помню, калі нас везлі праз Маскву і павялі мыцца ў санпрапускнік, туды раптам з'явілася світа чыноўнікаў НКУС. Сытыя, задаволеныя сабой, наадкалоненыя, яны ўсміхаліся, перакідаліся словамі і глядзелі на голых кабет. Жанчыны, абураныя гэтым нахабным «візітам», пачалі пратэставаць, патрабавалі, каб яны выйшлі, але ніхто з іх не збянтэжыўся, не пачырванелі, не звярнулі на гэты пратэст увагі. Так мы і мыліся ў прысутнасці высокага начальства і так было амаль ва ўсіх ланях на нашым доўгім шляху.

А як мне забыць агромністы перасыльны лагер у бухце Находка, што пад Уладзіва-

стокам? Гэта быў цэлы горад драўляных баракаў, збітых на хуткую руку з дошак. Уздоўж сцен барака зроблены трох'ярусныя нары. Маладым кабетам загадвалі лезці на трэці, самы высокі «паверх», старых і хворых сялілі на падлозе пад нарамі. Лагер гэты быў абнесены калючым дротам, вартымі вышкамі, ахоўваўся аўчаркамі. Я і сёння не люблю гэтую пароду сабак. Вошы, клопы, цесната, эпідэмія дызентэрыі і тифуса. Побач са мной на нарах яшчэ даволі маладая кабета Н. В. Аліцкая. Гэта жонка расстралянага ў свой час эсэра. Ёй было ўсяго 19 гадоў, калі яна трапіла ў астраг і васьмь да гэтага часу кідаюць з лагера ў лагер як жонку ворага рэвалюцыі. Яна ўжо і не спадзяецца на тое, што яе калі-небудзь вызваліць з лагера. Калі пачалася эпідэмія дызентэрыі, ахвярамі якой сталі пераважна мужчыны, многія жанчыны выказалі жаданне пайсці працаваць у розныя баракі. Пайшла ў ліку і Н. В. Аліцкая. Вярнуўшыся аднойчы з дзяжурства, яна ўткнулася тварам у падушку і горка заплакала. Аказалася, што на яе руках гэтай ноччу памёр пісьменнік Бруна Ясенскі.

Не помню ўжо, колькі працягвалася наша падарожжа морам, але неяк увечары карабель прыбыў у бухту Нагаева і нас павялі ў Магаданскі жаночы лагер. Сялілі нас разам з крываўнікамі — збойцамі, зладзеямі, прастытуткамі і іншым збродам. Прычым крываўнікі, як правіла, былі над нам ніжэйшым лагерным начальствам. Начальніцай нашага жаночага лагера была Зайцава, якую, як яна казала, «вывела ў людзі» Саветская ўлада, зрабіўшы яе з рабочай абуковай фабрыкі начальніцай лагера. У адзін з першых, пасля нашага прыбыцця ў лагер, дзён нас сабралі, пастроілі па чатыры чалавекі і павялі пад канвоем у горад. Набліжалася зіма, трэба было зрабіць генеральную ўборку ў памяшканнях: памыць вокны, падлогу і г. д. Калі мы ішлі вуліцай Магадана, з усіх устаноў выбягалі мужчыны, каб паглядзець на нас, жанчын-взятыя. Прышоўшы на месца, адрозу ўзяліся за работу, і тут нас «атакавалі» мужчыны. Яны частавалі нас чым толькі маглі, прапаноўвалі сваю дапамогу, а некаторыя нават руку і сэрца. Вярнуўшыся ў лагер, я і мая суседка на нарах, імя якой, дарэчы, было таксама Ядвіга, вырашылі пайсці да начальніцы і папрасіцца на работу ў зоне лагера.

— Ну што ж, пашлю вас у швейную майстэрню. Але вы дзівачкі: усе звычайна руцця з лагера, а вам чамусьці работа за зонай не спадабалася.

На другі дзень я ўжо сядзець за машынай і шыла рукавіцы для рыбакоў, спецыяльныя мяшчкі для золата, бялізну,

ватовыя штаны і целагрэйкі — адным словам, усё лагернае абмундзіраванне. Так пачалося маё працоўнае жыццё ў лагерах. Пасля я працавала на будаўніцтве першага на Калыме саўгаса, у бальніцы, у дзіцячым камбінаце, на лесапавале, на аграбазе, у паляводстве...

І раптам — вайна! Усе мы былі ў жаху ад гэтай страшнай навіны. У першыя дні вайны фашысты занялі Мінск, дзе заставалася мая маці, сястра і маленькая дачушка. Дні і ночы я праводзіла ў трывозе за іх лёс. Ды хіба толькі я адна? Сыны многіх кабет, што жылі побач са мной, былі на фронце, і ніякіх вестак з дому. Мы апынуліся як на востраве, адарваныя ад усяго свету.

Помню, як сёння, дзень 9 мая — дзень Перамогі. Быў сонечны ранак. У маі раніцы яшчэ з марозам, але дні ўжо стаяць цёплыя, сонечныя. Мы пікіравалі ў парніках гаршчочкі з расадай пакусты, каб пазней высадзіць яе ў полі, а на яе месца перанесці з цяпліц гаршчочкі з расадай агуркоў. І раптам нехта прыбег з лагера і закрывае:

«Дзяўчаты! Вайне канец! Перамога!»

Усе кинулі работу, пачалі абдымацца, смяяцца, плакаць. У гэты дзень работа была спынена і ў лагера адбыўся мітынг. Нават наша новая, вельмі жорстка начальніца лагера Цымерман павіншавала нас з Перамогай і сказала, што мы сваёй працай таксама дапамагалі наблізіць яе і, відаць, вельмі хутка вернемся дадому.

Ішоў 1946 год. Да вызвалення з лагера заставалася ўжо небагата часу. Я зноў пачала атрымліваць пісьмы, пашылкі ад сястры і мамы. Усе яны, дзякуючы богу, перажылі нежак фашысцкую акупацыю, хоць напакутаваліся і нацярпеліся ўволю. І вось, нарэшце, надыйшоў дзень майго вызвалення з лагера, дзень, якога я так прагна чакала ўсе гэтыя 10 год. Дачакаўшыся аўтамашыны, я разам з такімі самымі вызваленымі вязнямі, як і сама, выехала ў Магадан, а пасля разам са сваім сямігадовым сынам, які нарадзіўся ў Эльгене, вылецела да свайго другога мужа на Чукотку, у Певек. З першых дзён жыцця на Чукотцы мы марылі вярнуцца на родную Беларусь. Аднак мара гэта збылася толькі ўвосень 1948 года, калі я захварэла на сэрца і згодна рэкамендацыі ўрачоў нам было дазволена пакінуць Чукотку. Ляцель самалётам мне было нельга, і мы апошнім рэйсам навігацый рушылі ў далёкую і небяспечную ў той час дарогу Вялікім Паўночна-марскім шляхам.

Пасля лагера мы яшчэ воем год праявілі ў ссыльцы. Мне, вядома, было забаронена займацца настаўніцкай

дзеясцю. Дзень першага верасня ўсе гэтыя гады быў для мяне самым сумным днём. І тады, застаючыся вернай свайму прыванню, вернай дзеям, я пачала пісаць для іх свае аповесці і апавяданні, спадзяючыся, што яны некалі ўбачаць свет. Першую кніжку «Далёка на Поўначы» я выдала толькі ў 1954 годзе пасля рэабілітацыі, а ў 1965 годзе ў перакладзе на рускую мову яна выйшла ў Магадане і была прыхільна сустрэта чытачамі і крытыкай. У дзіцячую літаратуру такім чынам я прыйшла, калі мне споўнілася 46 гадоў. Пасля пераезду ў Мінск ў школу ўладкавацца мне так і не ўдалося, але, як кажуць, свет не без добрых людзей. Алесь Якімовіч і Пятро Глебка, якіх я выпадкова сустрэла на вуліцы, дапамаглі мне ўладкавацца на працу рэдактарам вяснянкі для дзяцей і юнацтва на радыё, дзе я і працавала да самага выхаду на пенсію.

За гады літаратурнай дзейнасці я напісала некалькі аповесцей і зборнікаў апавяданняў, пераклала з польскай і славацкай моў нямала цікавых кніг для дзяцей.

Галоўнай мэтай пісьменніцкай дзейнасці, галоўным яе клопамат я лічу выхаванне сапраўднага чалавека — працавітага, чэснага, добрага і спагадлівага сэрцам. Пабацькушы і перажыўшы столькі несправядлівасці і жорсткасці, я лічу гэтую мэту адной з самых важных.

Не магч не сказаць, пра наступнае. Вельмі непакоіць становішча нашай беларускай мовы. Былі часы, я маю на ўвазе гады свайго настаўніцтва — 1930—1937, калі з ужываннем роднай мовы не было ніякіх праблем. Прынамсі, у школе нікому б не прыйшло ў галаву пытанне, вывучаць або не вывучаць беларускую мову. А цяпер: хачу — вучу, не хачу — не вучу. Працуючы настаўніцай у трыццаці гады, я ніколі не чула, каб дзеці не хацелі чытаць па-беларуску або вучыць вершы беларускіх паэтаў. Я наладжвала ў свой час у школе конкурсы на лепшага чытача беларускага верша, і мае вучні лічылі для сябе за гонар удзельнічаць у гэтых конкурсах. А зараз?

Справа з ужываннем беларускай мовы, з адносінамі да яе вельмі трывожная і яе трэба выпраўляць тэрмінова і настойліва.

80 гадоў... 18 лепшых маладых з гэтых гадоў мне давалося правесці ў астрагах, лагерах і ссыльцы. Здароўе падарвана, зусім дрэнна са зрокам. А так хочацца жыць, працаваць, асабліва цяпер, калі насталі, нарэшце, дні сапраўднай рэабілітацыі і трыумфу Ленінскай праўды і справядлівасці, часы поўнай творчай свабоды, аб якой мы так доўга марылі і ў якую так непахісна, моцна верылі ўсё сваё жыццё.

назавеш яго крытычным артыкулам з элементамі даследчыцкай працы. «Эсэ» — таксама будзе невыпадковае вызначэнне. Эсэ і спроба, пры тым удала, выкарыстаць успаміны аб сумеснай працы ў колішнім альманаху «Советская Отчизна» (цяпер часопіс «Нёман»).

Слова пра П. Панчанку гучыць нязмушана, нагадвае добрую прозу, месцамі не пазбаўленую лірычнай падсветкі. «Лёгкасць» пісьма, праўда, падманліва, бо навідавоку тая важкасць крытычнага радка, якая дазваляе гаварыць аб яго энергаёмісці.

Б. Бур'ян шмат цытуе П. Панчанку, звяртаючыся як да яго вершаў, так і да пэўна «Малодсць у паходзе», «Патрыятычная песня», «Іспанская ноч», славаўтага цыклу, напісанага пад уражаннем знаходжання аўтара ў Іране. Разам з тым не абмяне ён увагі і крытычных артыкулаў, у якіх пэўна дае сваё разуменне пэзіі. Пасту-

пова нараджаецца аб'ёмны партрэт П. Панчанкі, паэта, які можа ганарыцца любява высокакаравітая літаратура.

З павагай да таленту, з разуменнем яго адметнасці напісана і эсэ «Ён спяшаўся ў Пушкінскую», у якім паяднаны крытычныя развагі аб творчасці Валянціна Таўлая і згадкі аб асабістых сустрэчах з ім. Аналіз зробленага паэтам зноў жа мае канцэптуальна-вывераны характар, але не менш важныя і тыя штрыхі, якія раскрываюць В. Таўлая як творцу і чалавека. Дарэчы, і сёння, праз столькі гадоў, не страцілі значнасці развагі Б. Бур'яна аб пэзіі, у прыватнасці, аб творчай індывідуальнасці мастака слова.

«Чуцен яго голас, яго слова» — успаміны пра Міхаса Лынькова, але і на гэты раз не абшлось без спробы даць ацэнку творчасці пісьменніка, вызначыць яе месца ў гісторыі беларускай літаратуры. Магчыма, у нечым Б. Бур'ян і катэ-

гарычны, асабліва, калі ў асобны рад вылучае «лынькоўскую праўду вайны», але робіцца гэта з лепшых памкненняў, з пазіцыі менавіта свайго разумення значнасці таленту М. Лынькова.

Бадай, нямала суб'ектыўнага і ў эсэ «Суседзі-аднапалчане», дзе гаворка заходзіць пра творчасць Антона Бялевіча і Анатоля Астрэйкі. Часам пераважае тое сяброўскае, калі ніяк не хочацца нечым «пакрыўдзіць» блізкага, дарагога табе чалавека. Аднак эсэ гэтае — як бы своеасабліва бур'янаўская «мадэль» успамінаў, у якіх асабліва ярка высвечваюцца чалавечыя якасці людзей. У гэтым сэнсе асабліва крытычнымі атрымаліся згадкі пра Міколу Дзяжэвіча і Уладзіміра Лісіцына («Крылы буслянці») і Варлена Бечыка («Акрыленае слова»). Што да эсэ «Акрыленае слова», дык гэта на сённяшні дзень самае лепшае, што мне давалося чы-

таць пра нашага выдатнага крытыка і даследчыка літаратуры, які так дачасна пайшоў з жыцця. Нямала пра В. Бечыка, як чалавека, творцу, даюцца нават тыя, хто працаваў з ім поруч, не кажучы ўжо аб чытачах.

Пашанцавала на старонках кнігі Заіру Азгуру (эсэ «Пад шкляным дахам»). Быццам жыць паўстае акцёр, драматург, тэатразнавец Я. Рамановіч («Урокі Яўгена Рамановіча»), якога аўтар трапна характарызуе «чалавекам тэатра». Эсэ ж «Сыходзяцца сустрэчныя арбіты...» вяртае сённяшнім аматарам тэатра імя самабытнай актрысы Кацярыны Міронавай, дарэчы, маці пісьменніка Аляксандра Міронава.

Зборнік успрымаецца як кніга, аб'яднаная адзінствам аўтарскай задумкі. Хоць, будзем шчырымі, часам Б. Бур'ян злыжывае чытацкім доверам і адно і тое ж паняцце «і толькі надпіс...» паўтарае ў некаль-

кіх матэрыялах. Не абышлося і без «белага» шва. Скажам, у эсэ «Крылы буслянці» аўтар павідаваў, што У. Лісіцын збераўся разам з ім напісаць п'есу, героямі якой павінны былі стаць Міхась Чарот і маладая актрыса Алесь Александровіч. Як быццам усё зразумела, застаецца толькі пашкадаваць, што задума так і не ажыццявілася. Таму лішнімі, неабавязковымі ў гэтым матэрыяле выглядаюць развагі пра творчасць М. Чарота, якія самі па сабе напісаны адметна.

У эсэ пра В. Бечыка крытык зазначае: «Рэдка такое сустракаецца, але яно існуе — акрыленае крытыкам літаратурнае слова. Творчасць В. Бечыка — прыклад, бяспрэчна, рэальны і перакананы на карысць такому перакананню». Кніга «і толькі надпіс...» — таксама. Крытычнае слова Барыса Бур'яна — акрыленае слова. Яно працуе на час. На літаратуру. На чытача. Алесь МАРЦІНОВІЧ.

Сяргей ГРАХОЎСКИ

3 кнігі «І радасць і боль»

Немагчыма

Мне часта шкодзіць мой язык,
Таму звяжды з бядой кручуся,

Бо праўду гаварыць прывык,
А гляць ніяк не навучуся.

Хлусіць вучылі і не раз
Ліхія людзі і пакуты,

Але ніяк ілжывы сказ
Не мог звязаць язык прыкуты.

Не ўсё мы ўмеем шанаваць
І бацьчы яснымі вачыма...
Без праўды можна існаваць,
А жыць без праўды немагчыма.

19 кастрычніка 1936 года

Здрабнелі зоркі ў тую ноч,
І месяц заблудзіўся дзесьці.
Мяне вядуць у змрок, а воч
Ніяк ад дому не адвесці.

Яшчэ зірнуў апошні раз,
І ад пакуты аж заенчыў,
Калі ў маім акне пагас
І без таго слабы агеньчык.

Шумела лісце, дождж імжыў,
У сцены біўся вецер з гулам.
І з гэтай хвіліны жыві
Я не ў наступным, а ў мінулым.

Паўзла дарога, як змяя,
Пранізваў холад мозг і цела,
І знічка ранняя мая
У чорным небе праляцела,

І след яе адразу знік
На заімгленым небакраі,
Не замаўкаў над намі крык
Начное крумкачынай зграі.

Вязуць. Не ведаю куды,
І так прыспешваюць таропка.
Няўжо у дваццаць тры гады
Лёс і на мне паставіў кропку?

Вязуць па вуліцах пустых,
Я не ў сваёй, а ў іх уладзе.
Мутнее зрок, тупее слых,
У думках поўнае бязладдзе.

Не мог тады я зразумець
Той таямнічае работы,
Што будзе дваццаць год рыпец
І па душы таптацца боты.

Як толькі ўспомню чорны год
І ночку страчаную волю,
Астудзіць співа, быццам лёд,
Завяе апяч да болю.

Дажыў я ўсё ж да сівізны,
Як ні ламалі, ні малолі,
А вось сябры маёй ясны,
Дамой не вернуцца ніколі.

За імі спалены масты,
І сцэжка даўня глушэе,
Крышталь адвечнай мерзлаты
Аздобіў брацкую траншэю.

Яе карэнні аплялі
І дол сціскае невыносны.
Каторы год на той зямлі
Гайдаюцца над імі сосны.

Маладзиковая нядзелька

На маім сталі ў цёмна-едзістай
шкляной вазе — букет трохі прывя-
лых палявых кветак: сіняй злінялай
валожкі, жоўтых з паніклымі галоўка-
мі рамонаў (дзіва, але ў нашай ста-
ране я не спатыкаў іх) і ружавата-
махрыстых шчотачак перапялічніку.

За акном — росная чэрвеньская ра-
ніца, чамусьці па-асенняму халаднава-
тая, з нерухама сінім шкляным небам,
на якое, чапляючыся за крыжавіны ан-
тэн, што выткнуліся з чырвоных да-
хаў суседніх дамоў, набягаюць зырка-
белыя, падсвечаныя знізу ранішнім не-
высокім сонцам, пухкія хмаркі. Душа
зноў стыне ад прадчування бясконца-
га дажджу. Хоць учора, нібы на зме-
ну пагоды, на ружавата-чыстым небе,
як толькі закацілася сонца, выясніўся
танютка-белы, толькі што народжаны
маладзік. У такіх пагодных, пад мала-
дзікову, як маці казала, нядзельку,
дні, сеўшы ў душаваты з трапяткімі
фіранкамі, з тугім скразняком, з ва-
нільным пахам баранкаў і цёплым ду-
хам свежага хлеба вуркатлівы «Іка-
рус», я ехаў звычайна дадому...

Здаецца, нядаўна гэта было, а ўжо
прабегла пяць ясных вёснаў з нізкім
лётам ластавак над пячанымі вяско-
вымі дарогамі, з раскалыханым сіня-
вата-ружовым жытам, абапал гэтых
дарог, з адзінокімі пустымі хутарамі
каля здзічэлых сівых яблыняў, з ней-
кімі смутнымі ці нуднымі ад чакання
аўтастанцыямі.

Цяпер мая дарога дадому раптоўна
абрываецца перад глыбокім ярам пу-
стэчы, калі падумаеш, што ўжо не стра-
не цябе, прыпасваючы на паўмежку
карову, басаногая маці і не падасць
шурпатую руку, кінуўшы граблі на
падсунанае, растрэсенае на надворку
і пахучае ад зуброўкі сена, прыжму-
раны, з дзіцячай ад бяззубага рота
усмешкай, у вечнай, што скідалася
толькі за сталом, кепачцы здзіўлены
бацька.

І душа зашчыміць і абальеца га-
рачынёю жалю, калі ўявіш ужо зарос-
лы лопухам, быльнікам і баркуном
надворак, завязаныя нібы назаўсёды
пацямнелым дротам весніцы, хату з
наглуха зашморнутымі фіранкамі ў
маўклівых сляпых вокнах. Да парога
не бяжыць тая даўнейшая, вытупаная
нагамі ў мяккай мураве, у стракатай
дзяцелінцы чорная крывавадая сцеж-
ка, а на пляскаты камень па-магільна-
му ўжо напаяе доўгімі растапыра-
нымі пасынкамі-плетунамі нязводны
спарышнік. Помніцца і яна, счарне-
лая рамка ад матчынага абраза, па-
вешаная на ржавы цвік каля вугла,
як помніцца і пуга з рагатым ядлаў-
цовым пугаўём, што стаяла пры шы-
рокім, пераробленым з даўнейшага
гумна, шара-патрэсканым глухім хля-
ве, дзе ўжо не ўздыхае, перажоўваю-
чы жуйку, прытомленая карова, як не
пудзяцца, блятаючыся ў гарахавіні,
трапяткія авечкі.

Летась я пастаяў пад застрэшкам,
перачэкваючы дожджык і чуючы нешта
невывразнае, забытае і даўняе ад

сточаных шашалем сцен, з жоўтаю
парахнёю, нацяршанаю з глыбокіх
чорных дзірачак на парваную сіваю
папучыну.

Ад дзікай з шурпатым камлём
грушкі, што расла на ўзмежку, каля
якой я фатаграфавалася, стаўшы між
яе белых, як абляпаных смятанай,
звіслых галін, застаўся шары невысо-
кі пень.

дзе абанала труны на заслонах сядзе-
лі нашы вясковыя і хутаранскія кабе-
ты.

Бацька, убраны ў цёмна-сіні кас-
цюм, ляжаў у тым велічным спакоі, у
якім звыкла ляжаць нябожчыкі. На
падшцы побач з яго застылым, бя-
скроўна-белым тварам, які варажыў, па-
казваў на нешта благое яшчэ месяц
назад перад астанняй нашай сустрэ-

не ведае яшчэ пра бацькаву смерць,
асабліва яго хрышчонай дачцэ, што
замужам ажно за восем вёрст адсюль,
у далёкіх Лудзічах.

...Пайшоў ужо трэці год, а тая па-
ездка па навакольных вёсках сярод
ветранай марозлівай ночы помніцца
выразна. Нешта было ў ёй не толькі
горкае, перамешанае з жалобай, але
быў і іншы, яшчэ нават не вызначаны

ПРОЗА

Вячаслаў АДАМЧЫК

Мяжовыя АПАВЯДАННІ

Грушку зрэзалі, горка казаць ужо
— свае...

Іх, мацеры з бацькам, не стала, як
цяпер ужо здаецца, нібы разам, хоць
паміралі яны праз два гады: спачатку
маці, паляжаўшы з тыдзень у бальні-
цы і нават даўшы наказ, у што і як
яе ўбраць, і перад смерцю, як гэта
зрабіла яе маці і бабка, памыўшыся, а
праз два гады — бацька, ужо адзіно-
ка, сядзячы на канале і не паспеўшы
апраўць чыстую бялізну — яна заста-
лася ляжаць горбачкаю на крэсле
пры той жа канале.

Гэта таксама наш беларускі звычай
— перад смерцю памыцца і адзец
новую сарочку.

Што ў хаце нешта прылучылася,
дагадаліся суседзі: цэлы дзень гарыць
электрычная лямпачка і ад калодзежа
да парога замецена снегам і няруша-
ная сцэжка.

Мне пазванілі вечарам з нашай га-
радской пошты, што ёсць тэлеграма,
прачыталі нейкім хрыплаватым гола-
сам яе кароткі змест, той змест, што
нечакана прыгняце і аглушыць чала-
века: «Памёр бацька. Пахаванне пас-
лязэўтра. Прыезджайце ўсе».

Не, гэтых слоў цяпер не было;
«Прыезджайце ўсе...» Яны былі ў
бацькавай тэлеграме, калі памерла
маці, два гады назад, у цёплым сака-
віцкім дні 83-га. На нашай пячанай
зямлі нават сышоў снег і шашу пера-
бягалі жаўтлява-ржавыя курапаткі,
са спалавелага, збэрсанага ржышча
мякка ўспырхвалі жаваранкі.

У лютым 85-га, як і селятняй зі-
мою, стаялі моцныя маразы.

У сцішэлы, з ружавата-агністым за-
хадам нядвечорак, з сінімі ўжо смут-
нымі доўгімі ценямі на чыстым сне-
зе, я быў дома на заснежаным двары,
з нейкім яшчэ патайным недаверам,
што папраўдзе бацькі няма, ўвайшоў
у настэлюю, тры дні не топленаю хату,

чай, калі я прывёз бацьку цёплую бя-
лізну. Браў ён яе ўжо нехаця, перад
гэтым сказаўшы: «Нашто яна мне».
Як не брала і маці падораную ёй сі-
нюю ў чырвоныя ружы японскую
хустку: «Да мяне ўжо нічога не йдзе.
У мяне й простыні вашы ляжаць не-
ўжываныя».

У бацькі з нагруднай кішэнькі вы-
глядзала раскоска, якую паклаў яму
нехта з суседзяў, рукі былі перавязаны
белай хустачкай.

Курноса, з цёмна-русымі, што вы-
біваліся з-пад суконнай хусткі, вала-
самі кабета, суседка праз адну хату,
знарок, мусіць, для мяне ўжо ўздых-
нула:

— У чацвер у нас быў. Прышоў
прыбраўшыся, у фронцы.

Стрыечная сястра з блізкай сусед-
няй вёскай Алена галосна, таксама ўжо
для мяне, загаварыла:

— Дзядзька Ладзімяр у сорок дзён
пасля мамы памёр. Яшчэ на саракаві-
ны прыходзіў.

І кабаты адна перад другою пачалі
пераказаць кожную сваё:

— Акуратны мужчына быў. Сам па
сабе. Нікому не дакучаў.

— Мая мама лежма ляжала, пяць
тыдняў.

— А ў яго во — лёгкая смерць...

— Не кажы, любка. У святым пі-
санні пішацца: «Збаў нас, божа, ад
наглай і неспадзяванай смерці».

Даўкі камяк сціскае маё горла — я
маўчу.

— Спі спакойна, спачывай, — нечы
голас дадае мне жалю і я, каб не за-
плакаць, выходжу на двор, гляджу на
вазок, засланы малінаванай стракатай
радзюжкай, на каня, што ловіць на
снезе цёмна-папяловымі губамі падкі-
нутую канюшыну.

З братам мы яшчэ паедзем шукаць
і прасіць назаўтра далакопаў ды на-
казаць сваякам з далёкіх вёсак, хто

да сёння смутак і жалю — я расставяў-
ся не толькі з бацькам, але і з тым
родным, навакольным светам, з людзь-
мі, якіх ведаў змалку, але з якімі,
пакінуўшы вёску, страчаўся радка, а
цяпер, аб'язджаючы гэтых людзей, ні-
бы развітаўся нанова і ўжо назаўсё-
ды.

Першая хата, каля якой мы прыпы-
ніліся, была ў суседняй, недалёкай —
усяго за саўгаснымі фермамі — ссе-
лянай з хутароў пабудаванай нанова,
на сваіх і не сваіх дварах, невялікай
вёсачцы.

Мы прыехалі да стрыечнай сястры
Алены. З глухой, з касабка прылеп-
ленай дашчанай верандай, хаткі на
нас дыхнула кіславата-саладкавым ду-
хам вантрабаў, крыві — усім тым,
чым пахне хата пасля разабранага
парсюка.

Я спатыкаюся ў цёмнай верандзе,
Ідучы на голас брата і яе, Алены, што
адгуквалася ўжо недзе з кухні. Там
было таксама не вельмі ясна ад цыя-
най лямпачкі. З непамытым яшчэ ста-
лом, з апольцамі тоўстага дрыготкага
сала на ім, з місамі і чыгунамі на
падлозе, вузенькая цесная кухня так-
сама прыгнятала мяне.

— Я зараз, братка, — Алена выцер-
ла аб фартук свае тлустыя рукі. — Па-
сядзеце — я мігам.

— Сядзець няма калі. Дзе ж Ар-
сей? — пытае брат.

— Спіць вунь у хаце. Парсюка ра-
забралі, прычасціліся са старым Ку-
зюком і спіць.

— А мы прыехалі во, — брат нака-
заў на мяне, — папрасіць, можа, Ар-
сей прыйшоў бы дол капаць?

— Прыйдзе. — Алена ўздыхнула. —
А ваш тата, тут у нас сядзячы, усё
казаў, каб адразу памерці. Як прасіў,
так бог і даў. Сэрца яму балела. Жа-
ліўся мне. Я валер'янавых капель на-

А я жыву.

І вось ізноў
Гляджу, як з клёна лісце льецца,
Паклічу ў госці ўсіх сяброў,
Хоць і ніхто не азавецца.

Пабачылі б яны хаця
Наш новы дзень і свет зялёны
І вернутыя з забыцця
Святыя пакутнікаў імёны.

Ня ўжо?

Калі за мной зачыняцца вароты
У таямнічы невядомы свет,
Мінуць усе няшчасці і турботы
І следам знікне мой апошні след.

Я ж мітусіўся, думаў, застаецца
Пасля мяне хоць водгулле душы,
А нехта больш разважлівы смяецца
І раіць: «Не пакутуй, не пішы,—

Твой голас і слабее, і нямее,
Знікае ў словах водар і краса,
А праз гады ніхто не зразумее,
Што ты па-беларуску напісаў».

Стары млын

Не пытаюся, куды вядзе дарога,
Калі ёсць, дык некуды вядзе.
Пэўна, да млына таго старога,
Што не меле, а яшчэ гудзе.

У кашах і ў закарэлых скрынях,
Зрастаюць мохам латакі,
І ляжыць на бэльках, быццам іней,
Пыл калісьці змеленай мукі.

Не, не збіўся. Прывяла дарога:
Млын дрыжыць адбіткам на вадзе.
Пагукаў, але няма нікога,
І слядоў не відна анідзе.

На шквіах парэпаліся жорны,
Пацукоў цікуе кот рабы,
На прыступках і ў паддашшы чорным
Стогнуць і жыруюць галубы.

А было ж завознікаў памногу,
Жорны аж да поўначы гулі,
І вазы ў далёкую дарогу
Везлі мліва цёплыя кулі.

Паглядзеў на млын і ўбачыў страту
Даўніны забытай і нямой,
І здзівіўся, разабраўшы дату,
Што забыты млын—равеснік мой.

Апошні радок

Пазты паміраюць на хаду
І падаюць, як каласы на поўні,
А я не здамся, я не ўпаду,
Пакуль не дапішу радок апошні.

Відаць, пісаў я не заўсёды так,
Каб ажылі мае ў сэрцах песні,

Відаць, дарэмна думаў, што—мастак,
Што творца, а выходзіць, быў рамеснік.

Збяру ўсе сілы, боль і жар душы
І над самім сабою узнімуся,
Каб сэрца загадала: «Запішы
Адзін радок, патрэбны Беларусі».

У завею

А мы былі з табою, як адна
У пакутах непадзельная істота,
Шапталіся да самага відна,
І казкоў здавалася пшчота.

Нас развялі нягоды і гады,
З нас кожны паасобку цягне лямку.
Цябе я ўрэшце адшукаў,

а ты
Перада мною зачыніла брамку.

На дахі навагодні снег ляціць,
Гайдаецца і кружыцца паволі,
А наш прагал нічым не загаціць,
І не вярнуць мінулае ніколі.

За ноч завея замяла сляды,
Каб сцэжку болей не знайшоў сюды.

Аптымiстычны фiнал

Не распускайся нават перад смерцю—
На безнадзейнай і крутой мяжы.

Няхай ад злосці аж рагочуць чэрці,
А ты найлепшы гальштук завяжы.

Зрабі прычоску, як у маладосці,
І апрані святочны гарнітур,
Збяры сяброў на развітанне ў госці
І не лічы, што блізка да хаўтур.

Не гавары ніколі аб хваробе,—
Ніхто не дапаможа ўсё адно,
І знікні, як марак у чыстай робе
Знікае разам з караблём на дно.

Развітанне з Нараччу

Ночку Нарач, як зорнае неба:
Выплыў месяц, і вецер заціх,
І прыпала такая патрэба
Да святання пабыць удавіх.

Чайкі спяць у зламаным чароце,
Зорку ловіць галодны шчупак.
Я гляджу і гляджу на самоце,
А расстацца нямажна ніяк.

З гэтым зорным блакітным
прасторам,
З гэтым водарам роснай травы,
Дзе згасаюць святальныя зоры
І мільгае агеньчык жывы.

Расстаёмся надоўга з табою,
Нарач, Нарач, без слёз і без слоў,
Бо калісьці пад рокат прыбою
Спадзяюся сустрэцца ізноў.

ліла, так ён, акрыяўшы, і чарку ўжо
просіць.

Я глядзеў на статную, па-дзявочы
лёгкаю, не распаўнелую, як усе за-
мужнія жанчыны, Алену, прыгадваючы
ўжо і яе жыццё, мусіць, па-свойму не
вельмі і шчаслівае. Да год трыццаці
пяці, калі не больш, сядзела ў дзеў-
ках. Па нейкаму ўжо лёсе, ці, можа, з
жалю да сябе і да адзінокага суседа
па даўнейшым хутары Арсея Самах-
вала выйшла за яго замуж.

Гэта было нешта большае, чым
жалю, шкадаванне. Арсей Самахвал
недзе ў гады тры ці чатыры пасля
вайны разам з братам застрэліў свай-
го бацьку на хутары ў каханні—аўда-
вела кабету.

Братоў Самахвалаў судзілі. Старэй-
шы з іх, што страляў у акно з абрэза
і якому далі на некалькі год больш,
дадому так і не вярнуўся. Вярнуўся
малодшы — Арсей.

Чаму яго прывеціла Алена, для мя-
не як было, так і засталася таямні-
цай. Кажуць, ён сватаўся да яе не-
калькі разоў усе больш настойліва і
ўпарта падходзіў да яе, покуль
нарэшце, не ўзяў замуж, дарэчы усуну-
нуўшыся ў іхнюю хату прымаком.

Арсея бачыў я разы са два не
больш: першы раз, калі ён вярнуўся з
турмы, другі раз у хаце—іхняй, ужо
агульнай пры Аленінай маці, маёй
цётцы. Ён маўкліва піў, седзячы раз-
зам са мною за сталом, гаварыла Але-
на, але, вядома, не пра тое, як яны
пажаныліся, а пра тое, што яму не здо-
ровіцца, хварэе нешта на жывот.

— Не, сястра, ты нічога не стаў на
стол,— замахаў рукамі брат.— Няма
калі, а збірайся сама, паедзем да Ве-
ры. Без цябе хату не знойдзем. Раз-
будаваўся Лудзічы.

— Дзіва што. Зліліся з Рудняй.
Па вуліцы ўжо, калі мы вузкая ў
глыбокім снезе сцэжкай падыходзілі
да накрытага старым кажухом каня,
брат нечакана заступіў сцэжку Алене:

— Не, заедзем спярша да Анюты.
Папрашу яе Геніка. Малады, здаецца?
— перапытаў брат, скіроўваючы каня
назад, на ўкатаную машынамі дарогу,
што едка завішчала пад палазамі.

— Дзіва што,— угнула ад стрэч-
нага пранізлівага ветру Алена.

— На колькі ж ён маладзейшы за
яе?

Алена памаўчала, нарэшце, цяж-
ка, нібы з жалем уздыхнула:

— Лічы, што сынам прыходзіцца.
Во глядзі і праехалі хату,— махнула
яна рукою на чорную ліпу, што рас-
ла за плотам, нібы асцерагаючы ўвесь
двор. За рэдкім шыкетнікам пабеглі
сіняватыя ад мігталівага святла тэле-
візара невялікія ў шэсць ці восем ба-
лонак вокны, змайстраваныя сталёрам
яшчэ па старой даўнейшай модзе.

Мы ўвайшлі ў хату, таксама па-даў-
нейшаму не разгароджаную і пра-
сторную, з адной толькі печку, сваім
прыходам збянтэжыўшы гаспадыню,
што, падкурчыўшы ногі, сядзела на
высокім жалезным ложку, і гаспадары
— лясаватага і трохі сутулага муж-
чыну, што, упёршыся рукамі ў калені,
занадта блізка прысунуўся з крэс-
лам да экрану тэлевізара, які стаў у
у покуці, каля адсунутага стала.

Сіняватае святло то ўспыхвала, то
прыгасала — на экране мяняліся кад-
ры, чужы голас нешта гаварыў, але
сэнсу я не разбіраў: у галаве раіліся

нейкія свае, балюча-атупелыя думкі—
мне ўсё бачылася хата, дзе адзінока
ляжаў бацька (суседзі вечарам пачалі
разыходзіцца), і бацькаў мярцвяна-бе-
лы твар, які я ўбачыў знадворку праз
шчыліну незавешанай да астатку фі-
ранкі, калі мы ад'язджалі, не выклю-
чыўшы той адзінай, што звисала са
стола, ярка-сяляпучай лямпачкі, і маё
сэрца як сціснуў, так і не адпуская
камяк жалю, што бацька як быў адзі-
нока, так і застаўся — і ў жыцці, і ў
смерці.

— Ну што, піянерка?.. Маладзееш
ўсё,— не здаючы пышнай, перафар-
баванай у нейкі непрыгожа ржава-
рыжы колер трусінай шапкі, брат
трасянуў ёй, павярнуўшыся да ложка.
— Знайшоў маладзенькую.— Аню-
та яшчэ больш падцягнула пад сябе
ногі і сцялася на высокім ложку, ці-
куючы трохі спадлоў на мяне.

— Геніка адпусціш? Заўтра будзем
дол капаць. Вы ж чулі, пэўна,— баць-
ка памёр.

— Чулі, спачуваем,— адарваў на-
рэшце ад тэлевізара сваю лысінку Аню-
цін мужык.— Позна сказаў, але пай-
ду папрашу суседа, каб падмяніў заў-
тра.

— Пры кароўніку ён, корм падво-
зіць,— сказала Анюта і ўжо да яго:
— Генічак, але ж трэба неяк прыйсці.
— Прыйдзе, калі што дак і я падмя-
ню,— Анюта пільна і ўважліва прыці-
коўвалася да мяне.

— Не бабская гэта работа,— мах-
нуў на ложак рукою і падняўся з ры-
пучага крэсла сутулата-валякі гас-
падар у суконным хатняй вязкі святэры
з расшпільным замочкам на каўняры.
— Сам разбяруся.

Мы выйшлі з хаты. За вёскаю вяр-
нуліся да скрыжавання, на чорную
выязджаную да асфальту шашу і пае-
халі збоку яе, выбіраючы белы пасак
зледзянелага снегу. Шаша была ўжо
без бярэзін, трохі пашыраная з тых
даўніх дзён, якія помню выразна, як
помню і першага Анюцінага мужыка,
чырванашчокага, крываватага ў нагах
Грышку, ці не «ястрабка», што з'яві-
ліся пасля вайны ў недалёкім мястэч-
ку для барацьбы з дзёрцамі ды
рознымі бандамі, якія яшчэ туляліся ў
нашых навакольных лясах. Грыша ня-
шадна піў і на нашых вясковых вя-
селлях ці вечарынах даставаў пісталет
і кіннуўся да машыніста. Бачачы бяду,
машыніст рвануўся ў адчыненае дэпо,
але ўскочыць у яго не паспеў: куля
дагнала яго якраз на парозе.

Машыніст спярша, вядома, даў сві-
сток, а потым ужо і крыннуў на
Грышку, што староняму чалавеку ха-
дзіць тут не дазволена. Вар'яцеючы
ад знявагі, нервовы, мусіць, недзе
кантужаны Грышка выхаліў пісталет
і кіннуўся да машыніста. Бачачы бяду,
машыніст рвануўся ў адчыненае дэпо,
але ўскочыць у яго не паспеў: куля
дагнала яго якраз на парозе.

Грышка пусціўся ўцякаць у блізка
ад мястэчка лясок, але пагона з сямі
байцоў чырвонапагоныкаў насцігла і
акружыла яго там. Залёгшы ў ямы
пры маладой прыздзістай хвоецы,
Грышка пачаў адстрэльвацца і параніў
байца. Шкадаваць тады яго ніхто не
стаў: стралялі ўжо, каб не ўпусціць з

рук, і даволі цяжка паранілі. Покуль
Грышку прывезлі ў мястэчка, покуль
дачкаліся цягніка і покуль адправілі
ў далёкія Баранавічы ў бальніцу.
Грышка сцёк кроўю і сканаў ужо на
аперацыйным сталі.

Забіраць ды хаваць яго тут Анюта
не паехала. Пабыўшы колькі месяцаў
у гэтым няўдалым ды зганьбеным за-
мустве, Анюта засталася ні то дзеў-
каю, ні то ўдавою, бо з Грышкам жы-
ла, не ўзяўшы царкоўны шлюб (ён
тады быў у нас яшчэ ў модзе і гавар-
ыў пра чалавечую прыстойнасць) і
нават для прыліку не распісаўшыся ў
сельсавецце.

Да Анюты ліплі хлопцы, спярша
старэйшыя, а потым ужо і нашмат за
яе маладзейшыя, асабліва на падліт-
ку. Яна зваблівала і сваім характам і
тым ўжо абгаворамі ды плёткамі,
што з ёю ўсё можна — не дзеўка ж,
берагчыся не будзе, чаго там.

Але Анюта так і асталася адзіно-
каю ў старой хаце пад гэтай ліпкаю:
памерла маці, выйшла замуж сястра,
паехаў у Казахстан на заробкі і за-
стаўся там брат. І нечакана гадоў сем
назад, калі Анюце было пад пяцьдзе-
сят, у прымы да яе з нашых хутароў
прыйшоў, выгнаны з дому жонкай, ша-
лапутны Генік. Маці яго, кабета цвёр-
дая, трохі з мужчынскім голасам і
ўхваткамі, пабегла да Анюты з гроз-
наю кляццою, але ні дадому, ні да
жонкі Генік не вярнуўся, застаўся ў
гэтай старой, цяпер ужо ім самым пе-
раробленай ды перасыпанай, Анюцінай
хаце.

Насустрэч, пакалыхваючы над груд-
камі і рассыпаючы па заснежаным
полі веер святла, паўзе машына. Блі-
жай да канавы брат скіроўвае каня і
я заплэшчваючы вочы, каб перачакаць
калючы разам з сухім снегам скраз-
няк. Пасля натужнага гуду матора,
што аддалаецца і цішэе, пытаю ў Але-
ны:

— Як жывуць яны?

— Хто?

— Ды Генік з Анютаю.

— Добра! —галосна ў гэтую шара-
белую марозлівую ноч гукае Алена.

У мяне мярцее прыхопленая маро-
зам шчака, я тру яе і затулююся каў-
няром. Стыне ў цёплым фінскім чара-
віках і мой большы, разбіты калісьці
аб камень палец.

Брат падварушвае каня. Мільгаюць
абалпашы чорна-шурпатыя, не зрэ-
зананы тут на грудку старыя бярэзіны,
і памяць маланкай вяскае бацькавыя
слыны, сказаныя гадоў са тры назад:
«Ты не чуў? Забіўся ж Верын зяць.
Ехаў на матацыкле. Вунь за Карыца-
мі на грудку ўрэзаўся ў бярэзіну. З
таварышам ехаў. Кажуць, нарта ж та-
варыш крычаў. Разміналіся з машы-
най».

Верыных дзяцей я ўжо не ведаю.
Ды з ёю бачыўся на матчыным паха-
ванні два гады назад, пасля другога
расстання, што ледзьве ўгадаючы ў
прыгорбленай, са звялым тварам жан-
чыне тую прыгожую маладу дзяўчы-
ну, што ў дзевятнаццаці год выйшла
за беднага хлопца музыканта ў далё-
кую вёску. У яе застаўся хіба той са-
мы ласкавы голас ды карычневая ба-
родавачка на верхняй губе. Як жыве
яна, распітаць аднак не паспеў. Пом-
ню, скардзілася, што замужам вось

ужо трыццаці год, а як успомніць
рэчку каля роднай матчынай хаты,
дык ледзь і не заплача, бо так і не
прывыкла да гэтых далёкіх, раскіда-
ных між пясчаных выдмаў Лудзіч.
«Здаецца, лепшага ды харашэйшага
месца на свеце, як мацерына хата над
рэчкаю, няма»,—казала яна, ужо гор-
ка пасміхаючыся з сябе.

Новы, нядаўна выстраены будынак,
як усе цяпер вясковыя будынікі, пад
шыферам, аказаўся ў канцы доўгай
вёскі, ужо без агню ў вокнах. Баязлі-
вы сабака, счуўшы нашу гаману, ня-
злосна цякнуў і, зазвінеўшы ланцу-
гом, схаваўся пры хлеўчуку ў будку.

Алена адчыніла брамку, раз, другі,
ужо знадворку, гукнула ў цёмныя
вокны, пабразгала ў дзвярах насты-
лаю клямкаю, але ніхто на яе голас
не аказаўся.

— Спяць ці што? — яна па глыбо-
кім снезе пабрала ў гародчык на дру-
гі бок хаты і там крыннула на ўсю
моць:— Верка, ці чуеш? Верка!

Голас яе нёсся нібы з глыбокай
ямы, і я здзівіўся, што ў марозную
зорную ноч так глухое голас. А, мо-
жа, заняты трывогай, думкамі пра
бацькаву смерць, я проста не дачуваў.

Нарэшце, каля нейкіх чорна-голых
кустоў Алена выбралася са снегу на
ачышчаны і затупаны надворак.

— Гэта ж не спяць, акно на кухні
гарыць. Во зараз адчыняць.

І праўда, неўзабаве рыпнулі насты-
лыя дзверы, забразгалі засаўкі, і нас
на кухню ўпусціў не прычасаны з кал-
матымі валасамі і няголены дзён коль-
кі мужчына, як я дагадаўся, Верын
мужык. Здаўся ён асадзістым і не
нашмат старэйшым за мяне. А колісь,
пасля Верынага замуства, калі я,
падлетак, спаткаў іх у мястэчку, ён
выдаваў высакаватым і нават прыго-
жым.

У хаце, якую я бачыў праз пройму
кухонных дзвярэй, таксама запаліла-
ся, ці мо ўжо гарэла не яркае святло,
каля жоўтай на трое дзвярэй шыро-
кай шафы стаяла дзяўчынка гадкоў
чатырох у доўгай сукецы, і маладзі-
ца гадоў дваццаці няці пакалыхвала
дзіцячую каляску.

Распазнаць болей я не паспеў —
выйшла Вера і, учуўшы ад брата, што
памёр яе хросны, успляснула рукамі,
забжкала і, падбегшы да мяне, аб-
хапіла далонамі за шчокі, аблашчыла,
абявала мяне, нібы ў нейкім старадаў-
нім рытуале:

— А браток, адмяніўся ты, не па-
знаць. Я ўсё чула, што па тэлевізару
выступаеш.

Мы неўзабаве вярталіся назад у
вёску, дзе адзінока ў адзінокай хаце
зырка іскрылася сіняватымі балючымі
промянямі вялікая лямпачка, і расцаг-
нуты прапастакі святла падаў на
снег і шарую-сцяну суседняй хаты.

Гэты прапастакі заўсёды дадаваў
радасці, што ў хаце не спяць, нават ў
апошні раз, калі я прывёз бацьку цёп-
лую бялізну, за месяц да яго смерці і
ён, ужо нехаця беручы мяне, здаецца, і
без скаргі, сказаў мне: «Яна ўжо мя-
не не абгарэе. Дзень—век. А ты гля-
дзі, сынку, і сваю, як кажучы, хатку і
сваю Агатку. Не сёння — заўтра...
Чалавеку ўжо назначана...»

(Заначэнне на стар. 10—11).

Пачынаеш разважаць пра сённяшняю музыку — і сутыкаешся з карцінай рассечанага музычнага свету, дзе кожная частка быццам існуе самастойна, у сваёй плоскасці. Музыка сур'езная і забайляльная, класіка і джаз, аўтарская песня і папулярная масава... У гэтых рэальных умовах вельмі важная пазіцыя мастацтваў, музыканта-грамадзяніна, яго погляд на свет, на боль і радасці веку. Кажуць, што кожны мастак адлюстроўвае свой час. Вось мы і хочам пазнаць свой час і навакольны свет у музычных творах нашых дзён.

ФЕСТИВАЛІ

ЧЫМ ЖЫВЕ МУЗЫЧНЫ СВЕТ

АПОШНІМ часам мы шмат гаворым пра сучаснасць: спрэчкі, дыскусіі, меркаванні ў друку, у радыё- і тэлеперадачах... Але наш час дынамічны, і тое, што выклікала спрэчкі некалькі гадоў назад, цяпер робіцца досыць відавочным. Такія актыўныя працэсы адбываюцца ў літаратуры, выяўленчым мастацтве, кінематографіі! І толькі музыка яшчэ ўстойліва трымаецца за звыклыя каноны. Як гэта ні парадасна, многія адметныя старонкі сучаснай музыкі не даходзяць да нашых слухачоў, і мы проста не маем магчымасці спазнаць сучасную музычную мову.

Праўда, мінчане змаглі нядаўна пазнаёміцца з некалькімі сучаснымі опернымі і балетнымі спектаклямі ў рамках І Усеаўскага фестывалю музычных тэатраў. Але ж гэта — фестываль, свята, якое прыйшло да нас адзін раз за шмат гадоў, ды адбылося яно дзякуючы гастролем розных тэатраў краіны. Што ж датычыць творчых і рэпертуарных пазіцый Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР, ды яны пакуль яўна не адпавядаюць нашаму часу.

Сапраўдная праблема — пачуць у жывым выкананні сучасную сімфанічную і камерную музыку. Беларускія слухачы змаглі адкрыць для сябе асобныя старонкі дзіваснага і своеасаблівага свету мастацтва XX стагоддзя ў тых гадах, калі Дзяржаўным сімфанічным аркестрам БССР кіраваў В. Катаеў, музыкант шырокага круга гледзя, сапраўдны прапагандыст і першаадкрывальнік. Гэта дзякуючы яго асабістай ініцыятыве мінчане пачулі творы П. Хіндэміта, К. Орфа, А. Берга, А. Анегера, новай сімфоніі Д. Шостакавіча... У канцэртнае

жыццё ўліўся новы, жывы струмень, гэта быў адказ на настойлівы патрэбнасці жыцця. Але пазней, на жаль, ужо рэдка з'яўляліся ў праграмах канцэртаў творы К. Пендэрэкага, А. Веберна, А. Шнітке...

А колькі ёсць у свеце музыкі, якая вартая жывога гучання, і не па прычыне «час ад часу», а рэгулярна! Сучасная музыка ва ўсіх сваіх іпастасях цікавіць і хвалюе не толькі прадстаўнікоў сярэдняга і старэйшага пакаленняў, але і моладзь, якая ўключаецца ў працэс духоўнага росту.

МІЖВОЛІ ўспамінаю паўнаўдольна нядаўнюю паездку на Міжнародны фестываль «Варшаўская восень». Леташні фестываль быў трыццаці гадоў. Да гонару гэтага сусветнага музычнага форуму, ён ні разу не здраджыў сваім творчым прынцыпам: у Варшаве гучаць альбо зусім новыя творы, якія ні разу не выконваліся, альбо тыя, якія выконваюцца рэдка. Такім чынам, прыязджаючы на фестываль, атрымліваеш унікальную магчымасць правесці 10 дзён з сучаснай музыкой.

Дэлегатам, гасцям фестывалю і проста аматарам музыкі ў гэтыя дні ў лепшых канцэртных залах сталіцы было прапанавана 27 канцэртаў (сімфанічная, камерная і электронная музыка) і два оперныя спектаклі.

Зразумела, і ў спектаклях, і ў канцэртах «Варшаўскай восені» не ўсё было раўнаважна. Тут не было, ды і не магло быць адзінства стыляў, накірункаў, як не было, дарэчы, і асаблівых «навад», якія на шэрагу папярэдніх фестывалю выклікалі не толькі спрэчкі, але і скандалы. Ды ў гэтай мазайцы паўставала ва ўсёй ярка-

сці і супярэчлівасці карціна музычнага мастацтва сённяшняга дня.

Асабліва шырока была прадстаўлена творчасць польскіх кампазітараў: К. Шыманоўскага, Т. Бэрда, Г. Бацэвіч, В. Лютаслаўскага, К. Пендэрэкага, К. Мейера, Т. Сікорскага і вялікай плеяды маладых, уключаючы студэнтаў кампазітарскага факультэта кансерваторыі (Акадэміі музыкі імя Ф. Шапэна). У некалькіх сімфанічных і камерных канцэртах гучала музыка савецкіх аўтараў. (У праграме адкрыцця фестывалю выконваўся Канцэрт для скрыпкі з аркестрам С. Губайдулінай). З вялікім поспехам прайшло выступленне Ленінградскага акадэмічнага сімфанічнага аркестра, які выканаў творы К. Пендэрэкага, А. Пятрова, Д. Шостакавіча. У камерных канцэртах гучала музыка А. Балакаўскага, П. Васкса, А. Шнітке. Разам з тым, арганізацыйны камітэт фестывалю і яго старшыня К. Мейер адчуваюць значную цяжкасць у выбары твораў савецкіх аўтараў, скардзяцца на адсутнасць аб'ёмнай інфармацыі ад Саюза кампазітараў СССР, на несвоечасовае паступленне клавіраў і партытур.

Пэўнае непаразуменне выклікала і праграма Ленінградскага аркестра: на сустрэчы польскіх і савецкіх музыкантаў К. Мейер, неаднаразова падкрэсліўшы значнасць 10 сімфоній Д. Шостакавіча і сваю гарачую пашану да творчасці класіка XX стагоддзя (дарэчы, К. Мейер — аўтар друкаванай працы пра музыку Д. Шостакавіча), павінен быў напамінаць, што ў Варшаве па традыцыі выконваецца музыка новая, або тая, што гучыць рэдка. А 10 сімфонія Д. Шостакавіча гучала на «Варшаўскай восені»... трэці раз. Думаецца, кантакты паміж музыкантамі нашых краін павінны быць мабільнымі і плённымі, тым больш, што арганізатары фестывалю заклікаюць да актыўнасці саміх кампазітараў.

Фестываль парадаваў нас сустрэчамі з музыкой вядомых твораў: Ч. Айвза, П. Булеза, А. Шонберга, А. Веберна, Л. Берыя, Я. Ксенакіса, А. Мясіна, І. Стравінскага, Г. Эйслера, Б. Бартака. У канцэртах удзельнічалі Варшаўскі, Кракаўскі і Шатландскі сімфанічныя аркестры, камерныя ансамблі з Сілезіі і Штутгарта, струнныя квартэты і трыо, ансамблі электроннай, камп'ютэрнай музыкі з Парыжа і Каліфорніі, салісты. Калі на прэсканферэнцыі нехта з дэлегатаў фестывалю спытаў, чаму на гэ-

ты раз сярод выканаўцаў мала «зорака», К. Мейер з годнасцю адказаў: «Мы стараемся ў кожным канцэрте адкрываць свае «зоркі»».

Ён меў рацыю. «Варшаўская восень» адкрывае новыя імёны кампазітараў і выканаўцаў, смела ўключаючы ў праграмы і творы невядомых аўтараў, і маладых музыкантаў.

Пагадзіцеся, нам ёсць чаму павучыцца ў стваральніцкай фестывалю ў Варшаве.

Па-першае, вялікай зацікаўленасці. На працягу года арганізатарам даводзіцца праглядаць мноства твораў, выбіраючы з іх найбольш цікавыя, вартыя ўвагі.

Па-другое, цудоўнай арганізацыі і аператыўнасці: дзякуючы гэтаму музыка хутка знаходзіць шлях да слухачоў. Да статкова сказаць, што ўжо на наступны дзень вы можаце купіць пласцінку з запісам канцэрта, які адбыўся напярэдадні (вось бы гэтак працаваў нашай фірме «Мелодія»). Захаванне друкаваная прадукцыя. Нам, дэлегатам фестывалю, напярэдадні адкрыцця ўручылі цудоўна выданыя буклеты. У ім — інфармацыя пра ўдзельніцкаў фестывалю, канцэртныя праграмы, кароткія біяграфічныя звесткі пра кампазітараў і выканаўцаў, анатацыі да твораў, якія выконваюцца. А кожным наступным днём з'яўляліся бюлетэні, якія змяшчалі інтэрв'ю з кампазітарам, думку слухачоў, рэцэнзіі на праграмы. Усё гэта робіцца на прафесійным узроўні і заслужвае самай высокай ухвалы.

І яшчэ колькі слоў пра публіку. Лепшыя канцэртныя залы Варшавы ў дні фестывалю пераўраўнаваны. Арганізатары практыкуюць і абанементаў сістэму, і свабодны продаж білетаў. У фестывалю ёсць свая публіка, значная частка якой — моладзь. Маладыя ўважліва слухаюць канцэрт, праглядаюць партытуры, выступаюць у фее, купляюць пласцінкі і, што вельмі важна, — знаёмяцца з рознымі з'явамі ў музыцы сённяшняга дня. На канцэртах заўсёды прысутнічаюць студэнты кансерваторыі. Дарэчы, вельмі выдатная магчымасць, якой мы павінны карыстацца: К. Мейер у гутарцы з савецкімі музыкантамі пацвердзіў, што арганізатары фестывалю з радасцю прымуць (паводле папярэдняй дамоўленасці) любую колькасць савецкіх студэнтаў, якія змогуць прыняць удзел у рабоце «Варшаўскай восені». Застаецца толькі скарыстаць гэтую магчымасць і ўжо ў 1988 годзе паслаць студэнтаў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі ў

Варшаву. Наваці ў галіне формы, зместу, музычнай мовы — працэс незваротны. І каб нам не адставаць ад часу, трэба ведаць, чым жыве музычны свет сёння, над чым працуюць музыканты розных краін.

У СВОЙ час мастак І. Рэпін напісаў карціну «Славянскія кампазітары», выявіўшы глыбокую думку аб непарыўнасці і аднасці культур славянскіх народаў. На карціне (яна сустракае вас у Вялікай зале Маскоўскай кансерваторыі) сярод многіх музыкантаў — Фрыдэрык Шапэн і Станіслаў Манюшка.

Так, уся гісторыя культуры нашых народаў — гэта гісторыя ўзаемнай і пастаяннай цікавасці, найглыбейшага разумення і захаплення жыццём і творчасцю самых выдатных паэтаў, пісьменнікаў, мастакоў, кампазітараў. І невыпадкова некалькі вольных гадзін у Варшаве мы аддалі сустрэчам з выдатнымі мясцінамі Польшчы. Паездка ў Варшаву для мяне асабіста была ажыццяўленнем даўняе мары: пабываць на радзіме майго самага любімага кампазітара Фрыдэрыка Шапэна. Кракаўскае прадмесце: дом, адкуль у вераснёўскія дні 1830 года Ф. Шапэн ад'язджаў за мяжу і, як аказалася, назаўсёды. Парк Лазенкі, дзе каля знакамітага помніка Шапэну ў летнія месяцы гучыць яго бесмяротная музыка. І, нарэшце, Жалызова Воля, дзе нарадзіўся будучы кампазітар і дзе кожную нядзелю творы Шапэна іграюць музыканты розных краін. На гэты раз у адным з пакояў шапэнаўскага дома, пры расчыненых вокнах і дзвярах, для прысутных у невялікім парку іграў піяніст Роберт Гамільтон (ЗША)...

Прамінула «Варшаўская восень», але пачалася падрыхтоўка новага фестывалю. Цяпер музычным цэнтрам стане горад Віцебск.

Як вядома, у польскім горадзе Зялёна Гора (пабрацім нашага Віцебска) праводзіцца традыцыйны фестываль савецкай песні. У ліпені гэтага года адбудзецца аналагічнае свята ў Віцебску — І Усеаўскага фестывалю польскай песні. Лепшыя самадзейныя спевакі і музыканты нашай краіны будуць яго ўдзельнікамі. Запланавана ў гэтыя дні прывесці канцэртны дружбы з удзелам зорак польскай і савецкай эстрады.

Віцебскі фестываль дае новыя магчымасці для шырокіх дружальных кантактаў, магчымасць пазнаць яшчэ адну грань музычнага свету.

Іна ЗУБРЫЧ.

(Заначэнне. Пачатак на стар. 8—9).

Прайшло больш як два гады, а я выразна бачу, як над пераплеценым яловым частаколам плыве паднятая на плечы шасцёра прыгнутых мужчын чорная труна, бачу спакойны, велічны і скамянела-абіякавы бацькаў твар, кепку на яго падушачцы, чубок рэдкіх валасоў, як бачу і гэтыя тры мае маўклівыя сустрэчы, і шарую сцяну роднай хаты з тою ўжо пустою рамкаю ад абраза...

Ці ён адзін?..

Ён — невысокі, з размашывай на па росту хадою, некалі ў пасляваеннай вёсцы наш сусед і сірата з няспраўджанай марай выбіцца ў людзі, самы, пэўна, мудрэшні і здольны да навукі сярод двух сваіх братоў, што засталіся з хвораю, разбітаю раматусам маці, пазней — адутлаваты і апушчаны, у белаваата-злінялым, нібы абспытаным мучным пылам касцюмчыку, у замусленай цёмна-сіняватай кепачцы, з ліловым набрынялым носам і штодзённаю тужліваю прагаю ў чырвоных запухлых вачах, каб дзе пахмяліцца.

З усіх сваіх братоў ён застаўся, як кажуць у нас, самы няварты: хата ў яго па-даўнейшаму — не абгароджаная, з нізкімі малымі вокнамі, затулёная ад вуліцы развесістаю дзічкаю-грушаю і шапаткім топалям, што вы-

шугаў над калодзежам у выноснае, крохка-слабое дрэва, якое любіць расці на нашай пясчанай зямлі.

Са свайго старога гнязда — той трухлявай, уцепленай пад вокны пухкай кастрыцкай хаты, што стала па-суседству з нашай, —яны выбіраліся па чарзе. Першы, жаніўшыся ў дзевятнаццаць, яшчэ пры маці, аддзяліўся, пайшоў з хаты старэйшы брат. Ён, селядоршы — гэта значыць сярэдні — Федзя, вярнуўшыся з вайскавай службы, адкуль прынёс не знае яшчэ ў вёсцы захапленне футболам, жыў у трухлявай прадзедавай хаце, што дзівам уцалела ў ваенным пажары, занадта доўга, ужо нават ажаніўшы і аддзяліўшы малодшага брата і пахаваўшы маці.

Паслухаць трансляцыю футбольнага матча, асабліва калі гуляла тбіліскае «Дынама» (Федзя служыў у Грузіі), ён бегаў ажно за чатыры кіламетры ў мястэчка на чыгуначную станцыю, дзе на слупе вісела і не выключалася, пачынаючы з шасці гадзін раніцы і канчаючы боем курантаў серабрыста-белая труба гучнага рэпрадуктара.

Вёска ведала, чула і бачыла гультаяў ды махляроў, карцёжнікаў ды канакрадаў, разумела, што мужчына можа ўцягнуцца, ці, як казалі ў нас, уружыцца ў гарэлку, прапіць усе заробленыя мазалём грошы, нават астатнюю сарочку, ды ці мала да якога граху можа дайсці чалавек, але каб сталаму хлопцу мець інтарэс да футбола, да мячыка, за якім бегае басата, то такога дзіва яшчэ ніхто не ба-

чыў і ўсе ніякавата паціскалі плячыма: «Ну чакай ты ўжо з яго дабра».

Але сапсаваў Федзя не футбол, а стайня, што спачатку, калі арганізаваўся калгас, быў у нашым гумне і куды сагналі ўсіх вясковых коней і дзе Федзя даглядаў іх — паў і карміў.

Яго прыхільнасць і любоў да коней не мела нічога супольнага з ганарыстасцю і форсам, каб праскакаць на дагледжаным, выпешчаным стаенніку, гэта была простая чалавечая замілаванасць да жывёлы, калі не сказаць язычніцкая пашана ці нават пакланенне ёй.

Яна пачалася з вайны, калі ён прывёў у свой плечы з тросніку хлёў бельгійскую з параненай нагою каштанавую кабылу, якую, адступаючы, ў алейніку пакінулі немцы і ад якой ён выгадаваў жарабятка, а потым ужо і святлейшую буланую жарабіцу, прыгожую і статную, і таму, пэўна, шкадуючы яе і баючыся пакінуць на іншых, Федзя напасціўся ў конюхі, каб ужо даглядаць самому.

А дзе коні, там і людзі, і не толькі тады, ў даўняй вёсцы, а і цяперашняй, — раненка з ліслівым словам, а вечарам ужо з пачастункам і абавязкова сівахай, а як жа без гэтага — уважыў, даў каня вывезці гной ці пасадыць картоплю.

Ды не толькі частавалі, давалі яшчэ, каб не спаткнуўся, і з сабою. І Федзя хадзіў, кісла і асалавела пасміхваючыся, не толькі вечарам, а ўжо нават і зранку.

Новы, ці не трэці ўжо, дырэктар саўгаса здаў коней на мясакамбінат,

з трыццаці пакінуўшы толькі пяцёра для падсобнай работы на ферме, і Федзя, парабіўшы простым рабочым у саўгасе не больш як год, перакінуўся ў мястэчка грузчыкам на перавалачную базу. Работа там была не лёгкая, але там быў, як кажуць, свой навар — шафёры з далёкіх раёнаў, што прыязджалі па шыфер, цэмент, шкло, клікнуўшы на помач грузчыкаў, мусліл раскашэліцца, бо грузчыкі, як вызначылі самі, «адвяхалі» за базу — выгрузжалі толькі з вагонаў у склад ды парадкавалі ў складзе. Тады-сяды іх пасылалі памагчы сельпоўскай загадчыцы Тані, якую чамусьці асабіла прывячаў высокі і не брыдкі з твару загадчык перавалачнай базы. Гэта я ўжо ведаю з апавяданняў бацькі, які працаваў там на базе ў пазведамаснай ахове.

Рыжавата-агністая прыгожая спакусліва-паўнаватая Таня была разваданая — кінула мужа і цішком займала маладых мужчын і хлопцаў.

Грузчыкі, калі не было чаго рабіць, лавілі мстачковых коз, што прыходзілі сюды на перавалачную базу, залазячы на складзены пад наваесам шыфер, на бочкі з селядзіцамі, на цэмент, і прывязвалі ім да хваста бляшаную банку, абавязкова з каменчыкам. Бляшанка бразгацела, і перапуджаная каза ляцела стрымглаю, не памяншыўся ўжо і сама, куды ляціць, нават пад таварняк, што, не спыняючыся і трохі сціўшы ход, мінаў станцыю, і на дзіва ўсім выскоквала з-пад яго жывая.

Вагоны пад разгрузку, бывала, не падавалі суткамі і пасля нуднай лежні ў халадку на мураве пад старымі

Па сутнасці, новая мадэль кінавытворчасці праблемы акцёраў не вырашыла. У Саюзе кінематографістаў утвараюцца новыя, як усе іншыя творчыя работнікі, не занятыя ў здымках, мусыць знаходзіцца ў творчым рэзерве. Акцёраў такое вырашэнне задаволяць ніяк не можа, бо прафесія вымагае пастаяннага захоўвання і гартвання творчай формы. Дзе! Лепш за ўсё, відаць, у тэатры — Тэатры-студыі кінаакцёра...

ПРАБЛЕМЫ, МЕРКАВАННІ, РОЗДУМ

ПАКУЛЬ ЁСЦЬ ТАКІ ТЭАТР...

Акцёр кіно: права на магчымасць выбару

За стварэнне эксперыментальнага тэатра-студыі на «Беларусьфільме» змагаліся доўга, але энтузіясты (сярод іх — акцёры Н. Жукоўская, Г. Рагачова, А. Дубровіна, Р. Шмыроў, Л. Румянцава, С. Турава) дамагліся свайго: тэатр-студыя быў адчынены — пад кіраўніцтвам Дзяржкіно і на балансе кінастудыі. Здавалася, самае цяжкае мінула, толькі стварэнне ўласнага тэатра — справа карпатлівая і вельмі далікатная...

Своеасаблівыя «знішчальныя штуршыкі» тэатр-студыі адчулі даволі даўно, таму што супярэчнасці (зусім не дыялектычныя) вынікі самай яго прыроды. Тэатр-студыю заснавалі не толькі аднадумцы-прафесіяналы з адметнымі творчымі памкненнямі, але і адміністратары, якія зацвярджалі штатны расклад. Паводле яго студыяй абавязкова рабіліся ўсе акцёры «Беларусьфільма». Праўда, пазбыцця гэтага «ганаровага абвязку» некаторыя здолелі адразу, сёй-той прылоўчыўся браць удзел у спектаклях без асаблівых намаганняў. Адначасова ўзніклі і сумненні ў мэтазгоднасці існавання тэатра-студыі, а таксама крыўды і ўзаемныя папрокі... Далейшае развіццё падзей выклікала шмат спрэчак, палкі абмеркаванняў, згод і нягод. Кінаакцёры ці не ўпершыню апынуліся перад выбарам: здымачная пляцоўка ці сцена?

За шэсць гадоў свайго існавання тэатр-студыя дадала сваю творчую самастойнасць. Ён зрабіўся адным з самых папулярных тэатраў Мінска — тэатрам з пастаянным аншлагам, адметным мастацкім абліччам, творчай платформай. Дый пра рэпертуар можна сказаць — цікавы. «Не боюся Вірджыні Вулф» Э. Олбі, «Камедыя пра Лісістрату» паводле Арыста-

фана, «Сам-насам з усімі» А. Гельмана, «Шчасце маё» А. Чарвінскага, «Жаніцьба Балзымінава» А. Астроўскага, «Фантазіі паводле Гогаля», «Глядзіце, хто прыйшоў» У. Аро, «Феномены» Г. Горына, «Дзівак з ганчарнай вуліцы» І. Чыгрынава, «Прабачце, свабодных месцаў няма» К. Адамайска... Менавіта пошукі формы — адна з найцікавейшых асаблівасцей творчага працэсу ў тэатры-студыі, дзе рэжысёры і акцёры маюць заўсёдную магчымасць спробы сіл, пошуку, выпрабаванняў. Пляцоўку тэатра-студыі «абжывалі» кінарэжысёры В. Рубінчык і Я. Грыбаў, рэжысёр-педагог Л. Мананова, акцёры, якія спрабуюць сілы ў рэжысуры — А. Бяспалы і У. Грызаўскі. Спектаклі галоўнага рэжысёра Б. Луцэні выклікалі сапраўдную глядацкую цікавасць — мастацкім вырашэннем і яркімі акцёрскімі работамі С. Казьміной, Ю. Казючыца, Л. Мардачовай, П. Юрчанкава, І. Мацкевіча, А. Цярпіцкага, А. Гур'ева, Р. Шмырова...

Апошнім часам, калі ажывілася тэатральнае жыццё ўсёй краіны, мінскія акцёры таксама адчулі патрэбу актывізавацца (а калі ўлічыць працу ў кіно і папулярнасць некаторых з іх, дык такая актывізацыя мусіць даць пэўны плён). У акцёраў з'явіўся выбар (стварэнне новай студыі, тэатра на гаспадарчым разліку і да т. п.). З'явіліся лідэры, здольныя захапіць сваімі ідэямі — асабліва тых, хто раней быў пазбаўлены самастойнасці. Складалася сітуацыя, што распаліся акцёрскую ўражлівасць; кожны задумаўся над сваімі праблемамі і пераглядаваўся магчымасцямі. Да прыкладу, так: можа, зусім неабавязкова шчыраваць на сцэне, калі ёсць магчымасць дзейнічаць не як рэжысёр сказаў, а як сам захацеў? Можна стварыць канцэртную брыгаду... Можна здымаць свой фільм...

Гэтыя перспектывы, што адкрыліся так ярка і заманліва, зрабіліся добрым фонам, на якім і не надта пільнае вока разгледзіць супярэчнасці паміж духоўнай прыродай творчасці і прынцыпам эканамічнай мэтазгоднасці. Менавіта камерцыйныя інтарэсы «справакавалі» проціму ідэй — самых неверагодных і не самых творчых. Шмат каму з акцёраў матэрыяльная зацікаўленасць пачала засціць мастацтва. Праўда, у тэатры-студыі акцёры ў гэтым сэнсе як нідзе маюць рацыю, бо за спектаклі атрымліваюць — выкажуся далікатна — няшмат. Асноўны заробак акцёраў — так званыя «простойныя» грошы, што пакладзены як аплата працы ў перыяд незанятасці на здымках. А вось заняцасць у тэатры практычна нікім не ўлічваецца, таму ў творчай картцы акцёра ставіцца «простой» нават тады, калі на сцэне ён іграе складанейшую ролю Хлестакова. Фармальна акцёр «простой», значыць, паводле адміністрацыйнай логікі, не працуе. Каб зарабіць, яму ямчэй заняцца агучваннем, дубляжам, любой лапаможнай працай — але ў кіно, бо дзень паставяць «здымачны». Да таго ж і акцёрскія стаўкі вызначаюцца на падставе работы ў кіно, а на тэатральную дзейнасць бухгалтары не звяжваюць. Ці мае выгаду акцёр, які працуе ў тэатры-студыі? Ці выгадны наогул гэты тэатр?

Паводле творчых перакананняў — так. Кожны хоча сыграць цікавую ролю. Але ці набярэцца Хлестаковых і Гамлетаў на ўсіх? Даводзіцца завальняцца і маленькімі ролямі, і ў масоўцы працаваць. Адсюль — незадаволенасць. Чаму рэжысёр бярэ гэтую п'есу, а не

тую? Чаму нехта іграе галоўную ролю, а я — не галоўную? І наогул: хто ў тэатры... галоўны? Мы, акцёры кіно, для якіх тэатр-студыя створаны, ці ён — галоўны рэжысёр тэатра. Чаму ён дыктуе нам сваю волю? Такім чынам, да тэатра ставяцца па-ўтрыманску, да кіно — з пашанай. У кіно — на ўсё згодны, у тэатры... Хоць кожны і хоча вылучыцца ў цікавай ролі, але ж у якім іншым тэатры стане круціць носам, калі яму гэтую ролю прапануюць? Тут — круціць. І, на жаль, зусім не з мастацкіх меркаванняў. А раптам у кіно што патрапіцца — больш вартае?..

Што й казаць, кожнаму зразумела: існаванне любой студыі забяспечваецца адметнасцю мастацкай праграмы (як і ўласным почыркам, воляй, талентам лідэра і г. д.). Не будзе такой праграмы — студыя ператворыцца ў нейкае няпэўнае, недакладнае па змесце канцэртнае аб'яднанне з сумніцельнай мастацкай рэпутацыяй. Што ж рабіць з Тэатрам-студыяй кінаакцёра ў новых эканамічных умовах? Адказ можа быць, напрыклад, такім: скасаваць, закрываць. Ці такім: даць яму магчымасць развівацца як самастойнаму тэатральнаму фарміраванню, замацаванаму за «Беларусьфільмам» (для забеспячэння матэрыяльнай базы, як гэта цяпер і робіцца). А вось накіраванне матэрыяльных выгодаў... Так, тэатр-студыя вялікіх прыбыткаў не дае (калі ж надароўца страты, іх скасоўвае кінастудыя за кошт сваіх рэзерваў). Да таго ж, і большасць акцёраў тэатра-студыі не скажаць, каб часта здымаліся, хутчэй, наадварот — галоўныя ролі шмат каго абмінаюць і да гэтага часу... Ёсць некалькі выключэнняў, але яны толькі пацвярджаюць «правіла»: акцёры тэатра-студыі зусім не «нараскоп» у рэжысёраў беларускага кіно...

Дарэчы, пра кіно. Праблема нацыянальнай школы ў беларускім кінематографіе абмяркоўваецца дзесяцігоддзямі. А школы такой — усё няма. Падмуркам для яе мог бы зрабіцца Тэатр-студыя кінаакцёра, бо так ці інакш, а ўсё-ткі дае акцёрам і форму, і ўменне, і прапануе эксперыментаванне на сваёй сцэне рэжысёрам кіно. А яны, рэжысёры кіно, паціскаюць плячымі: маўляў, што гэта за кінаакцёры, якія працуюць у тэатры? І... выклікаюць на здымкі карговыя актрысы з Масквы: тая хоць і талентам не вылучаецца, але ж слова на-

суперак не скажа.

Так, не ўсе, хто рыхтаваўся да дзейнасці ў кіно, здолеюць выйсці на сцэнічную пляцоўку, бо істотна розніцца самі творчыя метады кіно і тэатра, сама іх творчая прырода. Але і адно без другога, як даводзіць сённяшні дзень, таксама не існуюць. Застаецца складаным і супярэчлівым стан маладых акцёраў, якія імкнуцца здымацца ў кіно і не надта добра ўяўляюць тэатральныя перспектывы, хоць сярод іх шмат таленавітых і здатных да творчых пошукаў: А. Бубашкін, Д. Іосіфаў, І. Лянёў, А. Мірошнікаў, І. Сцяпанавіч, І. Нарбекава, А. Адзінцова... Свае праблемы яны вымушаны вырашаць самі. Дык хто павінен рупіцца пра акцёраў, клапаціцца пра пашырэнне іх творчага дыяпазону і заняцасць, урэшце, матэрыяльны дабрабыт? У якасці выйсця прапанавана стварыць не адно толькі тэатр, але і своеасаблівы «кіна-тэатральна-канцэртны комплекс» (эканамічна больш выгадны за «проста» тэатр). Але ці выйграе праз гэта мастацтва? Ці не з'явіцца замест цікавага тэатра звычайная, хоць і спрактыкаваная акцёрская брыгада?

Будучыня тэатра залежыць і ад рэпертуарнай палітыкі, а выбар п'ес, натуральна, ад рэжысуры і творчай платформы калектыву — ад накіраванасці ягоных мастацкіх памкненняў. Будучы ажыццяўляцца пастаяноўкі вялікіх сцэнічных палотнаў ці — камерных спектакляў, як зручна акцёрам? Цяпер пэўным ходам ідуць рэжысёры «Гамлета», дзе занята большая частка мужчынскага складу трупы. Не пакідаюць надзеі на «жаночую» п'есу актрысы тэатра. Калі тэатр-студыя захавала сваю творчую і мастацкую самастойнасць, дык зможа пашыраць рэпертуар за кошт монаспектакляў і камерных пастановак, літаратурных вечароў, канцэртаў, спецыяльных праграм «Майстэрня акцёра» — з тым, каб кожны акцёр дакладна сабе ўяўляў, што чакае яго ў тэатры і натуральна спалучаў яго з кінатворчасцю. Толькі так тэатр-студыя можа захаваць сваё аблічча, а акцёры — сваю мастакоўскую пазіцыю.

Думаецца, што ўсе творчыя работнікі мусыць зразумець мастацтва — крохкая «рэч»... Нікія гаспадарчыя разлікі не ўратуюць становішча, калі з тэатра знікне галоўнае: чуйны дух акцёрства — яго ўменне і жаданне служыць мастацтву.

Маргарыта ПУШКІНА.

клёнамі, што наўкруг сябе расцілалі варухлівыя цянікі, хто-небудзь з грузчыкаў здымаў зашмуленую кепачку і пускаў па крузе, і ўсе з нейкай радаснай ухмылачкай абмацвалі кішэні, дастаючы пакамечаныя рудаватыя рублі, а потым крадком беглі да Тані на гаралачную базу. Прыносілі пад поламі пінжакоў, падтрымліваючы пад дно, тры гусакі, або, як казалі, тры паўтаракі віна.

Схаваўшыся за нагромаджаныя пустыя скрынкі ў сутоках між складаў, пілі спачатку там, закусваючы якімі-небудзь сухаркамі хлеба, што астаўся ад полудня, і добра хмялелі, а надвечоркам ішлі даваць у чубе да старой Казмерчыхі, што, задраўшы чырвоны аблуплены нос і мільгаючы худымі выпетранымі нагамі, шыгала то ў сенцы, то з сянец, носячы заткнутыя папярковымі размоклымі заткаламі бутэлькі слабенкай, што нават і не гарэла, самагонкі, якую яна перакупляла ў вясковых маладзіц, што прыбегалі ў мястэчка, накінуўшы на плечы вялікія хусткі, і пад гэтымі хусткамі прыносілі карзіны з цяжкімі трохлітровымі слоўкамі.

Пасля такога гасцявання, а калі яно здаралася пасля палучкі, дадому Федзя прыходзіў без рубля ў кішэні. Непадступна-маўклівы, яшчэ не вычыханы ад перагару, злы, крыўдны на сябе і на цэлы свет, ён толькі і чакаў, калі адзавецца, ажакацца яго нязграбна-высокай сутулаватая Люба, каб схачыць што-небудзь падхватае ў руку і вытурчыць яе з хаты, і не проста вытурчыць, але яшчэ прабегчы за ёю ўпагон праз усе вясковыя агароды; у Любы тады быў адзін рату-

нак — дабегчы да блізкага, што ўжо зліўся з мястэчкам, хутара, да стрыечнай сястры і там заснуць дзверы. Назаўтра ж уся наша вёска траслася ад нечаканай навіны — сустрэўшыся на вуліцы або пры калодзежы, жанчыны перапыталі адна ў адной: «Людцы, ці ж бачылі, як учора Федзя гнаўся за сваёю, балазе не злавіў, а то знявечыў бы. Гэтакі шалёны быў».

Любу сваю, ад бядоты ды нэндзы схуднелую панурую маладзіцу, якую ўзяў з суседняй вёскі разам са старою зрубленаю на даўнейшы лад, але яшчэ моцнаю хатаю, Федзя не любіў.

Калі ж мая маці сарамаціла яго, што ці варта гэта біцца, каб людзі потым смяяліся і каб самому брыдка было, Федзя цвёрда, па-цвярозаму ўжо злосна і, не тоячыся, адказаў: «Цётка Броня, ну не любіў яе. Збрыдзела яна мне. І смярдзіць, не падысці да яе».

Пэўна ж, грузчыкам на перавалачнай базе Федзя доўга не ўтрымаўся. Астаўшыся без работы і без рубля ў кішэні, ён трохі прыпыніўся і перастаў піць.

Стоячы нека на местачковым рынку каля каласкі з яблыкамі, нараванымі, пэўна, недзе ў сваякоў, ён павітаўся са мною і тады ж пасля нашай нязначнай гутаркі з распытамі пра жыццё ды здароўе, са смуткам прызнаўся: «Цяпер не п'ю — грошай вобмел».

Але гэтая яго смутная радасць, якою ён дзяліўся з усімі для адводу вока, каб нека супакоіць сябе і іншых, была, вядома, кароткай, усяго покуль не прадаліся дробныя, пабітыя

паршою яблыкі і ў руцэ не замуляў рубель.

Бо варочаючыся дадому, я ўбачыў яго пры грудку збоку не вельмі яшчэ бойкай тады і не заасфальтаванай шашы: ён ляжаў на сваёй двухколцы, упёртай пракаутнікам ручкі ў жвірыстую сцежку пад сухім, сцішным шэптам адзінокай бярэзіны.

На другі год, у пачатку кастрычніка, у доўга бабінага лета, калі ў нас яшчэ, бывае, дакошваюць атаву, калі стаецца ціха-прымружаныя і зацягнутыя сіняватай سموуго дні і свецкія жоўтай яснасцю шурпата-калючыя дзікі на затравелых узмежках поля, дык на другі год, прыехаўшы дадому, я пачуў нечаканую вестку, што працяла шчымлівым болям маё сэрца: памёр Федзя, во нядаўна, на тым тыдні.

Перад гэтым Федзя ўжо рабіў на базе шклатары, прымаючы бутэлькі, якія тады, асабліва ад «чарніла», здавалі цэлымі мяхамі, падвоячы на веласіпедках. Там, на базе шклатары, ён і параніў сабе нагу. Рана разгнала, але ён маўкліва трываў, покуль нага не распухла і покуль яго не паклалі ў бальніцу, збіраючыся ўжо нават рабіць аперацыю — у яго пачыналася гангрэна... Ён, вядома, не даўся і ўцёк дадому.

Прыцікаваўшы ды падпільнаваўшы, што і дзе робіцца ў вёсцы: хто перастрэвае хату, хто перасыпае хляўчук ці муруе склеп, ён кулягаў туды і самапростам рваўся памагаць, больш замінаючы, пэўна ж, і перашкаджаючы ў рабоце. Ён нейкім сваім нюхам чуў, дзе будзе чарка.

Потым знайшлася справа ўжо нібы

і па ім — адспеўваць са старымі бабамі нябожчыкаў. Федзя дастаў недзе пад чужою бэлькаю стары, падточаны моллю каталіцкі малітоўнік, і ўжо нібы замяніў арганіста, былога валютчыка, што быў нават і сядзеў, за тое, што хітравата, нават не сам, а праз іншых, нібыта на спрат, у старых бабак, што ў святых дні, не могучы, але прыпаўзлі да касцёла, вымагаў залатыя, яшчэ мікалаеўскія пяцірэкі ці дзесяткі, а цяпер, вярнуўшыся з турмы і перабраўшыся ў далёкі Слонім, і па хваробе ды на колькасці пахаванняў не паспяваў прыехаць.

Бліжэйшыя вёскі пачалі запрашаць Федзя — ён быў нават выгаднейшы: не трэба столькі плаціць, хіба ўжо рубель, адно, вядома, пасадзіць за жалобны стол, дзе першаю памінальнаю чаркаю Федзя яшчэ зацягваў кароткую малітву.

Але нялечаная нага ўзяла сваё, і Федзя злёг, цярдліва, у муках пераносячы боль — адгнівалі пальцы, і гэтак цярдліва і ўпарты, нібы на злосць, на помсту, на дакор усім, з гнёўным адчаем чакаючы смерці.

— У труне ён ляжаў, як жывы, — расказвала мне маці. — Тыдзень, як пахавалі. Во і малітоўнік у мяне забыўся. — І яна дастала тоўстую кніжку ў лакараваных чорных вокладаках.

І мне ўспомніўся нечакана далёкі дзень лета, пясчаная дарога, на якой яшчэ не высахлі дажджавыя лужыны, і ён, Федзя, босымі нагамі падганяе, таўчэ ў чэрава сваю бельгійскую кабылу, поруч з якой тупае цыбатымі ножкамі палавое, з кучаравым хвостом, палахлівае жарабятка.

Беларуская літаратура за мяжой пакуль што найбольш выдаецца ў Балгарыі, Польшчы, Чэхаславакіі — славянскіх краінах. Відаць, не ў апошнюю чаргу тут мае значэнне блізкароднаснасць моў. Паміж гэтымі краінамі і БССР сёння існуюць трывалыя літаратурныя сувязі.

А як склалася сітуацыя з перакладам беларускай літаратуры, скажам, у Германскай Дэмакратычнай Рэспубліцы? Спадзяюся, што нейкае ўяўленне пра гэта дасць інтэрв'ю з Норбертам Рандаў — удзельнікам і Міжнароднага семінара перакладчыкаў беларускай літаратуры ў «Іслачы».

Норберт РАНДАЎ: «ЗАЙМАЮСЯ ПОШУКАМІ»

«Перакладчыкі — паштовыя коні асветы». Гэтыя словы Пушкіна прыгадваеш заўсёды, калі сустракаешся з перакладчыкам, майстрам сваёй справы, які сапраўды вязе воз творчага набытку чытачам сваёй краіны, тым самым ажыццяўляе паштовую функцыю, функцыю сувязіста паміж літаратурамі. Адчуванне такое ідзе ад працы перакладчыка, цяжкай і адказнай, ад аграмаднасці той задачы, якая стаіць перад ім.

У творчы набытак нямецкага перакладчыка Норберта Рандава (ГДР) з беларускай мовы — а перакладае ён яшчэ і з рускай, балгарскай, лацінскай, старагрэчаскай — увайшла апавяданні М. Багдановіча, А. Гаруна, М. Гарэцкага, К. Каганца, М. Чарота, Ядвігіна Ш., апавесці (перакладу разам з Гундулай і Уладзімірам Чапегам) В. Быкава «Абеліск» (1975), «Здрада» (1978), А. Кудраўца «Раданіца» (1983). Дарэчы, гэтыя апавесці В. Быкава ў тым жа перакладзе апублікаваны ў 1985 годзе ў ФРГ. Норберт Рандаў укладальнік першай анталогіі беларускага апавядання на нямецкай мове «Буслы над балотамі» (1971), да якой напісаў каментарый і пасляслоўе. Перакладчыцкую працу Н. Рандаў спадчае з даследчыцай: у друку ГДР выступае з артыкуламі, рэцэнзіямі, інтэрв'ю па пытаннях развіцця беларускай літаратуры, творчасці беларускіх пісьменнікаў (назаву тут імёны М. Гарэцкага, І. Мележа, Я. Скрыгана, А. Кудраўца). І ўсё гэта робіцца на высокім прафесійным узроўні. Паводле сведчання нямецкай і нашай прэсы, перакладам Н. Рандава ўласціва глыбокае пранікненне ў творчую задуму пісьменніка, у сутнасць твора, характэрна высокамастацкае ўзнаўленне арыгінала.

Але гэта далёка не ўсё, што «прывёз» Рандаў у сваім паштовым багажы. У 1987 годзе ў Лейпцыгу выйшла яго новая праца — анталогія беларускага

апавядання ад 1905 да 30-ых гадоў пад назвай «Малады дубок».

І вось мы сядзім з Рандавым у Доме творчасці «Іслач», куды ён прыхаў для ўдзелу ў Міжнародным семінары перакладчыкаў беларускай літаратуры, і гутарым пра новую анталогію.

— Для мяне гэты адрэзак часу ў развіцці беларускай прозы, — гаворыць перакладчык, — вельмі цікавы перыяд. Тады адбыўся, на маю думку, першы росквіт беларускага апавядання. У кнігу я ўключыў адзінаццаць аўтараў. Пасля кожнага твора даю пра аўтара ўрывак з успамінаў Яна Скрыгана. Змушаны быў зрабіць два выключэнні, бо не было матэрыялу: да апавядання Ядвігіна Ш. даў урывак з некролага Палуты Бадуновай «Ядвігін Ш.», а да Андрэя Мрыя — урывак з кнігі ўспамінаў Заіра Азгура. Мемуарныя матэрыялы дапоўнілі літаратурную частку кнігі, яны даюць уяўленне пра вобразы аўтараў.

— Анталогія атрымалася цікавай і змястоўнай. Ці засталося ў вас адчуванне, што кніга выйшла такой, якую вам хацелася бачыць? Ці замінала што вам у рабоце над ёй?

— Замінала. У апавяданні «Трафім — штучны чалавек» Лукаш Калогога расказвае пра тое, як у адным сельсавецце дзельца дровы для сялян, расказвае з усмешкай. Дык беларускі рэдактар выраслаў гэты пажар, відаць, падумаў, што ён будзе выглядаць, як выпад супраць Савецкай улады. Канечне, гэта не так. Апавяданне Максіма Гарэцкага «Роднае карэнне» я браў з чатырохтомніка пісьменніка. Там яно апублікавана з купюрамі. У нас, калі робяць купюры, то даюць тлумачэнні, заўвагі да выдання. Чаму ў вас купюры ёсць, а каментарыяў няма? Так нельга. Ад гэтага залежыць культура выдання.

— Можна сказаць, што падобнае выданне — узанонны брэн. І ці знайшлі вы поўны тэкст апавяданняў?

— Знайшоў у перыядычных і асобных выданнях 20-х гадоў.

Хачу сказаць, што, акрамя шырокавядомых аўтараў, уключаны Андрэй Мрый. Яго творы — адкрыццё для мяне. Апавяданне Мрыя «Камандзір» я стаўлю побач з апавяданнямі Бабеля. Цяно і яго сатырычны раман «Запіскі Самсона Самасуя», часткова апублікаваны на старонках «Узвышша».

— Вы маеце, безумоўна, рэцэнзію Андрэя Мрыя трэба і ў нашы даведнікі ўключыць. Дарэчы, вам не трапілася яго фота?

— Калі б я меў яго фота, то анталогія выйшла б са здымкамі беларускіх пісьменнікаў, як гэта было з «Бусламі над балотамі». Днямі еду ў Маскву, маю маскоўскі адрас радні Мрыя. Некалі сястра пісьменніка, скульптар Шашалевіч, ляпіла яго партрэт — пра гэта я вычытаў у успамінах Азгура. У Маскве займуся пошукамі. Можна ўдасца знайсці скульптурны партрэт.

— Норберт, тут я павінен звярнуць увагу на вашу першыню, на прырытэт у публікацыях. У свой час у анталогію «Буслы над балотамі» вы раней за нас уключылі апавяданне Алеся Гаруна. А цяпер вось уключаны Мрый. У вашым перакладзе выходзіць упершыню поўны збор «Казак жыцця» Якуба Коласа. На жаль, у нас такога выдання пакуль што няма. Па самых розных суб'ектыўных і аб'ектыўных прычынах. Скажыце, калі ласка, а як вы прыйшлі да перакладу «Казак жыцця»?

— У нашай краіне ёсць мастак-друкар Шаус. Вялікі прыхільнік польскага так званага наўнага мастацтва. Ён выдаў нядаўна кнігу пра польскіх народных мастакоў. Асабліва вялікае ўражанне на яго зрабілі акварэлі Уладзіслава Іванскай, якія ён набыў з мэтай публікацыі ў ГДР. Паказаў іх супрацоўнікам выдавецтва «Дэр Морген». Яму сказаў: «Знайdzі тэксты, тады апублікуем». Мы з Шаусам дагэтуль не былі знаёмы, але адзін наш агульны сябра падказаў яму, што я, магчыма, маю такія тэксты. Выдавецтва звярнулася да мяне, і я сказаў, што такія тэксты, раманычныя, звязаныя з прыродай, алегарычныя, ёсць, — гэта «Казкі жыцця» беларускага

пісьменніка Якуба Коласа. Я напісаў рэцэнзію на «Казкі...», і выдавецтва згадзілася выдаць. Вырасла пытанне і аб перакладчыку: перакладаць Коласа будзе Ула (Гундула Чапега — сястра Н. Рандава.—А. Г.), а я адрэдагу. У рэцэнзіі я падкрэсліў, што ў Беларусі «Казкі жыцця» не выдадзены ў поўным аб'ёме. Гэта яшчэ больш падбадзёрвала выдаўцоў.

— Як вам удалося сабраць цыкл у адно цэлае?

— У асобным беларускім выданні 1960 г. адсутнічае пяць казак. Я лічу, што гэта дрэннае выданне. Як я шукаў? Ну, скажам, «Дудар». Ён быў у «Буслах над балотамі», я ўзяў адтуль — для гэтай анталогіі я яго знайшоў у старой беларускай хрэстаматыі 1923 года. У чатырнаццацітомным Зборы твораў Якуба Коласа гэты «Дудар» наогул адсутнічае, а другі «Дудар» ад дваццаці другога года ўключаны ў раздзел народных казак, апрацаваных пісьменнікам. Гэта памылка, бо «Дудар» 1922 г. — не народная, а арыгінальная казка ў духу і стылі іншых алегарычных «Казак жыцця». Пра гэта гаворыць і М. Мушыньскі ў «Летапісе жыцця і творчасці Якуба Коласа». У маім выданні будзе «Дудар» 1922 і «Дудар» 1906 года, які з'яўляецца шостым апублікаваным твораў Якуба Коласа, які гэта бачна з бібліяграфіі Якуба Коласа 1906—1917 гг. Усе творы я змясціў у храналагічным парадку. У якасці дадатку ўключыў у кнігу першы раздзел першай часткі пэмы «Сымон-музыка», таму што Колас пачаткова назваў яе «Казкай жыцця». У кнізе змешчана маё пасляслоўе і бібліяграфічная даведка пра гісторыю «Казак жыцця».

— Вернемся да анталогіі. Чым вы тлумачыце яе часавыя рамкі? Чаму вы ўзялі такі перыяд?

— У гэты перыяд, як вядома, адбыліся такія важныя гістарычныя падзеі, як рэвалюцыя 1905 года, беларускае адраджэнне, першая сусветная вайна, Кастрычніцкая рэвалюцыя, стварэнне рэспублікі, будаўніцтва сацыялізму. Чвэрць стагоддзя. Паказваючы іх, Якуб Колас, Янка Купала, Максім Гарэцкі і іншыя вашы пісьменнікі адлюстроўвалі нацыянальны характар беларускага народа. Што мяне і прываблівае.

— Мне вядома, што вы ўзяліся за пераклады народнай творчасці, у прыватнасці, прыказкі і прымавак. Цяжка яны даюцца вам?

— Цяжка. У маім перакладзе выйшла аналагічная кніжка з балгарскай мовы. Пяцьсот прыказак і перакладу параўнаўча лёгка, таму што балгарская мова — другая мая мова. У Балгарыі я пражыў каля пяці год і свабодна гавару па-балгарску. Беларускую мову я ведаю пасіўна, гэта значыць, гаварыць не ўмею, але чытаю свабодна. Да таго ж, частка беларускіх прыказак і прымавак рыфмаваная. Тут для перакладчыка цяжкасць, бо пажадана не ўжываць вольны пераклад. Прыказкі і прымаўкі знаходзяцца як бы на мяжы слова і

паэзіі. Усё гэта трэба ўлічваць. Перакладаю гэтыя прыказкі і прымаўкі з Уладзімірам Чапегам. Ён і напіша пасляслоўе да выдання.

— Ці дапамагае вам, перакладчыку беларускай мовы, тое, што вы перакладаеце і з іншых моў?

— Веданне рускай мовы дапамагае. Скажам, са старабалгарскай — не вельмі дапамагае, бо гэта аддаленыя мовы. Я вывучыў беларускую мову, засвоіў гісторыю беларускай літаратуры ў час працы над першай анталогіяй «Буслы над балотамі». З шэсцьдзесят пяці гадаў семдзесят першага года я ўзмоцнена займаўся беларусістыкай, усё чытаў, што ў нас можна было знайсці на нямецкай і англійскай мовах. Акрамя кніг з Беларусі, я атрымліваў праз бібліятэчны абанемонт старыя выданні з Ленінграда, Літвы, Польшчы, ФРГ. Адчуў сябе ўзбагачаным. Цяпер вось я пазнаёміўся з самай Беларуссю. Да гэтага я толькі аднойчы быў у вас, і то ў адным Мінску (у дадатак тады надвор'е стаяла дрэннае). Тым разам пазнаёміўся з многімі вашымі пісьменнікамі.

— Я асабіста добра помню той ваш прыезд.

— Раней я ўяўляў Беларусь толькі па кніжках.

— Цінава, з якіх кніжак вы пачыналі?

— «Алеся» Купрына, «Лес шуміць» Караленкі, трэці том «Беларусаў» Карскага, апавяданні Ядвігіна Ш., «Гісторыя крываскай кнігі» Ластоўскага і інш. Пасля прыйшоў да беларускіх класікаў, да сучасных пісьменнікаў.

— Калі я пытаюся ў перакладчыкаў, якія кніжкі з іх прыйшоў да беларускай літаратуры, то часта атрымліваю адказы такога тыпу: ад знаёмства з творами Быкава; праз асабістае знаёмства з канкрэтным пісьменнікам; зааказала зрабіць пераклад выдавецтва. Ваш шлях зусім не падобны да іншых. Помню, у першы свой прыезд вы казалі: захацелася ўведаць той край, дзе жыве мая сястра Ула, пазнаёміцца з яго літаратурай, яго культурай.

— Так. Мая сястра выйшла замуж за Уладзіміра Чапегу, таксама перакладчыка. Тут жывуць мае пляменнікі, як іх я называю, паўбеларусы, паўнемцы. Жывуць сярод добрага, чужага народа.

...Пасля гасцявання ў Мінску Норберт Рандаў паехаў у Маскву, дзе яго чакалі, як ужо гаварылася, і нашы беларускія справы.

Праз некалькі тыдняў пасля ад'езду гасця і сустрэў Сяргея Грахоўскага і загаварыў з ім пра Андрэя Мрыя. «Дык яго дочки жывуць у Петравадзку ў зусім нядаўна даведаўся», — сказаў паэт.

З'явілася яшчэ адна нітка для пошукаў матэрыялаў пра жыццё і творчасць пісьменніка, чыё імя было доўгі час незаслужана забыта. А сваю перакладчыцкую справу Н. Рандаў не ўяўляе без даследчыцкіх пошукаў, без адкрыццяў.

Аляксей ГАРДЗІЦКІ.

На здымку: Я. БРЫЛЬ, Г. САБЕЦКА (ПНР), Н. РАНДАЎ, (ГДР) на Свіцязі (1987).

Фота Ул. КРУКА.

ДВА ЛІСТЫ НА АДНУ ТЭМУ

Будынак на беразе Дняпра

У 50-я гады былі знішчаны амаль што дарэшткі манументальных помнікаў такіх беларускіх гарадоў, як Віцебск, Магілёў, Шклоў, Пінск, Орша і інш. Кандыдат мастацтвазнаўства Зянон Пазняк у артыкуле «Вежы старых муроў» («Беларусь», № 7, 1987) зазначаў, што ў Оршы пасля вайны ўжо было знішчана каля дванаццаці помнікаў дойлідства. І менавіта таму, што ад некалькі славуных архітэктурных комплексаў нічога не засталася, сёння ўсё гістарычны цэнтр нашага горада — суцэльная пустыча.

№ 1) нават не пазначаны ў «Зборы помнікаў» Віцебскай вобласці. Такое становішча, на наш погляд, патрабуе неадкладнага выпраўлення! Тым больш, што сёння ў будынку насцёла месціцца Дом культуры будаўнікоў, які пільна патрабуе рамонт. За некалькі апошніх дзесяцігоддзяў былі насцелі «аброс» прыбудовамі і займае не дужа прывабны выгляд. Але шмат першапачатковых рыс захавалася, і нават «неспецыялісту» бачна, што будынак можна адрэстаўраваць.

Толькі як не быў літасцівы да нашых помнікаў лёс, так не шнадуе іх і людзі! Зараз Аршанскі філіял інстытута «Віцебсграмадзянпраект» распрацоўвае праект рэканструкцыі Дома культуры будаўнікоў. Але

пра тое, каб надаць насцёлу XIX стагоддзя колішні выгляд, няма і гаворкі. Да яго зноў «прылепляць састаўныя часткі», і ўсё гэта разам будзе ўвасабляць сабою «культурную ўстаноўку». Якая ж увогуле можа весціся размова пра культуру, калі перад намі відавочны факт знішчэння (да таго ж знішчэння вельмі дасналага!) помніка архітэктуры!

Упэўнены, што аршанскія будаўнікі з задавальненнем перадалі б гораду гэты старажытны будынак у якасці выставачнай ці канцэртнай залы (зала была насцёла мае найвыдатнейшую акустыку!) — яны патрэбны нашаму гораду! А грошы, якія мяркуецца пусціць на так званую «рэканструкцыю», прыдаліся б ці на новы Дом культуры, ці на іншыя патрэбы будаўнікоў.

Орша ўсё ж амаль што тысячагадовы горад, і трэба, каб хоць нешта сведчыла аб тым, што тут была свая, адмысловая архітэктура. І доказам таму, прынамсі, мог бы стаць адноўлены старажытны будынак на беразе Дняпра.

Члены клуба аматараў гісторыі «Пояз»:
В. СЦЯПАНАЎ, настаўнік Панізюнскай СШ,
Ю. КАПЛОН, рабочы льно-

набіната.
А. ТАНАНА, настаўніца СШ № 16,
В. ЕРМАЛОВІЧ, настаўнік Бабініцкай СШ.
г. Орша.

Калі пісьмо было падрыхтавана да друку, мы атрымалі яшчэ адзін ліст з Оршы, ад рабочых будаўнічага трэста № 18. Аршанскі філіял інстытута «Віцебсграмадзянпраект» пішуць яны, рытуе праект рэканструкцыі старога будынка Дома культуры будаўнікоў. Але ж гэта — былы насцёл XIX стагоддзя, які быў прыстасаваны пад культурную ўстаноўку. Гэты помнік архітэктуры — адзіны, які захавалася ў гістарычным цэнтры Оршы. Праўда, ён крыху перароблены, але спецыялістам-рэстаўратарам няцяжка было б вярнуць будынку яго першапачатковы выгляд. У адрэстаўраваным будынку можна было б размясціць канцэртную і выставачную залы. Акустыка там выдатная, а горад, дарэчы, даўно мае патрэбу ў такой невялікай зале, дзе можна было б наладжваць канцэрты і вернісажы.

Зразумееце нас правільна: мы не супраць уласнага Дома культуры, але супраць таго, каб

знішчалася наша мінулае, праца нашых продкаў. Атрымліваецца, што 920-гадовы горад вырашана пазбавіць апошніх гістарычных рысаў? Але будзе яшчэ раз парухана справядлівасць, калі праект рэканструкцыі помніка архітэктуры застаецца ў сіле. Няўжо і яму наканаваць такі лёс, як і астатнім помнікам архітэктуры Оршы? Успомнім толькі тым, што былі пабліз ад былога насцёла. Гэта царква XIV стагоддзя, якую разбурылі ў 1954 годзе, а на яе месцы размясцілі піўны бар. Насцёл налегітва езуітаў знішчаны ў 1969—70 гадах, цяпер тут — камісійны магазін, Царква «Апені маці Боскай» разбуралі ажно пяць гадоў. І вось у гэтым гістарычным вакууме застаўся толькі адзін гістарычны будынак, пра які мы вядзем гаворку. Але, паўтараем, гэты помнік варты таго, каб за яго змагацца.

Мы разумеем, што адразу пачынаць рэстаўрацыю былога насцёла немагчыма, але першае, што трэба зрабіць, дык гэта паставіць будынак пад ахову дзяржавы і ўключыць яго ў «Збор помнікаў»...

В. РУСЕЦКІ,
В. АРЛЮК,
І. ЛІС.

Неразгаданы сакрэт «Равесніка»

Лаўрэат прэміі Ленінскага намсамола народнага ансамбля танца «Равеснік» Палаца культуры Беларускага адзначае сваё трыццацігоддзе. Яго шнолу прайшлі тысячы юнакоў і дзяўчат. Многія з іх не сталі прафесійнымі артыстамі, але ўдзячнасць ансамблю захавалі на ўсё жыццё. Некаторыя захапленне танцамі перадалі сваім дзецям: эстафету ў мам прынялі Валодзя і Павел Малышні, Насця і Вера Удавічэнкавы, у старэйшай сястры — Света Багатырова... Прыклады можна доўжыць, але ў чым жа сакрэт прыцягальнасці ансамбля? Напэўна, у тым, што тут адрываецца цудоўны свет танца, што праз рух і музыку дзеці далучаюцца да высокіх пачуццяў. Можна таксама знайсці і іншыя адказы, але сакрэт, думаецца, так і застаецца неразгаданым. Усё ў «Равесніку» пачынаецца з любові да дзяцей. Але гэтая любові патрабуе строгай

дысцыпліны, самаадданасці ў рабоце, заўсёднага пошуку. Вынік — багатыя, разнастайныя хараграфічныя праграмы. Праце над імі мастацкі кіраўнік ансамбля, яго заснавальнік народная артыстка БССР М. Бяльзачная і яе добры памочнік, выхаванка калектыву, што вярнулася сюды пасля заканчэння хараграфічнага вучылішча, — Л. Міхайлідзі.

Ёсць пэўная занамернасць у тым, што менавіта «Равеснік» прадстаўляе самадзейнае дзіцячае мастацтва Беларусі на самых адназначных канцэртах краіны. Аднак высокае майстэрства яго юных артыстаў не самазата — яно толькі сродак яскравага ўвасаблення ідэй, якія сцяврджаюць чалавечнасць на зямлі.

А. СТУЛАВА.

На здымку: выступае «Равеснік».

Фото І. ІЛЬІНА.

Школьны перапынак. Але большасць вучняў застаецца ў класах. У цішыні аўдыторыі старшакласнікі захоплены прадаўжаюць займацца справай, пачатымі на ўроку: у адным класе канструююць модную сукенку, у другім працуюць над дрэварытам, там нехта задумаўся над скульптурным вобразам, там уносяць апошнія штрыхі ў малюнак, а тут юныя дызайнеры ўпрыгожваюць пакой да свята...

ДАВАЙЦЕ РАСЧЫНІМ ДЗВЕРЫ

Такую карціну можна бачыць штодня ў Мінскім міжшкольным навучальна-мастацкім камбінаце на вуліцы Якуба Коласа.

Камбінат — унікальны сярэдзіна ўсіх міжшкольных камбінатаў нашай рэспублікі і нават краіны.

З 1979 года, калі камбінат быў створаны, тут атрымалі эстэтычнае выхаванне каля 5 тысяч юнакоў і дзяўчат. Кожны год на камбінаце вучыцца адначасова да 900 старшакласнікаў з розных школ горада. Школьнікі могуць выбраць сабе спецыяльнасць па дзольнасцях: мадэліраванне і канструяванне адзення, мастацкая вышыўка, кераміка, мастацкая апрацоўка дрэва, прамысловая графіка, дызайн, скульптура. Многія з выпускнікоў камбіната скончылі ў далейшым вышэйшых мастацкіх навучальных устаноў, сталі прафесійнымі мастакамі. Але не толькі і не столькі ў гэтым бачыць сваю задачу на камбінаце.

У чым яна, гэтая задача? І якое месца займае наогул эстэтычнае выхаванне ў перабудове школы? Адказаць на гэтыя і іншыя пытанні карэспандэнт «ЛіМ» папрасіў дырэктара камбіната Івана Пятровіча ЧУХРАВА.

— Мне ўяўляецца, што перш за ўсё мы заклікаем выхоўваць, выпрацоўваць эстэтычныя крытэрыі — і практычныя, і тэарэтычныя — у нашых дзяцей.

Мы гаворым сёння аб тым, што перавагі сацыялістычнага ладу неабходна аб'яднаць з самымі перадавымі дасягненнямі НТР. Гаворым і пра тое, што адным з галоўных паказчыкаў навукова-тэхнічнага прагрэсу ўяўляецца якасць прадукцыі. Але як аднабакова мы ўсё яшчэ разумеем якасць! Прадукцыя сучаснага прадпрыемства павінна быць канкурэнтаздольнай не толькі з функцыянальнага і канструктыўнага бакоў (іншымі словамі, яна павінна быць надзейнай і зручнай у

рабоце), але і адпавядаць высокім эстэтычным патрабаванням.

У нашых школах на вывучэнне мастацтва адводзіцца гадзіна ў тыдзень, і толькі да шостага класа. Між тым, як сцяврджаюць псіхолагі, у дванаццаці год у дзяцей толькі ўяўляецца усвядомленая патрэба ў эстэтычным самавьяўленні.

Прыходзіць да нас на камбінат дзевяцікласнік, якога вучылі з дзяцінства быць у лепшым выпадку капістам. У пятнаццацігадовага чалавека ўжо свае густы, звычкі, стэрэатыпы ўспрымання. І нам давядзецца ламаць гэтыя стэрэатыпы. Вучыць думаць, разумець прыгажосць, вучыць творча самавьяўленню.

Прыходзяць да нас і пасля спецыялізаваных мастацкіх школ. Думаецца, такім вучням лягчэй? Ніколькі Бяда, на мой погляд, у тым, што і ў мастацкай школе вучыць не столькі ўменню, прафесіянальнаму майстэрству, колькі даюць гатовую інфармацыю. Вучню можа здавацца, што ён ужо ведае ўсё ў мастацтве — ад Леанарда да Вінчы і Рэмбранта да Пікасо і Далі. Ведаць гісторыю мастацтва, канечне, неабходна. Але ж і рукамі трэба нешта ўмець рабіць, прымяняць, так сказаць, вяды на практыку.

— Здавалася б, гэтаму ўменню дзеці могуць навучыцца на ўроках працы ў школе?

— Вытворчая праца, асабліва ў тым выглядзе, як яе выкладаюць цяпер, выклікае, як правіла, у вучняў сум і безыніцыятыўнасць. Дзецям на такіх уроках не хапае галоўнага — радасці творчасці. Мастацкая праца — вольнае, гарманічнае, спалучаецца эстэтычнае і працоўнае выхаванне. Цяпер многа, і не без падстаў, гавораць пра заняпад народнага рамёстваў, мастацкіх промыслаў. Хіба ж гэта не вынік таго, што ў школах і асабліва вучылішчах абсалютна недастатковая ўвага надаецца мастацкай працы, эстэтычнаму выхаванню?

— Іван Пятровіч, эстэтычнае выхаванне — толькі частка ўсёй сістэмы выхавання ў савецкай школе. Рэформа школы — пра гэта не раз гаварылася з самых высокіх трыбун — бункуе. Наша школа, як адзначалася на лютаўскім (1987 г.) пленуме ЦК КПСС, патрабуе не існаснаснага рамонту, а сапраўды рэвалюцыйных ператварэнняў у адпаведнасці з задачамі перабудовы. Што ў

гэтай сувязі ўяўляецца вам найбольш важным?

— На жаль, ёсць яшчэ многа праблем і перашкод. Найпершая — ведамаснасць. Далёка не ўсе кіраўнікі пераадолелі адносіны да выхавання і падрыхтоўкі спецыялістаў як да нечага другога. Вось прыклад. Наш камбінат, як і ўсе астатнія, існуе на базе некалькіх прадпрыемстваў. З мінскім Домам мадэляў, інстытутам тэхнічнай эстэтыкі мы наладзілі дзелавыя, узаснаваныя адносіны. Па заказе Дома мадэляў нашы вучні шыюць моднае адзенне, добра дапамагае інстытут. А вось кіраўніцтва НВА «Гранат» кожны раз пры заключэнні дагавора шукае спосабы, як бы зніць з сябе любы абавязальнасць перад камбінатам. Даводзіцца весці крыўдны «гандаль» вакол кожнага пункту дагавора. Ніводнага доўга і фарбай, ніводнага пэндзля не атрымалі мы пакуль ад «шэфу» з «Граната».

І яшчэ адна балючая праблема. Мы літаральна адгароджаны частаколам інструкцый ад жывога жыцця.

Праграма навучання ў нас на камбінаце разлічана на 180 гадзін за два гады. Плюс вытворчая практыка летам. Многія хацелі б займацца ў нас дадаткова — напрыклад, вечарамі. Але мы вымушаны штовечар у 18 гадзін зачыняць дзверы на замок. Пустуюць аўдыторыі, прастойвае абсталяванне. Хіба гэты на-гаспадарску? На жаль, не можам мы працягнуць заняткі і з тымі, хто скончыў дзесяць класаў.

Конкурсы наступленне да нас растуць з кожным годам. Дзяцей да нас вязуць з самых розных канцоў горада. А філіялаў у нас няма. Педагагічная «загрузка» майстра мастацкага навучання вышэй чым у школьнага настаўніка. А зарплата — меншая. Адсюль кадравая нестабільнасць.

Не хапае памяшканняў для заняткаў. За гэтыя гады мы прымаем вучняў толькі старэйшых класаў, хіба астанія камбінаты прымаюць дзяцей пасля сямі класаў.

І яшчэ. Кожны, хто бываў на выстаўцы твораў нашых выхаванцаў, бачыў, якія там цудоўныя рэчы. Самыя звычайныя прадметы побыту — упакоўкі для лямпачак, кухонны спрат, кошкі, календары — усё гэта нашы дзеці ўмеюць рабіць зручным, прыгожым, прыгожым. Карысць ад продажу такіх прадметаў магла б быць і нам, і пакупнікам. Але збыт прадукцыі для нас пакуль сапраўдная праблема.

Даўно паспеў час ламаць састарэлыя інструкцыі, бессэнсоўныя абмежаванні, стэрэатыпы застойнага мыслення. Шлях для прыгажосці, да скарбаў мастацтва, да творчасці павінен быць свабодным.

Гутарку вёў Віталій ТАРАС.

80-годдзю народнага мастака СССР, Героя Сацыялістычнай Працы Заіра Азгура быў прысвечаны вечар, які прайшоў у Рэспубліканскім Доме работнікаў мастацтваў. Прызнанага майстра, знамятага скульптара са слаўным юбілеем віншавалі калегі па творчасці, прадстаўнікі грамадскасці. Сярод тых, хто сказаў ухвальнае слова пра мастакоўскую дзейнасць Заіра Ісмаілавіча, былі міністр культуры БССР Ю. М. Міхневіч, старшыня праўлення Саюза кампазітараў рэспублікі І. Лучанок, старшыня праўлення Саюза архітэктараў Я. Кавалеўскі, старшыня праўлення Беларускага фонду культуры І. Чыгрынаў, першы сакратар праўлення Саюза мастакоў БССР С. Гарбунова, сакратар праўлення СП Беларусі В. Зуёнак і іншыя.

У вечары прынялі ўдзел сакратар ЦК КПБ В. А. Пячэнінаў і загадчык аддзела культуры ЦК КПБ Я. К. ВАЙТОВІЧ.

Васіль ЗУЁНАК

Майстэрня

З. І. АЗГУРУ

Казяў бяседзе шумнай хітравата,
З іскрынкай у вачах на самым дне:
— Пайду я, хлопцы, нешта цяжкавата
На сэрцы сёння, — то прабачце мне...

А хлопцы ўсё па-свойму разумелі,
Як ні хаваў ён той абманны крок,
Што прагне не да лекара па зелле,
А во сюды, — і дзверы на замок!

О то — бясседа!.. І жыццё істужкай
Раскрываецца зноўку ў маладосць:
Купала, і Міхалік, і Дзядзюшка,
А сам ён тут — як быццам толькі гошць.

Прайшоў паслухаць, пасядзець маўкліва
У гэтай ім жа створанай сям'і
І падзівіцца: як ляцяць імкліва
Зямныя дні — хутчэй самой Зямлі.

Куды яны спяшаюцца, навошта!..
Яшчэ цяпло сяброўскіх рук жыве
На гэтай далані, і зорнай поштай
Яшчэ іх думы шпчучца ў траве, —

А ўжо няма, даўно няма іх побач.
Вось толькі тут сшыліся пад страхой:
Хто збег ад славы, хто з прычына
асобых —
Схавацца ад нявыкруткі ліхой.

Філасофам, паэтам і героям —
Усім прытулак даў мастак Заір.
А збоку падазронасцю былою
Усіх пасе былы наш правадыр...

Вось тут яны — жывыя, а не цені,
Пакуль да іх спяшаецца мастак:
На стэлажах — нібы на авансэне,
І слоў няма аб спаленых мастах.

Паслухай, майстра, і ўзлятай на крылах
Да сфер, дзе вечна ззяюць іх агні, —
Яшчэ не ўсё ў душы адгаманіла —
І гліну бог узніс на далані.

І наступае першы дзень тварэння
У эпоху з лёсам атамнай славы, —
І прарастае з гліны азарненне,
І чыйсьці голас чуецца з немоты.

У майстэрні мастацкага мадэліравання адзення

Урок скульптуры вядзе П. Барамідзе.

Спаўняецца 50 гадоў паэту Іосіфу Скурно. Праўленне СП БССР накіравала юбіляру прывітальны адрас з пажаданнямі добрага здароўя і новых творчых пошукаў.

Супрацоўнікі «ЛіМа» таксама зычаць юбіляру ўсёго добрага ў жыцці і творчасці.

У ДОБРЫ ЧАС!

Выйшаў у свет першы нумар новага часопіса «Беларуская мова і літаратура ў школе»

МАЛЯ сказаць, што гэтае выданне ў рэспубліцы чакалі даўно. За яго выхад змагаліся на працягу некалькіх апошніх гадоў пісьменнікі і журналісты, настаўнікі і выкладчыкі вышэйшых навучальных устаноў — усе, каму дорага роднае слова, лёс нацыянальнай літаратуры, хто з трывогай бачыў, як скарачаецца колькасць гадзін на выкладанне беларускай мовы і літаратуры ў школе. Аб неабходнасці спецыяльнага навукова-метадычнага часопіса гаварылася на пісьменніцкіх пленумах і з'ездах, пасяджэннях творчых секцый, нарадах і канферэнцыях настаўнікаў.

З'яўленне часопіса «Беларуская мова і літаратура ў школе» — адно з практычных пацвярджэнняў пазітыўных змен у жыцці грамадства, сведчанне, што перабудова — працэс рэальны. У тым ліку і ў дачыненні да пытанняў нацыянальнай культуры.

Свайго роду візітнай карткай выдання з'яўляецца яго вондачка. Мстак С. Стальманова добра справіўся з пастаўленай задачай. Традыцыйнае пярэ, што нясе на сабе ледзь прыкметны аднакі нацыянальнага арнаменту, сімвалізуе веды, за якія змагаюцца настаўнікі, выходзячы ў вучнюлю любоў да роднай мовы і літаратуры. Выкладчыкам адрасуецца і шэраг метадычных матэрыялаў. У прыватнасці, пад рубрыкай «Метадына літаратуры і вопыт» прапануецца артыкул навуковага супрацоўніка НДІ педагогіні Міністэрства асветы БССР Н. Рашэтнікавай «Вывучэнне творчасці Васіля Быкава ў X класе». Як вядома, упершыню з творчасцю знакамітага пісьменніка школьнікі знаёмяцца на ўроках літаратуры ў сёмым класе, калі вывучаюць апавесць «Жураўліны крык». У восьмым, на ўроках пазнавальнага чытання далучаюцца да «Альпійскай балады» і «Трэцяй ракеткі». Дзесяты клас — вывучэнне апавесцей «Сотнікаў» і «Абеліскі». Аўтар артыкула прапануе правесці ўрок-дыспут, што дазволіць лепш засвоіць вучэбны матэрыял.

Есць у нумары і рубрыка «Метадыка мовы і вопыт».

Змешчаны артыкул «Час паграбуе», аўтары якога загадчык аддзела метадыкі навучання беларускай мовы НДІ педагогікі В. Протчанка і загадчык сектара родных моў і літаратур НДІ нацыянальных школ Міністэрства асветы РСФСР Л. Уздзенава разважаюць, як лепш прывіць дзеціям любоў да мовы. Праўда, ці не занадта ўскладніна аб гэтым гаворыцца?

Часопіс, як гэта відаць з яго назвы, у першую чаргу разлічаны на настаўнікаў роднай мовы і літаратуры сярэдняй школы. Аднак ён, як заўважае рэдакцыя ў звароце да чытача, «не павінен ператварацца ў паасобны зборнік метадычных артыкулаў». Відаць, невыпадкова і ў назве словы «Беларуская мова і літаратура...» мастаком выдзелены асобным, чырвоным шрыфтам. Чытач чакае матэрыялы самага рознага профілю, якія б, аднак, тычыліся галоўнай праблематыкі выдання. Гэта ў першым нумары ўлічана.

Характэрна, што менавіта з першага нумара рэдакцыя адкрывае клуб «Роднае слова», у пасяджэнні якога зможа прыняць удзел кожны, хто звернецца з пытаннем, якое цікавіць яго па праблемах мовы. Першае пасяджэнне вядзе пра-

фесар Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта І. Ленешаў. Адказы, думачы, акажуць карысць і журналістам, і пісьменнікам. Па ўсім відаць, спадабаецца многім і рубрыка «У свеце слоў». На гэты раз растлумачаецца значэнне некаторых вайсковых тэрмінаў. Не пакіне аб'якавым чытача і раздзел «З гісторыі назваў», дзе раскажана пра паходжанне назваў месцаў. Актывізуюць думку «Лінгвістычныя заданні»...

Важка заявіла аб сабе рубрыка «Сустрэчы для вас». На пытанні карэспандэнта П. Васючэнікі адказавае Кандрат Кандратавіч Крапіва. «Шанаваць і любіць родную мову» заклікае патрыярх нашай літаратуры. А дзе, калі не ў школе, любоў гэтую неабходна прывіваць, прадумана накіроўваць у рэчышча павягі да ўсяго нацыянальнага, адкуль, як вядома, пачынаецца шлях і да інтэрнацыянальнага? К. Крапіва разважае аб некаторых сваіх творах, гаворыць аб сувязі літаратуры з жыццём, асабліва цяпер, калі набывае тэмпы перабудова.

Як відаць з артыкула «Воб-раз чалавека працы ў сучаснай беларускай прозе» П. Дзюбайла, адрозна знашоў свой твар раздзел «Літаратуразнаўства». Шукае гэты твар і раз-

„ІНДЫВІДУАЛЫ“

(Заначэнне. Пачатак на стар. 4).

саванне. Самаакупляльнасць, што там збіраюцца лічыць кожную капейку?

Ведаецца, што я вам скажу? Калі паштурхаўся сярод «індывідуалаў», пашкавіўся дзейнасцю дзесятка кааператываў, прыйшла мне ў галаву крамольная думка: менавіта ў іх можна павучыцца і гаспадарчому разліку, і ўменню берачы кожную капейку, улічваць рыначную кан'юнктуру, працаваць без бюракратычна-адміністрацыйнага апарату, наладжваць рэкламу сваіх вырабаў і г. д.

АДЧУВАЮ, што сёй-той з чытачоў гатовы ўжо мяне ўпкінуць (ці абвінаваціць) за апалагетыку прыватнай прадпрыемальніцкай дзейнасці. З'явілася шмат абаронцаў «чыстага сацыялізму», які, на думку гэтых дамарошчаных «тэарэтыкаў», не можа мець нічога агульнага з «гандлярамі». Тое, што на дзесяткі мільярдаў рублёў у краіне не задавальняецца, напрыклад, попыт насельніцтва на бытавыя паслугі, на добры абутак, моднае адзенне, прадукты харчавання — гэта іх мала непакойць.

Фактычна, склалася кола людзей вельмі зацікаўленых у існаванні дэфіцыту. Пакуль ён ёсць, захоўваюцца іх прывіліі, базмежная ўлада, што ігнаруе інтарэсы шырокіх мас, якім, маўляў, наканавана задавальняцца толькі прыгожымі ідэаламі. Але яшчэ Маркс і Энгельс папярэджвалі, што «ідэя заўсёды няславіла сябе, як толькі яна аддзялялася ад інтарэсаў».

Вядома, нікому не прыйдзе ў галаву параўноўваць дзяржаўны і кааператывны сектары эканомікі. Слон і моська. Нават яшчэ большы кантраст. Вось вам адна ліба. У рэспубліцы створана менш як пяцьсот кааператываў, якія аказваюць толькі 0,34 працэнта агульнага аб'ёму паслуг.

Але ж давайце прызнаемса сабе, што як бы там ні было, але кааператывны рух, хай яшчэ вельмі слаба, папаўняе рынак таварамі і паслугамі, у пошуках якіх мы яшчэ нядаўна гублялі нямаля часу і нярэдка вымушаны былі звяртацца да паслуг спецыялістаў.

Неяк мне давалося пабыць на кірмашы мінскіх кааператараў, на якім яны рэкламавалі свае

паслугі. Да прылаўкаў было не падступіцца. Было на што паглядзець, што паслухаць. Вось маляўнічая шыльда: кааператыву «Мадэль». «Любая цацка за 70 капеек». Ды якія, я вам скажу, цацкі! Вось з пластыку, вялізны, як ахапіць рукамі, зялёны мяч, на якім дзесяткі малюнкаў аб правілах дарожнага руху. Побач — мяч-глобус, з намаляванымі мацерыкамі і акіянамі, морамі і рэкамі. Мне пасля расказвалі, што такія цацкі зрэдку «выкідваюць» на прылаўкі дзіцячых аддзелаў універмагаў, дык за імі чарга, чарга...

Кааператыву «Аловак»: «У нас вы можаце заказаць любыя афарміцельскія работы». Кааператыву «Астра»: «Калі вам трэба ўстанавіць або адрамантаваць тэлефонны апарат, звяртайцеся да нас». «Вас вітае і прапануе свае паслугі кааператыву «Інфармбюро». Каля яго асабліва людна. Многія перапісваюць на паперку пералік паслуг, аб'яцанняў «Інфармбюро». Якія паслугі? Вам дапамогуць зняць жыллё, знойдуць перакладчыка з замежнай мовы, кансультанта для падрыхтоўкі навуковай працы, машыністку, каб адрэзаць дысертацыю, літаратурнага кансультанта, нават адшукаюць вам пару для стварэння сям'і. Я праз пару дзён знайшоў тое «Інфармбюро» і праседзеў там цэлы вечар. У невялікі пакойчык (забеспячэнне кааператываў памяшканнямі — адна з вастрыжых праблем) адзін за адным прыходзілі наведвальнікі. Я зразумеў, што гэты кааператыв, па сутнасці, своеасабліва маклерская кантора. Вы скрывіліся, вам не падабаецца слова «маклер»? Яно не з нашага сацыялістычнага ўжытку? Пацярыце. А пасрэднік вам падабаецца? Ну, хай будзе пасрэднік. У многіх жыццёвых сітуацыях ён зусім неабходны. Прыйшла жанчына, яна намерылася здаваць пакой камандзіраваным, якім не ўдалося трапіць у гасцініцу. Дагавор, які яны заключалі з гаспадыняй пры дапамозе кааператыву, мае сілу юрыдычнага дакумента. Ці вам, напрыклад, тэрмінова спатрэбілася адрамантаваць мэбля. Званіце таксама ў «Інфармбюро». Пры мне зайшоў чалавек, каб прапанаваць менавіта такія паслугі. Пакінуў свой адрас, тэлефон.

За ім завітаў майстар па рамонтзе швейных машын. Потым яшчэ дзве кабаты, якія таксама гатовы здаваць пакой прызджым.

Мне расказвалі, як спрытна хутка, якасна будзе кааператыву «Дачнік» садовыя домкі, як кааператывны тэлемайстар выдатна адрамантаваў тэлевізар, які адмовіліся прыняць у дзяржаўным тэлеатэлье, якія выдатныя рэчы вырабляюць у кааператывным трыкатажным атэлье «Кружаўніца».

ШЧЫРА кажучы, я таксама маю чакаў ад Закона аб індывідуальнай працоўнай дзейнасці нечага больш прывабынага. Думаў, напрыклад, што «індывідуалы», каб прывабыць пакупніку, «саб'юць» дзяржаўныя цэны на паслугі і тавары, будуць ужываць свой «дэмпінг». Атрымалася наадварот: у прыватнікаў амаль усё даражэй — ад штаноў да кубка кавы ў кавярні. Але калі паразважаць без эмоцый, пастарацца ўпкінуць у сутнасць эканомікі, якую складаюць таварна-грашовыя адносіны, дык можна зразумець, што вялікія цэны на паслугі кааператываў тлумачыцца вялікім попытам на іх. А калі вялікі попыт, дык вялікі і заробкі кааператараў (я не маю на ўвазе выпадкі непрыхаванага ашуканства, калі тым кааператывам у пару заняцця органам унутраных спраў).

Пра вялікія заробкі «індывідуалаў». Скажам так — грамадская думка да іх не падрыхтавана, асабліва, калі яе ўзбуджаюць фантастычнымі лічбамі. У «Кружаўніцы», якую я ўжо ўспамінаў, адна працаўніца зарабляе ў месяц на пяцьсот-шэсцьсот рублёў. Але ведаецца, як яна працуе? У сем раніцы прыходзіць у цэх, у дзесяць вечара ідзе дахаты. Яна майстрыха экстракласа, модніцы запісваюцца да яе ў чаргу (дарэчы, у «Кружаўніцы» заўсёды чарга — заказы тут прымаюць толькі два дні ў месяц, тым не менш заказ выконваюць удвая хутчэй, чым у дзяржаўным атэлье).

Тую майстрыху я вось чаму ўспаміну. Хто зайздросціць яе заробку, хай паспрабуе стаць на яе месца. Ды столькі «паўкальваць» (даруіце за грубае, але мне здаецца, досыць трапнае слоўца).

На юрыдычнай мове кааператывныя цэны называюць дагаворнымі. Гэта значыць, як дагаварыўся, столькі і плаці. Шукаем у «індывідуалаў» мы тое, што не знаходзім у дзяржаўных магазінах, атэлье, дамах быту. Так, паўтараю, цэны ў кааператывах вельмі высокія. Што будзем рабіць? Чую падказку — забараніць! Гэта мы ўмеём...

Мне неяк давалося пабыць на нарадзе, скліканай упраўленнем грамадскага харчавання Мінгарвыжамкома, на якую былі запрошаны старшыні шэрагу кааператываў горада. Асабліва запомнілася выступленне на гэтай нарадзе прадстаўніка органаў унутраных спраў, якое складалася з адных пагроз у адрас кааператараў, дарэчы, пагроз, не падмацаваных ніякімі фактамі. Так сказаць, дзеля «прафілактыкі». Рэфрэнам гукалі сказы: «Будзем узбуджаць крымінальныя справы», «Хто парушыць, атрымае «тэрмін». «Вас трэба правяраць на кожным кроку»...

Скажыце, а хіба дзяржаўная цэна на прадукт не дыктуецца попытам? Хто з нас не псаваў нервы ў чэргах за дарэгім абуткам, прыгожай мэбляй, смачнымі дзесяцірублёвымі цукеркамі?

Мая асабістая думка — кааператывны рух не трэба абмяжоўваць. Па першым часе, нават падаткам. Бо падатак — гэта кій з двума канцамі. Вы накладваеце яго на «індывідуалаў», а ён кампенсуе яго павышэннем цэны на рэч, якую вырабляе. Я гаварыў пра гэта са старшынёй кааператыва «Кружаўніца», пажылым, пабачыўшым свет і жыццё чалавекам.

— Прывяду вам такі прыклад, — сказаў ён. — У нашым кааператыве бухгалтар атрымлівае 230 рублёў у месяц. Больш чым атрымлівае бухгалтар на вялікім заводзе. Нехта скажа — нельга столькі плаціць. Але ж яна яшчэ і касір, і кладаўшчыца, і прыёмшчыца заказаў, і прыбіральшчыца. Запатрабуюць з нас большы падатак, давядзецца менш плаціць працаўнікам. Паразбягаюцца.

Я думаю, што барацьба за зніжэнне кааператывных цэн не павінна выходзіць за рамкі эканамічных мер. Чым больш, напрыклад, будзе кааператываў, чым больш актыўная будзе пажым імі канкурэнцыя, тым ніжэйшыя будуць цэны.

Адзін са старшын кааператыва прызнаўся мне, што вымушаны быў знізіць цэну на цукровую вату з-за канкурэнцыі саперніка, які, па яго словах, «залез» са сваім прадуктам на яго «тэрыторыю».

Дарэчы, хай вам не падасца, што кааператары ядуць лёгкі хлеб. Хапае ў іх клопатаў. Арганізаваць кааператыв пры існуючых магчымасцях і парадках няпроста. Зарэгістравана ў Мінску іх трыст з нечым, а дзейнічае крыху больш палавіны. То няма памяшканняў, то сыварыны, то яшчэ чэго-небудзь.

Наколькі я ведаю, існуе пастанова, згодна з якой дзяржаўным прадпрыемствам прапанавана аказваць дапамогу кааператывам рознымі матэрыяламі — тканінай, металам, дрэвам і г. д. Не за кошт, вядома, фондавых запасаў, а — неліквідаў, адыходаў вытворчасці і іншых рэзерваў. Разумна? Разумна. Тое, што раней часцяком ішло на сметнік, бярэ, прыватнік, рабі з гэтага карысную рэч. На жаль, далёка не ўсе прадпрыемствы выказваюць жаданне прадаваць свае неліквіды, здаваць у арэнду абсталяванне або прадаваць яго кааператывам. Яны не бачаць у гэтым для сябе ніякіх выгод. Акрамя таго, трэба ўлічыць такі псіхалагічны момант. Для некаторых кіраўнікоў прадпрыемстваў прыватнік, калі можна так сказаць, фігура чужая, нават у нечым падазроная. Адным словам, кааператывы вельмі часта знаходзяцца ў становішчы, якое можна ахарактарызаваць словамі: «бярэ, што даюць». А якую, скажыце, прадукцыю можна вырабіць з другаяжаснай сыварыны?

Праўда, не такія яны ў гэтым сэнсе кааператары, бяскрыўдныя і бездапаможныя. Прыватная ініцыятыва, як вы разумееце, з гэтым «бярэ, што даюць» змірыцца не можа. Яны пачынаюць дзейнічаць, як кажучы, з чорнага ходу. Маўляў, не жадаецца прадаць легальна, набудзем іншым шляхам...

Малады чалавек, які на Камароўцы гандляваў па патэнце прыгожымі жаночымі паясамі са скуразамяняльніка, раскажаў мне цэлую адысею, як ён здабываў матэрыял на скургалантарэйнай фабрыцы імя Куйбышава.

— Там было шмат розных адыходаў вытворчасці. Гэта я дакладна ведаў ад хлопцаў, якім пашанцавала іх набыць, — раскажаў ён. — Сунуўся і я, а мне на фабрыцы кажучы: «Трымай кішэнню шырэй, спазніўся, ужо нічога няма». Тады мне параілі знаёмыя купіць цукерак, духоў, губной памады і ісіі проста да бухгалтара, забеспячэннак, учотчы. І што вы думаете? Яны адрозна далі мне ўсё, што я прасіў. Калі потым зайшоў на склад, дык чаго там толькі ні было, якіх толькі не-

дзел «Мовазнаўства». Артыкул дырэктара Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа АН БССР А. Жураўскага «Беларускае савецкае мовазнаўства: здабыткі, праблемы, шляхі развіцця» (змяшчана першая частка) разглядае шлях, пройдзены мовазнаўствам за гады Савецкай улады. Шкада, што ў гэтым артыкуле шмат пералякаў пра і прозвішчаў.

Хораша адзначыў часопіс 150-годдзе з дня нараджэння К. Каліноўскага. У артыкулах М. Ароцкі, В. Навуменкі, В. Самалы, Л. Дробава, Г. Куляшовай расказваецца, як воля і народнага героя ўвасоблены ў творах літаратуры, мастацтва, у тэатры, музыцы, кіно. З задавальненнем выкарыстоўваюцца настаўнікі і матэрыялы літаратурнай кампазіцыі «З думай пра Беларусь» (падрыхтавала настаўніца СШ № 137 г. Мінска Е. Мацюк). Толькі ў далейшым, думаецца, падобныя публікацыі павінны з'яўляцца загаловамі, каб педагогі маглі выкарыстаць іх у падрыхтоўцы да юбілеяў.

Рэдакцыя адразу ўзяла правільны накірунак — не замыкацца на праблемах «вузкіх цацач»: «У часопісе плануецца змясціць шэраг матэрыялаў па міжпрадметных сувязях — сувязі роднай літаратуры з рускай і іншымі літаратурамі, з нацыянальнай гісторыяй, музыкай і выяўленчым мастацтвам, тэат-

рам і кіно, фальклорам і этнаграфіяй, артыкулы па духоўнай і матэрыяльнай культуры беларусаў і братніх народаў па псіхалогіі і дыдактыцы». У бліжэйшых планах — зрабіць часопіс трыбунай педагогаў, метадыстаў і работнікаў народнай асветы (у нумары прыцягваюць увагу выступленне дэлегата Усесаюзнага з'езда настаўнікаў М. Хільно «Жадаю плённага павесу» і развагі маладых настаўнікаў «Першыя крокі»), пісьменнікаў і дзельцаў культуры.

З першага нумара рэдакцыя абавязана на шырокія колы грамадскасці (у рэдакцыйны савет увайшлі пісьменнікі А. Руцкая і Б. Сачанка, літаратуразнаўцы Т. Грамадчанка, М. Лазарук, В. Смыкоўская, мовазнаўцы М. Бірыла, І. Лепшаў, Г. Малажай і іншыя, створаны грамадскія карэспандэнцкія пункты пры кабінетах беларускай мовы і літаратуры інстытутаў удасканалення настаўнікаў — рэспубліканскім, абласных, Мінскім гарадскім). Адрозна бярэцца кірунак на калегіяльнасць у рабоце, на абмеркаванне важных пытанняў. Шлях, трэба думаць, і правільны і плённы.

Застаецца пажадаць часопісу традыцыйнага — «У добры шлях!».

НАШ АГЛЯДАЛЬНІК.

ліквідаў — хапіла б на сотню «індывідуалаў».

ДЗІУНА, але ў многіх слова «кааператыву» асацыяцыя трымае са слова «нажыва». Маўляў, «ведзем мы іх». Чаму мы не заўважаем, што са з'яўленнем кааператываў з'явілася і новая катэгорыя таленавітых людзей — сапраўдных генератараў дзяржаўных ідэй, ідэй, якія ўсім нам патрэбны, але якія мы адштурхоўваем, дзейнічаючы на прынцыпе «абы ціха».

У кааператыве «Арбіта» мне задалі пытанне, на якое я не мог даць адказу. Сутнасць яго? На многіх прадпрыемствах ёсць, так сказаць, падсобная або эксперыментальная прадукцыя, якую выпускаюць невялікімі партыямі. Для гэтага прыходзіцца адкрываць спецыяльныя цэхі, трымаць штат. Сабе, вядома, ва ўрон. Чаму б за выпуск такой прадукцыі (а яна бывае адназначна для некалькіх прадпрыемстваў) не ўзяцца кааператывам? Дзейнасць іх была б карыснай для дзяржавы, бо пазбавіла б ад выканання такіх заказаў іншыя прадпрыемствы, знізіла б агульныя выдаткі працы, паскорыла б фондазварот. Члены «Арбіты» выйшлі з такой прапановы ў Савецкі райвыканком, але адказам было глухое маўчанне.

— Ну а калі б раптам вам пайшлі насустрач, дзе б вы ўзялі абсталяванне?

— Яго, нявыкарыстанага, на кожным прадпрыемстве ведаецца колькі? — пачаў я. — Гадамі ляжыць пад адкрытым небам, іржавее, псуецца. Хай прададуць нам. Мы купім...

Я слухаю падобныя гісторыі і думаю: а ці ёсць наогул такое месца, дзе б бюрократ не імкнуўся паказаць сваю ўладу? Вы памятаеце, колькі сатырычных стрэлаў было выпушчана па чыноўнікаў, гэтакіх столаначальнікаў, напрыклад, патрабавалі ад наведвальніка даведкі, што яму патрэбна даведка? Па цяперашніх мерках той «начупіс» — бяскрыўдны галубок. Ну, напярэй яшчэ адну даведку, дык жа ў цябе ногі не адваліцца. Сучасны бюрократ дзейнічае куды больш вытанчана. Сам ён, вядома, за «перабудову», толькі няма на гэта, бачыце, адпаведнай інструкцыі...

Пры абутковым аб'яднанні «Праца» быў створаны кааператыву «Пластыкат», які падрадіўся з адыходаў полурэтану, з якога на фабрыцы робяць падэшвы, вырабляюць для гэтай жа фабрыкі набоечныя пласціны (заўважым, што раней тыя адыходы вывозілі на сметнік). Дык вось, каб кааператарам атрымаць дазвол на абрэзкі, трэба было абысці шэсць на-

чальнікаў, каб кожны з іх паставіў на дакуменце сваю пячатку.

Гэта мне расказваў намеснік начальніка ўпраўлення па комплексным эканамічным і сацыяльным развіцці Мінскага гарвыканкома Віктар Цітавіч Пыко. Я слухаў яго і думаю, калі такая аўтарытэтная і ўплывовая арганізацыя, як Мінгарвыканком, не можа заклікаць да парадку тых уладальнікаў пячатак, дык пра што тады наогул можна весці гутарку?

Зараз пачалі шмат пісаць пра нізкую якасць кааператывных тавараў і паслуг. Параўноўваюць яе з дзяржаўнай на карысць апошняй. У мяне гэта часам выклікае іранічную ўсмішку. Ды амаль у кожным нумары газеты вы знойдзеце матэрыял аб нізкай якасці абутку, адзення, тэлевізараў, бытавых паслуг. Але калі я кажу пра гэта, дык зусім не дзеля таго, каб неяк абяліць бракаробаў «індывідуалаў». Калі я чую: «Купіла ў аднаго «патэнтшычка» сукенку, якая пасля пральні ператварылася ў анучу», дык абурваюся. Скажу больш. У дзяржаўны магазін мы ўсё-такі можам вярнуць бракаваны абутак, тэлевізар, веласіпед і г. д. «Патэнтшычка» ж, які падсунуў табе дрэнны, ужо не знойдзеш. Як кажуць, шукай ветру ў полі. Кажуць, што за дзейнасцю «індывідуалаў» павінны сачыць фіноргані і органы ўнутраных спраў. Але ж сярод іх няма экспертаў па якасці тых жа штаноў ці куртак. Прадае чалавек і прадае, дакуменці ў парадку — якія могуць быць прэтэнзіі? Дык мо абавязваць «індывідуалаў» прымацоўваць да сваіх вырабаў цэтлікі-пашпарты з нумарам патэнта, прозвішчам, адрасам і г. д.? Гэтым самым мы павысілі б адказнасць прыватнікаў і паставілі б шлагбаум на шляху дзялёў, якія самі нічога не вырабляюць, а спекулююць таварамі, скупленымі ў кааператывах, а, вядома, і ў дзяржаўных магазінах.

У рэспубліканскім Доме кіно прайшоў дабрачыны вечар, прысвечаны 150-годдзю з дня нараджэння К. Каліноўскага і 125-годдзю паўстання 1863—1864 гадоў. Арганізаваны ён быў Саюзам кінематографістаў БССР і Беларускай фундаментам культуры.

Адбылася прэ'ера дакументальнай стужкі «Настася Каліноўскі» і мастацкага фільма Паводле аднайменнага твора У. Караткевіча «Хрыстос прызямліўся ў Гародні».

Савет садзеяння Беларускаму фонду культуры створаны на Мінскім заводзе аўтаматычных ліній. Яго членамі сталі шліфшчыкі, эканамісты, інжынеры. Калектыў прадпрыемства пералічыў на рахунак № 702 свой першы ўзнос. Сродкі пойдуча на рэканструкцыю Верхняга горада сталіцы рэспублікі.

Аб крыжы Ефрасіні Полацкай, страчаным у гады вайны, аб случніках панасях, у якіх тансама выявіўся вялікі талент беларускага народа, аб згубленых рукапісах Францішка Скарыны ішла гаворка на пасяджэнні камісіі «Вяртанне».

В. КУДРАУЦАВА.

Памяці фалькларыста і кампазітара

Памёр Павел Восіпавіч Каруза, старэйшы беларускі фалькларыст — музыказнаўца, харава дырыжор, аўтар песень.

Далёкія продкі Паўла Карузы паходзілі з Італіі. Дзед і бацька ўжо аралі і засявалі свой надзел на Глыбоччыне як карэнныя земляробы. П. Каруза нарадзіўся 25 лютага 1906 года. У 20-я гады, калі тутэйшы люд Заходняй Беларусі стаў усведамляць сябе народам і рупіцца аб сваіх палітычных правах і духоўных набытках, П. Каруза быў падхоплены шырокай хваляй грамадскага руху. Пад уплывам вядомага зборальніка і прапагандыста беларускай песні Антона Грыневіча пачаў запісваць фальклор. Паступіў у Віленскую кансерваторыю. Даволі актыўна супрацоўнічаў у вызваленчым друку. Стаў кіраўніком хору Беларускага інстытута гаспадаркі і культуры. Хутка заваяваў прызнанне як

працаўнік на беларускай культурна-грамадскай ніве.

У 1928 годзе быў выбраны ў сейм Рэчы Паспалітай ад жыхароў Свянцяншчыны. Аднак новы склад сейма здаўся Пільсудскаму занадта радыкальным, і ён у 1930 годзе самачынна разгаў яго.

Расчараваны ў магчымасцях культурнай і грамадскай працы ў Вільні, П. Каруза, як і тысячы іншых прадстаўнікоў заходнебеларускай моладзі, уцякае ў СССР. Аднак надзеі маладога культурніка выдаць сабраныя ім беларускія песні, апублікаваць арыгінальныя музычныя творы ў Савецкай Беларусі, у Мінску, куды даўно ўжо перабраўся яго настаўнік А. Грыневіч, не спраўдзіліся: быў пачатак 30-х гадоў, мінулі рэнесансавыя 20-я. Неўзабаве пасля пераходу польска-савецкай граніцы П. Каруза быў рэпрэсіраваны і толькі пасля Вялікай Айчыннай вайны здолеў вярнуцца ў Беларусь. Працаваў

дырыжорам у Маладзечанскім ансамблі песні і танца. Аднак нядоўга. Толькі ў 1957 годзе быў цалкам рэабілітаваны. Пасяліўся ў Вільнюсе. Працаваў настаўніцкаму музычных інструментаў і, як дырыжор і кампазітар, у Дзяржаўным ансамблі польскай песні і танца Літоўскай ССР.

Стала кантактаваў з беларускімі фалькларыстамі ў Мінску. Удзельнічаў у экспедыцыях, на падставе меласу пісаў даследаванні, прысвечаныя этнагенезу беларусаў. У «ЛіМе», «Мастацтва Беларусі» выступіў з успамінамі пра энтузіаста беларускай песеннай культуры Грыневіча, падрыхтаваў да публікацыі фальклорную спадчыну гэтага падзвіжніка беларускай песні.

Пільную увагу ўдзяляў П. Каруза мастацкай апрацоўцы беларускай песні, асабліва глыбока ведаў, адчуваў стыхію калындарна-абрадавай пазіі. У апошнія гады П. Карузам былі напісаны творы на словы Янкі Купалы, Якуба Коласа, Ніла Гілевіча. Незадоўга перад смерцю фалькларыст прыслаў на суд А. В. Багатырова сваю камерную сімфонію.

Арсень ЛІС,
Галіна БАРТАШЭВІЧ,
Уладзімір ВАСІЛЭВІЧ,
Лія САЛАВЕЙ,
Мікола СТОМА.

МУЗЕЯМ — КЛОПАТ І ЎВАГУ

На адным з апошніх пасяджэнняў сакратарыята СП БССР разгледжана пытанне: «Аб супрацоўніцтве Саюза пісьменнікаў Беларусі з літаратурнымі музэямі рэспублікі». Адкрываючы пасяджэнне, старшыня праўлення СП БССР М. ТАНК зазначыў важнасць менавіта такой гаворкі на сучасным этапе, калі ўзрастае цікавасць да гісторычнай спадчыны. Недадазваецца ролю літаратурных музэяў мы не маем права, сказаў, працягваючы размову, першы сакратар праўлення Н. ГІЛЕВІЧ. Мы павінны разам абмеркаваць, як працягнуць музей, што зрабіць, каб у далейшым палепшыць іх работу. Дзейнасць музэяў, як вядома, звязана з гісторыяй, народнай спадчынай, і важна высветліць, як лепш ёй распа-раціцца.

Са становішчам, якое складалася ў рэспубліцы, з работай літаратурных музэяў, пазнаёміў прысутных дырэктар Аб'яднаных дзяржаўных літаратурных музэяў г. Мінска Ю. ВАРАНЬКОУ. Намеснік дырэктара Бюро прапаганды мастацкай літарату-

ры СП БССР Г. ДЗМІТРЫЕУ расказаў аб тым, як пісьменнікі дапамагаюць музэям у стварэнні экспазіцый, найперш музэям, якія працуюць у школах рэспублікі, гаварыў аб шэфскіх выступленнях літаратараў, што таксама садзейнічае лепшаму далучэнню вучняў да культуры. На тым, што пісьменнікі павінны больш і лепш дапамагаць музэям, акцэнтаваў увагу і намеснік старшын мемарыяльнай камісіі СП БССР Г. КІСЯЛЕУ.

Гаворку прадоўжылі інспектар Міністэрства асветы БССР Л. НАЗУЛЬКА, дырэктар Літаратурнага музэя Мансіма Багдановіча Л. ХАДКЕВІЧ, намеснік дырэктара Аб'яднаных дзяржаўных літаратурных музэяў па навуцы Г. ЛАЗОВІК, дырэктар Дзяржаўнага архіва-музэя літаратуры і мастацтва БССР Г. СУРМАЧ, дырэктар Літаратурнага музэя Янкі Купалы Ж. ДАПКІОНАС, дырэктар Літаратурнага музэя Якуба Коласа З. КАМАРОУСКАЯ і іншыя.

Адзначалася, што, нягледзячы на паліпшэнне работы музэяў, павелічэнне іх колькасці, нель-

га сказаць, што ўсё тут робіцца належным чынам. Не ўсюды мясцовыя органы разумеюць важнасць і значэнне музэяў, як сродкаў ідэалагічнага выхавання, таму неахвотна выдзяляюць для іх памішкі, лепшай арганізацыі патрабуе і работа школьных музэяў, кутноў, якія працуюць на грамадскіх пачатках. Недааравальна, што ў рэспубліцы пакуль што належным чынам не ўвасемечана памяць многіх вядомых літаратараў, у тым ліку і тых, хто загінуў у перыяд культасобы.

Трывожнае становішча скла-лася з падрыхтоўкай да 100-годдзя з дня нараджэння М. Багдановіча, якое спадзіннеца ў 1991 годзе. Да гэтага часу не створаны юбілейны камітэт, а да такой важнай даты неабходна рыхтавацца загодзі, тым больш, што работы шмат. Трэба зрабіць усё магчымае, каб філіял Літаратурнага музэя М. Багдановіча адкрыўся ў Ракіцкаўшчыне. Неабходна даць, каб арганізацыі, у якіх ёсць цінныя матэрыялы, звязаныя з жыццём і творчасцю паэта, перадалі іх для папаўнення экспазіцый музэя.

Праўляюць клопат аб рабоце існуючых літаратурных музэяў, садзейнічаюць стварэнню новых — адна з першапачатковых задач Саюза пісьменнікаў рэспублікі. На гэтай думцы ссылаўся ўсё, хто прыняў удзел у абмеркаванні пытання.

НАШ КАР.

У БЕЛАРУСКІМ ФОНДЗЕ КУЛЬТУРЫ

У рэспубліканскім Доме кіно прайшоў дабрачыны вечар, прысвечаны 150-годдзю з дня нараджэння К. Каліноўскага і 125-годдзю паўстання 1863—1864 гадоў. Арганізаваны ён быў Саюзам кінематографістаў БССР і Беларускай фундаментам культуры.

Адбылася прэ'ера дакументальнай стужкі «Настася Каліноўскі» і мастацкага фільма Паводле аднайменнага твора У. Караткевіча «Хрыстос прызямліўся ў Гародні».

Савет садзеяння Беларускаму фонду культуры створаны на Мінскім заводзе аўтаматычных ліній. Яго членамі сталі шліфшчыкі, эканамісты, інжынеры. Калектыў прадпрыемства пералічыў на рахунак № 702 свой першы ўзнос. Сродкі пойдуча на рэканструкцыю Верхняга горада сталіцы рэспублікі.

Аб крыжы Ефрасіні Полацкай, страчаным у гады вайны, аб случніках панасях, у якіх тансама выявіўся вялікі талент беларускага народа, аб згубленых рукапісах Францішка Скарыны ішла гаворка на пасяджэнні камісіі «Вяртанне».

В. КУДРАУЦАВА.

БЕНЕФІС САЛІСТА ОПЕРЫ

У Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР адбыўся спектакль «Дон Паскуале» Г. Даніэці, прысвечаны 30-годдзю творчай дзейнасці народнага артыста рэспублікі Віктара Чарнабаева. Гледачы гарачымі апладысмантамі віталі эмацыянальнае выкананне партый бенефіцыянтам, а таксама народ-

ным артыстам ССР Аркадзем Саўчанкам, салісткай Тамарай Кучынскай. Прадстаўнікі тэатральной грамадскасці Беларусі павіншавалі В. Чарнабаева, майстра вакальна-сцэнічнага мастацтва, які стварыў на беларускай опернай сцэне нямала яркіх вобразаў.

П. ГАРДЗІЕНКА.

ПОСПЕХ У КАЛОМБА

У Каломба з вялікім поспехам прайшлі выступленні Дзяржаўнага ансамбля танца Беларускай ССР. Народныя і сучасныя танцы, выкананыя майстрамі мастацтваў з Беларусі, паланілі

сэрцы ланійскіх глядачоў, што сабраліся ў зале Савецкага культурнага цэнтру. Канцэрт артыстаў ансамбля танца быў запісаны ў студыі тэлебачання Шры Лані.

І. АРЛОУ.

ЮБІЛЕЙ ГАЗЕТЫ

У Магілёўскай абласной бібліятэцы імя У. І. Леніна праведзены літаратурна-мастацкі вечар «Газета і пісьменнік». Адназны сакратар абласной журналісцкай арганізацыі М. Гардзевіч расказаў аб 70-гадовам шляху абласной газеты «Магілёўская праўда». На сувязі газеты і пісьменнікаў спыніў сакратар абласнога аддзялення СП БССР І. Аношкін. Мастацкія творы змяшчаліся ў газеце з яе першых нумароў. Творчае ажыўленне пачалося ў спрэдыне 20-х гадоў, калі пры газеце была створана філія «Маладыя», якую ўзначальваў тагачасны выкладчык Магілёўскага педтэхнікума, у далейшым драматург В. Гарбацэвіч. У «Магілёўскай праўдзе» рабілі свае першыя крокі ў літаратуру Ю. Лявонны, І. Гутараў і іншыя пісьменнікі. У першыя паслява-

енныя гады ў рэдакцыі працавалі М. Ткачоў, М. Гарулёў, Э. Валасевіч. Шмат год гэтай газеце аддалі В. Матэвушаў, А. Пысін, А. Кандрусевіч.

На вечары выступілі таксама пісьменнікі П. Шасцерыноў, М. Шумаў, старшыня літаб'яднання «Прыдняпроўе» пры «Магілёўскай праўдзе» М. Рудноўскі, загадчык сектара друку абкома партыі І. Знаткевіч, адназны сакратар абласной арганізацыі інжынераў Я. Жалудко і іншыя.

Паст А. Мельніку, работніца міліцыі член літаб'яднання «Прыдняпроўе» В. Габрусева і старшыня калгаса «Беларуса» член літаб'яднання «Узлёт» пры Магілёўскай раённай газеце А. Капылоў прагавілі свае вершы.

А. НОВИК.

НА БЛАКІТНЫМ ЭКРАНЕ

3 29 лютага па 6 сакавіка
1 сакавіка, 21.50
«ЛІРА»
МАСТАЦКА-ПУБЛІЦЫСТЫЧНАЯ ПРАГРАМА
2 сакавіка, 19.25
«ПАЗЗІІ РАДОН ЧАРОУНЫ...»
Вершы А. Пысіна чытае А. Падобед.

2 сакавіка, 19.30
«РОДНАЕ СЛОВА»
Пра гісторыю стварэння газеты «Дзяніца», яе ролю ў развіцці нашай мовы, фарміраванні нацыянальнай свядомасці пойдзе гаворка ў нарысе «Першая савецкая». Старонна прымеркавана да 70-й гадавіны ўтварэння БССР.
2 сакавіка, 23.15
«НАКЦЮРН»
Музыку старажытных майстроў выконваюць Г. Гедыльтэр (флейта) і К. Шароў (клавесін).

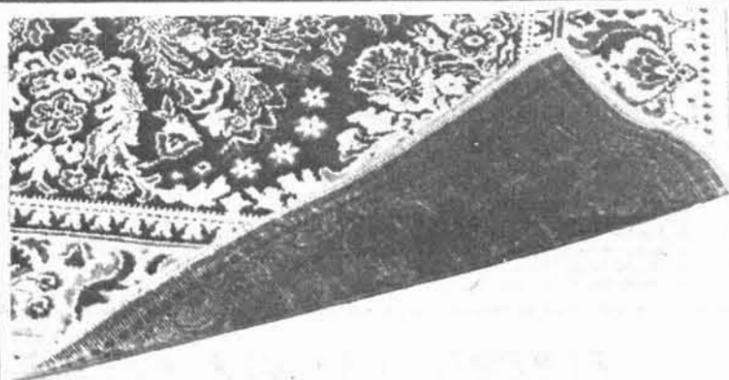
5 сакавіка, 18.00
«ЭКРАН: ПРАБЛЕМЫ, ГЕРОІ»
Дакументальны фільм «Тут быў Крылоў». Абмеркаванне ў Доме настаўніка.
6 сакавіка, 10.35
Спявае саліст ДАВТа І. Шупеніч.
У праграме раманы Чайкоўскага, Танеева, Нікалаева, Ціцюкага.
6 сакавіка, 17.15
«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ»
Праграма прысвечана новаму часопісу «Крыніца».

6 сакавіка, 18.15
«МІНСКІ МУЗЫЧНЫ»
Канцэрт лаўрэата міжнародных конкурсаў віяланчэліста І. Манігеці.
Прагучыць канцэрт для віяланчэлі з аркестрам Пендарэцкага.
6 сакавіка, 22.45
«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»
Інфармацыйна-музычная праграма.

ЗДАЎНА ЦАНИЎСЯ У БЕЛАРУСКАЙ ХАЦЕ

посуд з цёплай, звонкай абпаленай гліны.

І звычайная страва ў керамічным гаршчэчку падасца смачнейшай,
і квас са збана — больш духмяным,
і вада з гладыша — больш салодкай!
Вырабы ганчарных майстроў нацыянальным каларытам аздобяць інтэр'ер вашай кватэры.
Набыць іх запрашаюць магазіны і спецыялізаваныя аддзелы ўнівермагаў.
Па заказе Міністэрства лёгкай прамысловасці.

УСЕ ФАРБЫ РОДНАГА КРАЮ

Спакойныя і чыстыя, яны ажываюць у жывапісных узорах брэсцкіх дываноў.

Пры гэтым яны доўга застаюцца яркімі і свежымі, а іх ворс — пругкім, дзякуючы удаламу спалучэнню натуральнай шэрсці і сінтэтыкі, трывалай афарбоўцы, апрацаванню.

Вырабы Брэсцкага дывановага камбіната за высокую якасць, прыгожасць малюнкаў і стараннасць аддзелкі ўдасцелены Залатога медаля на кірмашы ў Плоўдзіве.

Брэсцкія дываны — гэта своеасаблівыя творы мастацтва, якія доўгія гады будуць упрыгожваць ваш дом.

Па заказе Беларускага цэнтра моды.

З ПРОСТАЙ САЛОМКІ, ЗВЫЧАЙНАГА ЛЕНУ — УНІКАЛЬНЫЯ РЭЧЫ

робяць народныя ўмельцы нашай рэспублікі.
І сувенірныя лляны і іркуставаныя саломкай шкатулкі, і дэкаратыўныя пано — упрыгожаць ваш дом, створаць атмасферу цяпла і ўтульнасці.

Разнастайны выбар беларускіх нацыянальных сувеніраў прапануюць спецыялізаваныя магазіны і аддзелы ўнівермагаў.

Па заказе Міністэрства мясцовай прамысловасці БССР.

УПРЫГОЖАННІ МЕНАВІТА ДЛЯ ВАС

Які падбіраюць ювелірныя вырабы з устаўкамі з паўнаштоўных каменяў?

ПЕРШ ЗА УСЕ, ПАД КОЛЕР ВАЧЭЯ:

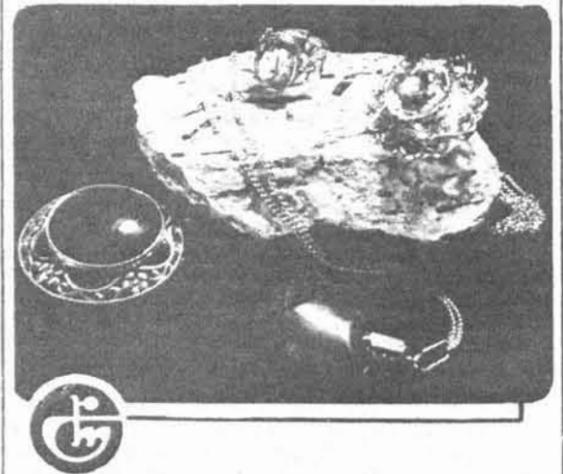
да карых — чырвоны або аранжавы сердалік.

да блакітных — лазурый ці нефрыт.

да зялёных — смарагдавы малахіт, халцэдон і яшма...

І да святочнай сукенкі, і да дзелавога касцюма — россып упрыгожанняў з самацветамі прапануюць ювелірныя магазіны. У іх вы зможаце набыць таксама сувеніры з падзелачных каменяў і калекцыі мінералаў.

Беспечальнасць.

КАБ ВЫГЛЯДАЦЬ НЕПАУТОРНА...
Багатая і разнастайная палітра тканін Мінскага камвольнага камбіната. Больш за 200 расфарбовак: ад шакладных, бэжавых — да яркіх бірузовых, аранжавых, ліловых...
І, вядома, сярод іх вабяць навінкі сезону.
ДЛЯ МУЖЧЫНСКАГА І ЖАНОЧАГА АДЗЕННЯ:
«Сапфір», «Элегія», «Задзяк» — чыставаўняныя тканіны з арыгінальным перапляццём пражы, моднымі адценнямі колераў;
«Імпульс», «Каскад», «Ліпень», «Вэтразь» — недарагія, зручныя і практычныя паўваўняныя тканіны;
«Мігценне» — святочная і прыгожая, «Мазайка» — з малюнічым перапляццём, «Герань» — з радужнай рознакаляравасцю.
ДЛЯ ДЗІЦЯЧАГА І ПАДЛЕТКАВАГА АДЗЕННЯ:
Странататканыя, сукеначныя — «Забавы» і «Малышка»;
Паўваўняная, касцюмная — «Гаўрош».
ДЛЯ СУЧАСНЫХ УБОРАЎ — новыя тканіны Мінскага камвольнага камбіната.

Па заказе Беларускага цэнтра моды

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856
АТ 03096

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела лісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і мультасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыны (раз два інтэрвалы). Рукапісы рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар **Анатоль ВЯРЦІНСКІ**.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксандр АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСкі, Аляксандр ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар **Андрэй ГАНЧАРОЎ**.